

విభవనామ సం సంక్రమణ తర పరిణామ త్రిత్వం సంఖ్యలు 17
 ప్రతి-వైకా

1. తెలుగు పాఠశాల - కౌశిల్య వృత్తం కౌశిల్య - 1 - 8
2. పద్మనాభ శాస్త్రాల వైకృత - కౌశిల్య వృత్తం కౌశిల్య - 9 - 14
3. నామ పద్మనాభ - వద్మాది సుబ్బా శాస్త్రాల కౌశిల్య - 15 - 17
4. తారక మాల - మంజుల వృత్తం కౌశిల్య - 18 - 20
5. గ్రంథ వైకృత - 21 - 25
6. అంధ్ర నింశ వృత్తం కౌశిల్య - వామ వైకృత కౌశిల్య - 26 - 32
7. గ్రంథ వైకృత - మంజుల - మంజుల వైకృత కౌశిల్య - 32 - 36
8. గ్రంథ వైకృత - మంజుల - మంజుల వైకృత కౌశిల్య - 37 - 40
9. గ్రంథ వైకృత - మంజుల - మంజుల వైకృత కౌశిల్య - 57 - 64
10. పరిణామ వైకృత - మంజుల - 65 - 80
11. పరిణామ వైకృత - మంజుల - 81 - 85

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

226
40

పంపుటకు గది. { విధవనామ సంవత్సరము } కందిక గ.
చైత్ర చైత్రాశుమాసములు.

తెలుగుపాలువు.
— కాశీధట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు. —

1170
4

తెలుగు గనుపదము విన్నను గన్నను బ్రశ్నీ! రావుసాహెబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు వాస్తవికత వత్తును. వారివాదము నెఱుంగనివారుండరు. ఇందు వాస్తవమును బొందుకలుగుదును. శ్రీ సీతాపతిరావుపంతులుగారు శిష్టసమితిసమక్షమున విస్తృతవాదమును బునరుజ్జీవింపఁజేయు నున్నారని పత్రికాముఖమునఁ దెలిసితిని. నేను నీవిషయమున నుడువబ్రతిపగిది స్వల్పవాక్యరచనామూలమున నాయభిప్రాయము తెలుపుచును.

ఊహము వెల్వకుటకు ముందు గ్రామ్యవిర్వచనము చేయుదము. శ్రీ పంతులుగారివాదము గ్రామ్యాంధ్ర మని తలంపవలదు. వ్యావహారికాంధ్రము విషయము వారివాదము. అయినను బుడితమండలిలో వాదోపవాదములు జరుగుచునేయున్నవి. ఉద్యమము సాగుచునేయున్నది. ఇంక వాదమర్యాదయే వివాదాస్పద మయ్యెను. కావున గ్రామ్యము నెఱుంగ నితరము విచిత మగును. 'వస్తాను, తెస్తాను' ఇత్యాదులు శ్రీ వారికిని గ్రామ్యములు గా వని నాతో వారన్నట్లు జ్ఞాపక మగుచున్నది. సరి యగునో కాదో విచారితము. భాషా విషయమున గ్రామ్య మనియొక భాగముగల్గునా? అగుచో విచార్యముకాదా?

గ్రామ్యము:— భాషను, రసమున, నేషమున, సంఘకల్పితముల నన్నింట నీగ్రామ్యత్వము భాగమై యుండును. దాని గ్రహింపఁదగునా? శిష్టులు గ్రహింపవలదు. కొదిత్యము ననుసరించి గ్రామ్యమును గ్రహింపవచ్చును. అట్లని

యన్ని తావులను గ్రహింపరాదు. తావున నింద్యగ్రామ్యము ననింద్యగ్రామ్యమును వాగలదు. నింద్యగ్రామ్యమును దానినే కొంచెము సంస్కరించి యనింద్యగ్రామ్యముగఁ జేయవలయును. శిష్టవ్యవస్థాత మయినదానిని గ్రహింపరాదును. అట్లుగుటఁ జుతామణికర్త గ్రామ్యశాసనమును గావించెను.

సూ! అనియమాత్ గ్రామ్యం హి య త్వకభంశః॥

పైసూత్రము నేకవాక్యముగఁ గొందఱును రెండువాక్యములుగఁ గొందఱును బుడితు లర్థముచేసిరి. ఏకశ్లోకమే యగుట నెట్లు చేసికఁ జెల్లును గాక. రెండువాక్యములుగ నవ్వయును చేయుట సౌలభ్యము. చింతామణి యంతట నిట్లే సంగ్రహముగఁ జిన్నచిన్నవాక్యములు గలవు. తావున మొదట 'అనియమాత్' అనుదానివ్యాఖ్యాన మరయ్యదము. నియమపదమున కర్థము విచారితము. సంస్థారాథము నియమ మని చింతామణియే చెప్పును. నిఘంటువు లరయనేల? లోకకార్థ మగునేర్పాటు, కట్టుపాటు, మొద లయినరీతి గ్రహింప వలను గాదని 'సంస్థారాథో నియమః' అనువాక్యవ్యాసమే చెప్పుచున్నది. అన్యార్థ మపార్థ మగును. సంస్థార మనఁగా శబ్దశుద్ధి యని వ్యాఖ్యాత లర్థముచేసిరి. సంస్థియ యన లెస్సచేయుట యగుట శబ్దశుద్ధి యనుట గ్రామ్యము కావచ్చును గదా? పూర్వమునుండియు 'సంస్థార' పదము సమ్యక్ప్రతియం దుపయుక్త మగుట నివ్వవాదముగ 'శబ్దశుద్ధి' యని యర్థము సేయవచ్చును. 'సంస్థారాథః' అనునప్పుడు 'సంస్థారప్రయోజన' మని యర్థము. సంస్థారవంత మనుట యని యుండును. సంస్థారాథ మనఁగా సంస్థారవంత మని యర్థము సేయఁదగదు. సంస్థారవంతము శబ్దాధిక మగును గాని సంస్థార ప్రయోజనవంతము నియమ మని యర్థ మగును. బహువ్రీహిసమాసముగాని తద్ధితముగాదు. ఇంక నర్థము సేయవచ్చును.

వ్యా! అనియమాత్ నియమాభావాత్ గ్రామ్యం, గ్రామ్య మితి పాఠి భాషికం పదం, ననేవలం గ్రామీణభాషిత మితి, యత్పద మసామ్యైతం నియమరహితం, తత్ గ్రామ్యం భవతీతి మూలే 'గ్రామ్యశబ్దార్థనిర్వచనపూర్వకా నియమా దితి పదప్రయోగాత్ జ్ఞాయత ఏవ. తదేవ శిష్టహృదయమ్. సామరవ్యవహారై కప్రసిద్ధం గ్రామ్య ముచ్యత ఇతి ప్రతాపరుద్రీయస్యా ప్యేవ మేవ హ్యేకపదప్రయోగాత్. సామరైకగమ్యం రమ్యం నఖిలు అతః గ్రామ్య మేవ స్యాత్, మూర్త్యాదీనా మాశయోఽప్యేషఏవ. లోకమాత్రప్రయుక్తం గ్రామ్య

మితి లోకే నవ యత్నప్రయత్నం గదా వశాస్త్రే తద్దామ్య మితి చ శిష్టాదిత
భవతి. హి ప్రసిద్ధా హేతా వా. అత నవ కారికావల్యోక్తమ్ "పామరాదిప్ర
యత్నం య త్తద్దామ్య మభిధీయతే", ఇతి ఆదిశబ్దేన ప్రాంత్యాదయః జ్ఞాత
వ్యా ఇతి వ్యాఖ్యాత మపి 'గీతీశీప్రీతిరగ్ర పీత్యాది, పాతకాధమాశ్చ గృ
హ్యోతే. పామరప్రయత్నం సర్వ గ్రామ్య సభవతి కిం సర్వ గ్రామ్య
పామరాదిప్రయత్న మేవ. పామరప్రయత్నస్య గ్రామ్యస్య కథంగ్రామ్యస్య
జ వేత్ నియమా దితి ధ్వన్యతే తద్వత్ యావత్ నియమః తావత్ గ్రామ్యః
నియమస్య కార్యం స స్థగి మేవ వ నిషేధమాత్ర గ్రామ్యకావ-పాదన
భవతితి పి. ది. శ్లో. ౧౧. ౧౧. ౧౧. ౧౧. ౧౧.

ఇట్లు వ్యాఖ్యాత మగును. ఇత సప్తభంశపద మాలోచించుచును.
 ౧ మృమే యపభ్రాతమా? వేతా? చింతామణికన్తభిప్రాయము పిమ్మట
 సరయుడము. ఇతరాంధ్రవైయాకరణుల యభిప్రాయము నిట సవలోకితము.

శ్రీ సత్సవత్వ మ్రాత్య గ్లహీతత్యచ్చ సాధుభిః॥

నాకభ్రాతృ మేవస్యాన్నియమాభావతిస్తుతత్ ।

అని యధర్వణకారికావళి చెప్పుచు “పామరాదిప్రయుక్తం య త్ర
ద్దామ్య మి త్యభిధీమతే” గ్రామ్యమును గుఱించి యు చెప్పెను. అపభ్రంశ
ము గ్రామ్యము నొక్కటి యనునాశయ మున్నట్లు తోచును. అపభ్రంశము
నకు ‘నియమాభావతస్తు తత్’ అనియు గ్రామ్యమునకు ‘పామరాదిప్రయుక్తం’
అనియు సూత్రద్వైవిధ్య ముంట నాయూహము సరియగునదేరా? ఆంధ్రభాషా
భాషణుడు గ్రామ్యమును మాత్రమే పేర్కొనెను. ఇట్లే మఱికొందఱును
వాడిరి. చింతామణి వ్యాఖ్యాతలు పేర్కొన్నను చింతామణిమాట అనియే స్ఫు
రించును. కారికావళి యట్టిది గాక యిండుమీరు స్వతంత్రవ్యాకరణ మగును.
అన్నింటికంటె సధర్వణునిశాసన ముపాదేయ మగును. చింతామణి యనియమ
మువలన గ్రామ్యమగుగదా యని చెప్ప నియమాభావమువలన నపభ్రంశమని
యధర్వణుడు చెప్పెను. ఇద్దఱురు భిన్నించినట్లు తెలియుచున్నది. గ్రామ్యా
పభ్రంశముల నెత్తి చర్చించినవా రాంధ్రులలో వీరే. అనౌచిత్యవిరుద్ధనిర్వచ
నములును వీరియందే యున్నవి. కావున విమర్శింపదగును.

అపవ్రతంశ మన నేమి?— నియమాభావమువలన నపవ్రతత్వ మగు
ననిరి. మఱియు

శ్లో! చండాలయవనాదీనా మకథ్రంశః ప్రయుజ్యతే
 నాటకాదావపథ్రంశ విన్యాసస్యా సహిష్ణవః
 అన్యే చండాలనారీణాం మాగధ్యాది ప్రయుంజతే।
 ఇత్యాది గలదు. అపథ్రంశత్వమును గుఱించి పూర్వులు స్ఫుటింపచించిరి.
 “అభీరాదిగిరః కావ్యే వ్యపథ్రంశ ఇతి స్మృతాః
 శాస్త్రీషు సంస్కృతా దన్య దపథ్రంశత యోదితమ్” (కావ్యా)
 ఇత్యాది వాక్యము లరయ గ్రామ్యము నపథ్రంశము నొక్కటి యని
 యనుటవలసిది యగును. అపథ్రంశ మని ప్రత్యేకముగ నొకభాషకు నామము
 గా నుండి క్రమక్రమముగ సంస్కృతేతరభాషల కెల్ల నీనామము వచ్చివచ్చు
 తెలియుచున్నది. నాటకముల నీయపథ్రంశము చండాలయవనాదుల కుప
 యోగ్య మని పాత్రభాషాచిత్తముగ నాద్యు లనిరి. అంగ్లకవిశోధకులుఁ గూడ
 పపథ్రంశవిషయమున నాయన్నట్లే యనిరి. ఆరయుఁడు.

The next and the last stage of the secondary prakrits was that known as ‘Literary Apabhramsa; ‘Apabhramsa’ meaning ‘Corrupt’ or ‘decayed’ was the title given by Indian grammarians after the prakrits had begun to recieve literary culture to the true vernaculars on which these polished literary dialects were founded.

Empire of India, VII Chap. Languages.

ఆంధ్రాభిప్రాయము యథాక్షరముగ నాకుఁ బ్రచూణము గాకున్నను
 గొంతదాఁక నుపాదేయ మగుట నుల్లేఖించితిని. ఇంకను గలదు. ఆంధ్రవిను
 లరయవచ్చును. ఆంధ్రవిను లాంధ్రసర్వస్వ మనుమానపత్రికలో ‘మనదేశ
 భాషలు’ అనుపేరివ్యాస మరయుఁడు. మక్కికి మక్కిగ నాంధ్రానువాదము
 గలదు. పర్యవసన్న మే మన నపథ్రంశము గ్రాఢికేతర మనవలసివచ్చుచు
 న్నది. అయినను ప్రత్యేకముగ నొకభాషగ వాడుటచే గ్రామ్యమువంటిది కాదన
 వలయును. కావ్యప్రకాశికాకర్త యపథ్రంశము నెత్తక గ్రామ్యము నెత్తెను.
 గల్లాదిశబ్దము లుదాహరించెను. నాటకాదుల నపథ్రంశ ముపయోగింప నిష్ప్ర
 పదక యర్థమాగధ్యాదులఁ బ్రయోగించిరి. మఱియుఁ జక్కగ నీభాషాలక్ష
 ణమును నిర్వచింపలేము. హాస్య మరయ నీయపథ్రంశము సార్థకముగ దు
 ష్టశబ్దములకుఁ బేరయనట్లు తెలియుదుము. పఠంజలిముని యభిప్రాయము నిది
 యు. కావ్యప్రకాశికాకారుని యభిప్రాయముగొంచెము భిన్నించినట్లున్నది. గ్రా

మ్యావత్తంశము లొక్కటి యనుకొనెను. అట్లనరాదు. శబ్దముల వైవిధ్యము
వరసి గ్రాహ్యగ్రాహ్యముల విధియునువది యిది భాషాభిప్రాయము. పాణిన్యా
చార్యులవారి యభిప్రాయము శబ్దమహాభరత దేశభేదము మున్నగువానిఁ దెల్పు
వలయు ననియు నుచిత యితిగి గ్రహింపవలయు ననియు నై యున్నట్లు
తెలియును.

ఇది యట్లుండ నకథంశమును జాతానుజేయే ^(ప్ర) అవసరమై న్నవము
కా లేదు. వ్యాఖ్యాత లందఱు నొక్కటి యిది. కాని బ్రాశ్రిత పాఠ
మంది రామకాశ్రితాదు "గ్రామ్యశబ్దమున కకథంశము" అని యిది. గ్రామ్య
మాత్రమనియు శాబ్దమనియుఁ జెప్పిన సంకర్షణమున వాస్తవమిది. కాని చింతాను
జేయూశయమిది యగునో కాదో? చింతానుజేకాలమునకు సంస్కృతేతరభా
షలకు నకథంశత్వము సిద్ధమయినది. అధ్యాదిభాషల శబ్ద నకథంశత్వ
మనివార్యముగ సిద్ధింపఁ దగ్గి వారణము చేసెను.

మూ! యత్త్వకథంశ! యత్! తు! అకథంశ! యత్ యత్తత్ కార
ణాత్ అకథంశ! అకథంశ ఇతిసః నియమాభావాదేవ ప్యాత్! తు! అపితు
సేవనియ్యుత వీవా తియే వానియమా దితి న్నప్రయోగ! కృతః పూర్వ
గ్రామ్యవత్త్వే త్రిలింగభాషామాః నన్నయాదికాలేషు గౌరవమ్ సమయాధం చ
చింతానుజేనాప్యక్తమ్ స్వస్థానవేషభాషాభియతా ఇతి నైకృతకావ్యాపితేతి చ
అద్యాపి కేషుది ద్విప్రగృహీషు త్రిలింగభాషా పితృపితృ నోద్భవే దితి
ధారణాస్తి. మయ గృహీ స్థీరమేవ.... ఆధ్రవ్యాక! పా. ౧!

ఇట్లు వ్యాఖ్యాతమై యుండు సరమువచ్చును. అకథంశ మిద మిత్త
మని తేలకున్నను వ్యాధ్యాదిసంస్కృతేతరభాషలకు నకథంశభాషలని చేసె
గల నని యవవచ్చును.

అధర్వణునియభిప్రాయము నొకింత వినుకొనెము. సప్తలవత్త్వము,
సూధము, సాధుగృహీతము నగుటచే నాంధ్రంబునకు నకథంశత్వము లేదని
నొక్కి చెప్పెను. నియమము లేని యకథంశత్వ మని విశ్వయించెను. దీనిం
బట్టి చూడ అధర్వణునివాటికి నాంధ్రభాషకు నకథంశత్వము పాంశ్పతికు
లచే నాపాదితమై యుండ ననియుఁ దగ్గి వారణమై కార్య మనియుఁ తెలియు.
అకథంశము నియమాభావమువలనన కాదు. మూలసాధానులును గారణ
ములు. నియమము లేకున్నను సప్తలము, సూధము, సాధుగృహీతము న

గుచో నది యకభ్రంశము గా నేరదు. మఱియు నియమరహితముగ నాంధ్రము లేదుకదా? అని తనయభిప్రాయము వినిపించెను. కాని యధర్వణునిమతమున నకభ్రంశము, గ్రామ్యము నొక్కటికాదు. అదియే భాషావేమల యభిప్రాయము. జాతి, భేదమును బట్టి నచ్చినయొకభాషకుఁ జేసి గాని వ్యాకరణభావమును బట్టి నచ్చినభాషకుఁ గాదు. అయినను నకభ్ర శమునకు వ్యాకరణభావము సంభవించుచు నుండెను. ప్రాకృతపైశాచీప్రసాదభాషలకు వ్యాకృతులున్నను మధ్యకాలమువాడు గీర్వాణేతిర మంతయు నా భ్ర శ మని యొక్క సులభసూత్రమును స్థాపించె.

అధర్వణాభిప్రాయమే ప్రాచీనమృతమై యున్నది అధ్యభాషకు నకభ్రంశత్వమున్నదా లేదా యనునది విమర్శముగాదు. కాని వారినూత్రముల నవ్యయోచనకొనుట మనవని. కావున అధర్వణునిమతమున నకభ్రంశము గ్రామ్యము గాదు. చింతామణినియి యనుతమునను గూడఁగాకున్నను ననియమము వలనగ్రామ్య మని యది యకభ్రంశము కదా యని యనెను, కావున నిరుప్రదు స్థూలదృష్టిని భిన్నించినట్లున్నను సూక్ష్మదృష్టిని భిన్నంపనివారే యనఁదగును.

అకభ్రంశము:—శబ్దార్థమును బట్టి యాచార్యునిచింతల శాస్త్రమర్యాద గాకున్నను నదియును బ్రబల మగుచో నమర్యాద గాదు. అకభ్రంశ మనునది పారిభాషికవదము. కొన్నిజాతిభాషలకు వైయాకరణ లిడినవామము. ఆజాతి వారు తనభాషను జాతివామముతోఁ బిలిచికొని యుండవచ్చును. నీవాది యెఱుఱులు మున్నగువారు నానాసాంకర్యముగ మాటలాడినట్లు చాండాలాదులు ప్రాకృతములను వాడి యకభ్రంశమును గావించిరి. అన్నిభాషలు నట్లే యొకమూలమునుండి భ్ర శ మైనవియే. అయినను గొన్నిరూపములై పరిభవిల్లును. మఱి కొన్ని యంతరించును. గ్రామ్య మకభ్రంశ మని యనఁ జనమియే లేలుచున్నది.

వ్యాకరణభావము నకభ్రంశత్వమునకుఁ గారణ మని కారికాభిప్రాయము. అగుచో వ్యాకరణము గల దెల్ల నకభ్రంశము కాదను నభిప్రాయము లభ్యము కాదని యెఱుఱగవలయును. అప్రసిద్ధాదులును నకభ్రంశత్వమునకు పాతువులు. ఇంకను దర్కము హెచ్చును. పూర్వపూర్వాభిప్రాయము లరయ నకభ్రంశము నియమితజాతిభాష యని తెలియఁబడును. కాని గ్రామ్య మకభ్రంశ మని తెలియఁబడదు. కాలక్రమమున గ్రామ్యము నకభ్రంశ మొక్కటి యని

వాడఁబడెను. కాని విమర్శింప నవధంశము ప్రత్యేకభాషగను గ్రామ్యము ప్రత్యేకభాగముగను భాషైకదేశముగను నిశ్చయించఁబడును. అష్టభాషావిభాగమునను గాని షడ్భాషావిభాగమునను గాని గ్రామ్య మని లేదు. అవధంశమే కలదు. అది భాషాసాహచర్యమున నున్నది కాని భాషాంతర్యాగసాహచర్యమున లేదు. కావున నవధంశ మన గ్రామ్యము గాదు. గ్రామ్యస్వరూపము తెలియవలయును.

గ్రామ్యము:—పూర్వము దీని సభావమునఁ బిలిపిలో పరికించి నిర్ధారమునకు వత్తము. రామాయణమున వాల్మీకి “ఁగ్రామ్యవత్సవ” మ్మి ప్రయోగించెను. అపశబ్ద మని యర్థము. పఠంజలిప్రథమిశ్వాద్వికులు నపశబ్దమునుజాలగర్జించిరి. గోశబ్దమునకు గావీ, గో, గీ, యిత్యాదు అపశబ్దములు గల వని పఠంజలి తనభాష్యమునఁ జూపెను. ఇవి యన్నియు నవధంశము లని యనెను.

అపశబ్దమును, నవధంశమును, గ్రామ్యమును నేటి కేకార్థభోధకములయినవి. సూక్ష్మముగ నరయ నట్లే యగును గాని యవధంశముమాత్రము గ్రామ్యమువంటిది గాదు. అపశబ్దమును గ్రామ్యము గాదు. ఇక గ్రామ్యమునపశబ్దము నపార్థము నవధంశము నగును. అలంకారికులు నిట్లే యనిరి. మన కిప్పుడు శాబ్దము ప్రధానము కావున శాబ్దగ్రామ్యమును వివరింతము.

స్వగణము, శ్వగణము, కాఁ గూడ దనియు వర్ణత్వప్రాప్తబోషమును మిఱియు స్వరాదివికారజబోషమును శాబ్దకులు ప్రదర్శించిరి. అలంకారికులు విశేషముగఁ జెప్పిరి. దండి చెప్పినదాని నరయుఁడు. శ్లో॥ శబ్దేఽపి గ్రామ్యతా స్త్యేవ సా నిశ్చేతికిరవాత్ । యథా యకారాదిపదం పత్యుత్సవనరూపతే । పదబంధానువృత్త్యా వా వాక్యార్థ త్వేవ వా పునః । దుష్ప్రసీధికరం గ్రామ్యం యథా యాథవతః ప్రియా । ఇత్యాదికాసవము గలదు. ‘యాథ’ అనుస్థలమున నపార్థ మిచ్చు పదయోజన ముంట శబ్దగ్రామ్య మనెను. గల్లాదులు గ్రామ్యము లనియు ననిరి. అహోబలుఁడు గల్లాదిశబ్దములు ప్రాకృత వ్యాకరణనిష్పన్నము లయ్యు గీర్వాణమధ్యస్థము గామి గ్రామ్యం లే యనియనెను. అరయనరయ శబ్దయోజనము నన్యభాషాప్రయోగము గ్రామ్య మని యాలంకారికులమత మైనట్లు బోధపడును. అపశబ్ద మని శాబ్దకుల మతము.

వ్యాకరణదత్త మగుచో “చ్యుతసంస్థార” మని యందును. సామరవ్యవహారైకప్రసిద్ధము గ్రామ్య మనియు ననిరి. కావ్యబోషములలో గ్రామ్య

మొకదానిఁ జెప్పిరి. కావున గ్రామ్యము దోషమే యనఁదగును. కాని యాంధ్రులు గ్రామ్యనిర్వచన మెట్లుగావించిరో, వినియున్నాడు కదా? నియమరహితము, లక్షణవిరుద్ధము మున్నగునవి గ్రామ్యలక్షణము లని యనిరి. గ్రామ్యపదమని పదదోషములఁ జెప్పిరి. ఇట్లుండ భాషైకదేశ మగుటను విచారితము.

ఆంధ్రభాష:— మూ! తజ్జ సమాచ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి. ప్రకృతిద్వయజా తజ్జా తుల్యాతు సమా ప్రవాహినీ దేశ్యా॥

చింతామణిసూత్రము గలదు. గ్రామ్యము నొక భాగముగఁ జెప్పెను. కాని దోషప్రకరణముగఁ జెప్పలేదు. ఆంధ్రు లందఱు నీనాల్గువిధముల విభాగమునకు సమ్మతించిన వారలే కదా? ఇక గ్రామ్య మెట్లు తొలఁగింతుము? తజ్జమును, సమమును, దేశ్యమును నెట్లు గ్రామ్య మని సమ్మతించితిమో గ్రామ్యమును వట్టి సమ్మతింపవలయును ఇది శాసనాభిప్రాయము. అగుచో నిషిద్ధపద మేది యని ప్రశ్నింతురేని యాలంకారికులఁ బ్రశ్నింపుడు. నైయాకరణుని ధర్మము భాషాస్వరూపనిరూపణము, ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగరూపలక్షణాలక్షకము మున్నగునవి. అది లెస్సగఁ జేయఁబడెను. శాస్త్రుకర్తలు విధించుట నిషేధించుట యనురెండవనులు సేయుదురు. నిషేధమునుబట్టి పదముల సాధుత్వాసాధుత్వములను గ్రహింతుము. తరువాత దేశ్యమునుబట్టి యెట్లు మాఱునో యట్లు మాఱితిమి. శబ్దములు లోకము లనియు వైదికములనియు రెండువిధములుగ సంస్కృతవ్యాకరణమునఁ జెప్పటవలనను రెండును బ్రయోగములై ‘ఛందసి, యని విధింప లోకమునను గూడఁ గర్ణాభి, యని ప్రయోగింపఁ గాదు. వ్యాకరణసాంప్రదాయ మట్లున్నది. వ్యాఖ్యాతలు స్పష్టపఱిచి కొన్నిదోషపదములను జూపుదురు. అష్టాధ్యాయలోఁగాని ప్రాతిశాఖ్యలలోఁగాని దోషప్రకరణ మని లేదు. మఱియు భాషాభాగములనుజెప్పచు దోషమును జెప్పటల? తజ్జాదులు గ్రామ్యము లైసట్లు గ్రామ్య మే యని యన్వయము చేయవలసి వచ్చునో? చింతామణ్యాభిప్రాయ మది యగునా కాదా తరచిచూతము. “అనియమా ద్ద్యామంహి అనన్థలమున” గ్రామ్యం అని నపుంసకలింగములోను “గ్రామ్యా” అని తజ్జాదిసందర్భమునను బ్రయోగించెను. ఈరెండుపదములు సమానార్థకములూ కాక పారిభాషికములూ భిన్నార్థకములూ యనునది విమర్శము.

(సశేషము)

పెద్దనకావ్యరచనానైపుణి.

— కేశవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు —

గతసంవత్సరమున నీ.నూంధ్రసాహిత్యపరిషత్సమావేశమున గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి యనువ్యాసమును వ్రాసి చదివెడిది. అందుఁ బెద్దనకవి మనుచరిత్రమును విమర్శించి నావ్యాసమున కుదాహరణము గావించెడిది. ఆవ్యాస మతి దీర్ఘమగుటచే నందుఁ గొన్ని యాశములు విశువవలసి వచ్చింది. అవిదీచినయు శములనే నేడు పెద్దనకావ్యరచనానైపుణి యనుశీర్షికతో నాకవ్యాసమును రచించెడిది.

కొందఱు విమర్శకులు మనుచరిత్రమున మొదటి మూఁదాశ్వాసములందలి కవిత్వము మాత్రమే మిక్కిలి రసవంతమై యున్న దనియు, నుత్తరాశ్వాసములందలి కవిత్వము మొదటిభాగమం దున్నకవిత్వమంత రసవంతమై యుండలే దనియుఁ గావుననే చదువరులు మనుచరిత్రమున మొదటిమూఁదాశ్వాసములను మాత్రమే చదివి విశుతు రనియుఁ దమయభిప్రాయమును వెల్లడించుచున్నారు. ఆవిమర్శకుల యభిప్రాయము యుక్తియుక్తము కా దని సాదాహరణముగా నిరూపించుటయే నావ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

పెద్దన కాంధ్రకవితాపితామహుఁ డనుచిరుదము కలదు. ఆచిరుద మిప్పుటి చిరుడములవలె నాశ్రయణసామర్థ్యమువలన సంపాదించుబడినది కాదు. తనకవితాసామర్థ్యమునఁ గృష్ణరాయలరు, దదాస్థానపండితులను మెప్పించి యాచిరుదాలంకారమును సత్త్వతిగా నొందియున్నాఁడు. మనుచరిత్రమును బరిశీలనదృష్టితోఁ జదివినవారి కాకమీద్రున కాచిరుదము మిక్కిలి తిగియున్నదని తోచక మానదు. సృష్టియందుఁ జతుర్ముఖునివలెఁ బెద్దనకవి కవితాసృష్టియందుఁ దనయనుపమేయచాతురీవిశేషమును బ్రతిచోటను వెలయించి నాఁడు. వీమంకఁ గాంచినను గమలాసనుని సృష్టి యభివవమై యద్భుతాంశయుతమై కానవచ్చినభంగిఁ బెద్దనకవితారచనలు ప్రతిస్థలమందును ప్రతివర్ణనమునందును, నభినవరీతుల నొంది సరసజనహృదయంగమములై యున్న వనుటకు సందియము లేదు. ఇట్టికవితాధురంధరుఁ డగుటంబట్టియే యాయాంధ్రభోజిని సభాసీమను, నక్షవిదిగ్గజములసమక్షమున నట్టిగొప్పచిరుదము నుండఁగల్గెను. ఇతఁ నీయంశమును వదలి ప్రకృత మనుసరించెదను.

పెద్దనకవీంద్రుడు మనుచరిత్ర చూచుచు మొదటియాశ్వాసత్రయమునందువలెనే తక్కినయాశ్వాసములందును గూడ వర్ణనములందును, గల్పనాచాతుర్యమునందును రసబోషణమునందును దననిరుపమానశక్తిని వ్యక్తపఱచియున్నాడు. అట్లయిన మొదటిభాగమును జదివినట్లు తక్కిన మూడూశ్వాసములను బాఠకు లేలచదువరని యడుగుదురేని వినుడు. లోకము భిన్నరుచులు గలది. ఒక్కొకరి కొక్కొకరస విష్ట మగును; కొందఱు శృంగారము సర్వరసశ్రేష్ఠమందురు. కొందఱు వీర మందురు. కొందఱు శాంత మందురు. ఎవ్వరి కేరసము ప్రీయమై యుండునో వారు తద్దనగుంభితము లగుపద్యములను సర్వదా సారాయణము చేయుదురు. అట్టివారు తదితరరసమయము లగుపద్యములను బాటించరు. కొందఱు శృంగారరసమయపద్యములను జదివి హాయిహాయి యందురు. కొందఱు గరుణరసప్రధానము లగుపద్యములను జదివి యానందింతురు. మఱికొందఱు శాంతరసాభివ్యంజకము లగుపద్యములను గంభీరముగాఁ జేసికొని వర్తింతురు. ఇది పాఠకులకు వైసర్జికధర్మము. ఇట్టిపాఠకులు నానారసప్రచుర మయినను గావ్యమందు దన కిం పయినభాగము చదివి తక్కినది వదలివేసినచో సంతమాత్రమున నది రసహీన మని సిద్ధాంతము చేయవచ్చునా? శాంతరసాభిలాషువునకు శృంగారమయపద్యములు వెగటించినంతమాత్రమున నవి రసహీనము లనవచ్చునా? గ్రంథకర్త తన కావ్యమునందుఁ బలురసములు చొప్పించి వర్ణించియుండును. మఱియుఁ గవి తన కావ్య మంతయు రసవంతమై యుండుటకే యత్నించును గాని యొక్కచోఁ దనప్రకర్షమును జూపి తక్కినభాగమును వదలివేయఁడు. అట్లు చేయట కవి ధర్మము కాదు. కావున నొకరసవత్తర కావ్యమునందు త్తర్వాపకర్షణు చదువరుల రుచిభేదమునుబట్టి యే గల్గుచున్నవి. కాని కవీంద్రుని ప్రయత్నలోపమునుబట్టి కాదు. వర్ణమునుబట్టి కొందఱకదిత యిరుక మార్పు చెందినఁ జెందవచ్చును. కాని కూలంకషప్రజ్ఞావంతులును సమర్థులు నగుకవిపుంగవులకవిత్వమున కట్టిమార్పు కలుగజాలదని నాయభిప్రాయము. పెద్దనకవి మొదటియాశ్వాసములలో శాంతశృంగారములకు ద్వంద్వయుద్ధము కల్పించి తుదికు శాంతమునకు జయము కల్పించినాడు. ఉత్తరాశ్వాసములం దిట్టియుద్ధము కల్పింపలేదు. కాని శృంగార శాంతములను వేటువేటుగాఁ జక్రగా వర్ణించినాడు. అంతేకాక వీరభయానకాదిరసములను గూడఁ జక్రగాఁ బ్రవహింపఁజేసియున్నాడు. ఈవీరసాదివర్ణ

అరుదిబోషమునఁ జేసి కొందఱు విముఖు లాయితో నది పెద్దవకారీ
మ మగునా ? ఆవర్ణవములను గొన్ని యుదాహరించెదను.

స్వరోదియకావనారంభమును దెలుపు నీవద్యమును దిలకింపుడు.

ప్రగ్ధర—ప్రగ్ధర గోత్రాచలంబుల గులగులలయిపో గోతముల గ్రుద్దులీల
ఖిద్ది తెదాడు మ్రాకుల గవుగిటికొలఁకుల కత్తి వొడ్డాక్షరూఠం
ప్రొద్దామప్రాధి వాతాద్భుతగతిఁబటడఁ భూమిజివ్యావఁగాని
ట్లడ్డేవీసందనుం దత్యమవదుబలుఁడై యకావనారంభ వేళకొ.

ఈవద్యమునం దెట్టిలోపమును లేదు. యావనారంభమునందు స్వరో
ది వీరకృత్యము లింకువర్ణింపఁబడినవి. ఈవద్యము వమాధినిశ్చయగారచేష్టావర్ణ
నముతోఁ జొల్పి రసహీన మనవచ్చునా ? అది కొందఱు రుదించును. ఇది
కొందఱు రుదించును. ఇందుఁ బెద్దవకవితాశక్తిలోప మేది ?

కవి యొకచో వర్ణమును పెల్లిండినాఁడు. ఆవర్ణవము చదువునపు డచ్చ
ముగాఁ జరువదులకు వర్ణము గురియుచున్నట్లే తోఁచునుగదా ?

కం. కరకాచిటపటరవళీ, కరమై పెళపెళ నివాదఘనమై యుర్ము

మరునుల్లితవిలమంద్ర, స్వరమై యక్కిండ నొక్కవర్ణము గురిసెన్.

మఱియు నిక్కవి వరాహవర్ణవమును మిక్కిలి సైపర్గికముగాఁ జేసియు
వ్వాడు.

సీ. కంచూతికైరాయఁ గర్ణశంఖులు తుంటిఁ బీటపెట్టినవ్రాసు పెల్లెల్ల

చెవిదాల్చి విరి నీను చిటుకన్న నొకసారిసెలవిపెంపరలాఁడు జట్టలెల్ల మొ,

చిత్ర పటమునందువలె వరాహము లీకద్యమం దెల్లు ప్రతిమిమించుచు
న్నతోఁ చూడుడు. మఱియు నీకద్యము సరసవదయుత మై వ్యర్థవదరహితమై

యొకపదమును దొల గించుటకుఁ గాని లేక తొప్పించుటకుఁ గాని యవకాశ
ము లేక యొప్పిదమై యున్నది. ఇది శృంగారరసాభిలాషులకు రుదీపకపో

వుగాక, సంతతము మృగయాభక్తిగల వీరుల కెల్లుమృదయంగడు మగునో
చెప్పవలయునా ? ఇట్లు శువకవర్ణవముగూడ మిక్కిలి సరసముగా మన్నది.

సీ. ఇది కంఠపాశంబు లింతమప్పిన వివాదఁబడి దిశాకరినైన కైవసజాలు

నిది మింటఁ బలుమహింఘ్రుఁ జూపిన నీడబడి నాలుసందాఁడఁ బఱవజాలు

నిది గాలికవిస మూకవరాహదనుజేండు నైన బట్టాటిలో వాఁగఁజాలు

నిది కాలుకొల్పిన వృద్ధకూర్మమువీపుఁజమ్రైన నెలదికై దిండుజాలు

గీ. వమఁగఁ గుర్తురగఁగఁ గర్జవితఘోరి, భూభృదుదువిలభరితభౌభౌభయంబి
 రాఘటిద్విద్విత్తు లగుచుఁ తెలఁగె, సరిపెనలఁబట్టి తెచ్చిన జాగిలముల
 వందలకొలఁది క్రవ్యంబు పెచ్చియచుఁ దమప్రాణములకంటఁజూడ
 నెక్కుడుగఁ జూచి పెంచుచుఁ దత్సహాయమున వేటాడు వేటకాని కీకద్య
 మెంతహృదయంగమముగా నుండునో చెప్పవలయునా? ఇది శాంతరసమయ
 వద్యాధిలాషికి పెగఁటనిపించినచోఁ బెద్దవకవి లోచనుగునా?

వేటకై చోవఁబడిన యరగ్యవర్గవ మెంతసరసముగా నున్నదో యెంత
 స్వభావసిద్ధముగా నున్నదో వరికిలింపుడు.

మ. చక్రతైజాహులిదావ మావనితపుచ్చవ్వల్లుగచ్చత్తర
 యొక ముద్రిగఁబాయాగుభల్లుకము వక్షోభాగవిక్షిప్తసిం
 భకవల్లర్పవగీకదంబము స్రాదాంభఃప్రోద్ధితకోదనా
 యొక మాధీలముఖిప్తిపిఠపుటితం బయ్యెన్వవసంబత్తజ్జ.

ఇది చెడివినింతమాత్రమునఁ జోవఁబడినవనస్వరూపము చదువరుల
 హృదయదర్శనములందుఁ బ్రతిఫలించక మానునా? ఈ పద్యము తపోవిష్ణు
 గర్విఁజూడగుయరికి పెగఁటుగా నున్నను, దాచుగా వాఘేటము నల్లు వీరుల
 హృదయముల మెంతరంజకముగా నుండునో చెప్పవలయునా? మఱియు
 మృగయావిధానమును మృగములస్వభావములను, వేటాడురీతులను గవి
 యిందుఁ జక్కగా వర్ణించెను. ఆకాలపువీరుల మృగయాప్రోత్సాహమును గమ
 నించియె పెద్దవకవి మూలగ్రంథములో లేనివేట నిందుఁ గల్పించి సరసముగా
 వర్ణించినాడు. దీనిని శుద్ధశోత్రియుఁ డిద్దవకపోయినను వీరపుంగవులు మె
 చ్చుకొనక మానర.

సీ. వినుమానములుగాఁగ వసకోడఁ బెనపెట్టిన్పెట్టెంబుగాఁజేపు చుట్టివాడు
 బండికందెనచాయఁ బెసిమాలినమేనమెదకుగంధపులొంపి మెట్టినాడు
 మిక్కిలివిపులుడయినఁ జిత్రకారుడు రెండుమూడుప్రధానరేఖల గీ
 సి సులభముగా రూపము నేర్పజేచినట్లు పెద్దవకాదు రాక్షసుని వికృతాకార
 ము నిందుఁ జక్కగా వర్ణించి ప్రతిరూప మేర్పజేచినాడు.

మఱియుఁ పెద్దవకవి ధీరత్వము మెంతచక్కగా వర్ణించెనోగమనింపుడు.

సీ. బుద్ధిం ద్రియోవోధములకుఁ బెట్టనికోట వివదంబురాశిమద్వికృతి కోడ
 కలచురాలాపమాగ్ధగవ ప్రకవచంబుగమహిఫలికి శ్రీరామరక్ష.

ఇట్టిచిక్కిరివర్ణనములు చతుర్థాశ్వాసమునం దెన్నియో కలవు. ఇంక బాచమష్టాశ్వాసములలోఁ గూడ నెన్నియో వర్ణనములు గలవు. ఈచంద్రి కావర్ణనము సొరసరసముగాఁ జెల్పించినో తెలిసింపుడు.

సీ కలయ వెల్లువగట్టి జలజలప్రవహించు శశికాంతవాంఠవిర్భవముజలము మలయానిలముచే దుమారంబు లేగుపొంగిండురజులు కలకుదుచ్చు

ఈవర్ణనము దెట్టిలోప మయినను గలదా? ఇందుఁ జంద్రివి గచ్చువని వానిగా నిరూపించి గచ్చువకుఁ గావలసినపరికరము లన్నిటిని సరిపుచ్చి ముదిలోకజ్ఞానమును వెలిపుచ్చివాడు. మఱియు నితఁడు మూర్ఖులెలవాటుబయు వరుణోదయ మగుటయు, వర్షములు వికసించుటయు ముదిగుఱుటయు మొదలగువంశములను గల్పనాచార్యముచేఁ గారణోపపత్తివి గూర్చుచు సొరయింపుగా వర్ణించినోచూడుడు.

సీ. తనుఁ బాసి శశిదవ్య చనిన నెవ్వగఁబోలేదొలిదిక్కు జవరాలు వెలుకఁబాటెఁ బ్రళమాద్రి సభయందుఁబడినవెఁబట్టజముకాఁ మహగఁ రాగముజనించె

ఇట్టివర్ణనము లెన్నియోగలవు. వైదిషయముల వాలోచింప వర్ణనము లట్ల గృతికర్త యెచ్చటను లోపమును జూపలేదు. కావ్యము దంతటను సరసవర్ణనములే గలవు. రుదిభేదములనుబట్టి సాతకులు విపరీతులయినఁ గవి యేమి చేయఁగలఁడు?

కల్పనాచార్యమునందుఁ గూడఁ జెద్దవకవి యుత్తరాశ్వాసములందుఁ బక్షపాతము చూపలేదు. కల్పన లక్ష్మంతాదృశావహము లయి యున్నవి. ఒకచిన్నపద్యమును జూచుడు.

క. తలచూపె నప్పు దఖలా, శల దట్టపుటియలు చిలువజవరాలు సభ
స్థలమండవకోపరిసీ, మల నిడివ నితాండవటలిమాడ్కిం జక్కల్.

చీకటియనెడి చిలువనెలఁత యాకాశమనెడి చావడియొక్క దిండి భాగమునందుఁ జెట్టివ స్తుద్ధవరఁ జక్కలు ప్రకాశించె నని భావము. ఈ కల్పన మొరస్యభావసిద్ధముగా నున్నదో చిత్తగింపుడు. మఱియు సూర్యాస్తమయదండ్రోదయముల సుకవద్యమందు వర్ణించెను.

గీ. సాంధ్యవటవచండచండీశవహరి, దరణీచక్ర మొఱిగి శరధిస్త్రుగ
దోరగల్లు వడియె భూరభేతరభాగ, చక్రమహగ వపుడు శశియుఁ దోఁచె.

సాయంసమయమున శివుడు నాట్యమాడుట సుప్రసిద్ధము. సూర్య

చంద్రులు భూమియనెడి రథమునకుఁ జక్రము లని పురాణము. నాట్యమాడు శివునిపదఘట్టనములచే భూరథముయొక్క యొకచక్ర మగుసూర్యుఁడు సముద్రమునఁ బడిపోగా దానిరెండవచక్ర మగుచంద్రుఁడు, ఒడ్డిగిలఁబడనేమో యన్నట్లుదయించె నని భావము.

సామాన్యముగా బండి తిరుగఁబడినప్పు యొకచక్రము క్రిందగుటయు రెండవది మీఁదికిఁ జేలినప్పుటయు గలదు. అదేవిధముగాఁ గాలదండ మను నిరుసున నంటిపెట్టికొన్న సూర్యచంద్రచక్రములలో నొకటి సముద్రములోఁ గూలఁగా రెండవచక్రము మీఁదికిఁ జేలిన యైననిభావము. సూర్యుఁ డస్తమించెను. చంద్రుఁ డుదయించె నని ఫలితార్థము. ఈ చిన్నపద్యమునందుఁ గవి యొకకల్పకము నెంతచక్రగా నిమిడ్చెనో చూపెను. ఇట్టికల్పకములు గలపద్యము లెన్నియోగలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నికనుదాహరింపఁ దలచుకొనలేదు. ఉత్తరభాగమునందు స్వరోచి వేటయు, రాక్షసవధయు, నిండినరుని శాపవిమోచనమును, మనోరమపెండ్లియు, సఖిశాపవిముక్తియు వారల వివాహము, స్వరోచిరథస్సు, దశావతారికీర్తనము మొదలగున వెన్నియోగలవు. కవి వానియన్నింటియందును దనదాతుర్యమును జూపించియున్నాఁడు. కావునఁ బెద్దన కావ్యమునందంతట నెచ్చట నెట్టిలోపము లేదనియుఁ జనువరుల రుచిభేదమును బట్టియె యట్టి యభిప్రాయము కలుగుచున్న దనియు మఱి యొకసారి చెప్పి పెద్దనకవి భక్తిప్రపూరితకవిత్వముఁ నొకదానిని పఠించి విరమించెదను.

మ. పరతత్త్వం బగునీకు మోడ్చఁగరమల్ పద్మాక్ష కీర్తించెదం
బురుషార్థసిత్తిన్ ప్పొనిన్నుఁ గరుణాభోధిన్ భవార్తున్ జపన్
శరణార్థిన్ ననుఁ గావఁగాఁ దగుఁ బ్రభావవ్యక్త కాల్వార్త యీ
శ్వర భూతఁబుల కీచె కర్తవ్యను బ్రోవ స్ఫురత్వన్ హర్తవ్యన్.

చాటు పద్యములు.

—† వడ్డాది సుబ్బరాయుడుగారు. †—

శ్రీమన్నన్నయ రాత్రి హేద్రమున వేసెన్ బంచమామ్నాయన
న్నామంపుగృతిమొల్ల తెల్లనకు, నవా, దయ్యే వేయొప్పు; గో
దామాహాత్మ్యమొ, సూమిహారమొ, యటన్ దద్యుక్తమూలాన, నె
ర్వేదిగ్ లేకయె, ప్రస్తురద్రవములై యుల్లక ఫలించుగ్ గృతుల్.

క. మెలకువరా, వేబోగను, కొండొలుతుదల చుకలపు, దొలికొలిపలుకున్,
వెలివాని గాక, తన్నుం, చెలివినలోవాని చె. ద, దీవన లోదర్శన్—

క. లోవెలిగనులక, వేకువ, చేవా! లోగన్న మున్ను తెటపంబకు; మే
లావహిల దాన నినుగని, పావను, బైకనుల గండు బావజగంబున్.

తే. గీ. కలము పడిలిలి కడదప్య కాలజలభి; దీరమదిగొనమిసి, చెదిగెనుదీవి
గాలియెడుచుకు తెక్కు దీపుట్టచును; గానివడకుండ దరితేర్చుకర్ణధార!

ఉ. మేనుల పేరివావలు, సమీరగభీరజలప్రపూరితు
బావన కాకపుగదలి నఃస్మితరంబులు జేకగుల్గె, బ
హునుగఁ దప్పనోగతి, ప్రయాణము నార్తలతోడ నల్పడుం;
గాని, యసత్వదంబులకుఁ గర్ణముఁ ద్రిప్పిన, మువ్వవాటిలుగ.

ఉ. ఏగతి గన్నరాకువడునీయ వంటి కదానిదాలున
బాగయి వ్రేలుగూ, బెపుకొ కడివిధంబున లోనిటికం
లేగిన తెక్కు లేకుదడి, యేవపుమాపునఁ గానవచ్చు; నా
లాగుననే సుమీ యొడ, లిలం దను జీత్రుడు వాసి బోయినగ.

మ కలలోఁ గై నిడుకొన్నకంకణము, మేల్కొంచం గవగ రాక చిం
తిలి, తోడ్తోఁ చెలికొండి, స్వత్నమని వ్రాంతిఁబాయఁ బ్రాణంబు; కే
వలసత్వంబుగ నెంచి, యూరకడలు బాటుండు; తద్రీతి జ్ఞా
నులయజ్ఞానులచర్య తోచు, హిరబంధుశ్రీనియోగంబునగ.

క. చేత్రుడు సర్వజ్ఞతతో, గామిచెను నృప్తి చిత్తకల్పవమున ను
చ్చావచముగ; చేత్రులు త, చావానుగుణంబుగాఁ బ్రవర్తిలు బావనగ.

ఉ. వె. అల్పజీవులకు వసంతసంతానంబు, గొప్పజీవులకును గొలఁదిసంతు;
నిగకానుపెంతి? యేనుగకాన్పెంతి? యేలా నృప్తి నెల్ల నిల్లతోచు.

క. గాయముఁ జేయకె జంతుని, కాయముకాయముల మేలజకణములు నెఱ్ఱలే
దీయఁగలరె? తన్నిపుణత, నూయురె? యెటువడసె మశకమత్తుణమక్షుల?

ఉ. స్థావరతిర్యగాత్మకము సర్వమహివలయుంబు నేలుకో,
నీవు నృజుచి నూర్ధ్వశిరునిం గను మానవు జ్ఞానవంతు; దం
తానశముఖ్యముల్ తలను చాల్చి తదాజ్ఞకు, దోమ లివ్వరి,
గావు విధేయముల్; విసముఁ గ్రక్కుతదృద్ధతి మాన్పు మీశ్వరా !

మ. పలుకఁ రేయిడి తీవు దేవ ! పనిసల్పక, విశ్రమింపం; గృహ
గ్లవ ! నీ యీయమకారకం బయినయేర్పా టాటడిం బోవఁగాఁ
శ్రవణాసహ్యముగా శరీర మెరియక సుగీతముం బాడుచుక
నొవఁ గుట్టుం, జెడఁ గూరు; కీమశకసందోహంబు మాయుపవే.

ఉ. మానవరక్త మానుటలు, మాపట నేవున సంచరించుటల్
గానఁగఁ దోచు రెండవయుగంబున దండకకాననంబునం
భానుకులేశుబాణహతి మృగినదానవు లైరి రాత్రిపేం
ద్రానను దోమ లంచు ; నిక రక్షకుఁ జేయవతార మెత్తునో ?

శ. ఆత్రేతాయుగ మంతరించెమతటిం బ్రాప్తిచె ఘోరాజి, వి
శ్వత్రాసంబుగ ; నందు నింద్రజితుఁడుక సామిత్రియుం బోరఁగాఁ,
బతుల్ శాత్రపు గాత్ర ముచ్చి చనుచో, భ్రాతంగమఁ వచ్చుచో,
జిత్రాస్వాతుల యొడ వాన దలపించెక, రాముఁ డాస్వాక్షులన్.

ఉ. కాలపుత్రేత్రమందుఁ బడి, గర్భమునందు దినక్రమంబునం
జాలుబలెం బెరుంగు మనుజుం డొసరించిన మేలుఁ గీడు ; నే
పోలికొ వానికిం దెలియ ముందుగ, నీసుఁడు దక్ష నెవ్వరుం
బాలరు నూ, తమంత నవి సుధవ మై గన వచ్చునంతకున్.

మ. పరికింపం బరమాద్భుతాజకృతరూపగ్రాహియంత్రంబు నూ
శిర ; మద్దంబులు చక్షురాదు లట ; నృప్తిం గన్న వస్త్రాన్నవిక,
మరి కానున్నవి, విన్న వాది, గుణకర్తస్ఫూర్తి బహ్వర్థముల్
కురమాద్యాకృతి నంటి పై నగపడుక స్వప్నాన ధ్యానంబునన్.

తే.గీ. లేని దున్నట్టు, లున్నది లేనియట్లు, కాని చానట్లు, లానది కానియట్లు
లున్న దున్నట్లు, లిఁకఁ దోచు నెన్నొగతులఁ, గల నిజంబును గా దంత

- క. తీవలను, తెట్టలందును, బూవులు గాయలును, రెంటు, బుట్టుచునుండక
స్థావరములబలె, జంగమ, తీవ్రలయం దట్లు గవము ; చిత్తము సృష్టిన్.
- ఉ. మంచిగుణాలు గల్గినకుమారులమూలముఁగ నుఖింబులగ
గాంచుట, చెడ్డవాండ్రకరసం గనుఁ గవ్వము లొందుచుంట, గ
మించు మరుఘ్నులందుఁ ; బృథివీజములగ విఠరీతిఁగి యా
ప్రించుట తోఁచు నిర్దేశఁగువిధ్యలచే నవి, గవ్వవాడిన్.
- ఉ. అన్నము నప్త్రముగ గృహము నఁదము చందము పెండ్లి గిండ్లి యం
చెన్నియొ యైహికంబులకు, నింకను మీఁదటివానికోస, మె
న్నెన్నియొ బాములం బడుకు మే మనిశంబు ; మకంబులార ! మీ
పున్నె ను దేము, యన్ని శ్రమముం గవకుండని మీకుఁ జేకులున్.
- అ. పె. నల్లి వక్షఃశేరు, బల్లి దీపముఃశేరు, చిల్లి చల్లయిల్లు, చిట్ట చెట్టుఁ ;
చిల్లి తల్లిఃశేరు, చీడ చాతనుశేరు, చిక్కులేనిపక్షి జేవుఁ శేరు.
- గీ. అవసరమున జందె మక్షమాలఁ దగుల్చు, శిష్టులకును తెవులు చిలుకొయ్య
లపై లేకదులకు నవి కలందానలు ; సోమపులకుఁ గర్తవ్యచకములు.
- క. శివునిజటాజాటఁబ్రహ, దివిజాతగ నొచ్చి నెట్లు ధీమంతులు ; త
ద్వివర మిది; వ్యోమకేతుఁడు, ధివ్యుడధ్రంబాపమున కుపాశ్రయముగదా.
- మ. జయలక్ష్మీతి భారతల్ ప్రియత స్కారస్వయఃగ్రహత
శ్చయసౌఖ్యామృతసాగరోద్ధిచయసమ్యక్తేలవవ్యాపృతా
శయుఁ గామించిన కృష్ణరాయనివిజౌఁబయెంతివైకవ్యధు
ర్యయశస్సాన్రుఁడు, పాలితద్రవిడకర్ణాటాఁధుఁ డింద్రుం డిలన్.
- క. దివిఁ బెనుదినె యొకఁ డాతిన, దివియలు కోటానఁగోల్లు దృష్టంబులగుఁగ ;
భువిరారా జాకఁ డిల్లిన, రవ్రతులుఁ బడవాళ్ళు బంట్లు, రాజలకేతల్.

తారకమాల.

—* మంచెల్ల కృష్ణకవిప్రణీతము *—

- ఉ. శ్రీలలనానమేతుఁ డతిసీసునుభాసుఁడు సందసూనుఁ డు
ద్వేలదయాలవాలుఁ డరివీరకృతాంతుఁ డసంతతీర్తి యా
భీలమహావిపదహానబృందదవావలుఁ డాసురారి గో
పాలుఁడు కృష్ణమూర్తి మనపాలఁ గలండు విచార మేటికిన్. ౧
- ఉ. బాలుఁడు మానిలోకపరిపాలుఁడు సేవకకల్పవల్లికా
బాలుఁడు సర్వసద్గుణవిశాలుఁడు పాలితశక్రముఖ్యుని
క్పాలుఁడు భేరుకాసుర విఫాలుఁడు గోవ్రజగోపగోపికా, పాలుఁడు కృ... ౨
- ఉ. నీలఘనాభనీలుఁడు వినిర్మలవేదవధూటికాశిఖా
జాలసమగ్రకుంకుమరసస్ఫుటచిహ్నితపాదలిప్తసం
దాలయచత్వరప్రవిమలూచితగోష్ఠకరీషపుంజబంబాలుఁడు కృ... ౩
- ఉ. చేలములూడ, గోపికలు చేరి భజింప మనోహరాకృతిక
లాలితవేణుగానకలనాకలనాదము సొంపు నింపుచుకొ
హేళిస్తుతాప్రతీరజమహీరుహపాళిఁ జరించు దేవకీబాలుఁడు కృ... ౪
- ఉ. మాళిమయూరపీఠభములమాలిక నానికమాక్రికంబుఁ గెం
గేలమణీలసన్నరళి కింకిణులఘ్రులఁ దిక్తటిల్ల గో
పాలవధూజనావళులఁ బల్కలుఁగూడి చరించురాజగోపాలుఁడు... ౫
- ఉ. పాలిడవచ్చునదనుజపాలవధూమణిఁ బాలు గ్రోలుచుం
గాలునిప్రోలికిం బనిచి గాఢకృపారసదృష్టి సందగో
పాలునిమంద సన్నదము పాలుగఁజేసిన యట్టిబాలగోపాలుఁడు... ౬
- చ. జలరుహసంభవాదిసురసంఘము లైన నెఱుంగరాని య
జ్జలరుహవాసిసీవిభుఁడు సత్త్వప యాదవసంతతీసుధా
జలనిధిపూర్ణచంద్రుఁడన సంభవమై తగుదేవకీతపఃఫలనిధి... ౭
- ఉ. మానుషవేషధారి యసమానకళానిధి యాదవాస్వయాం
భోనిధిసీరజాహితుఁడు నెఱొక్షరమారమణీవిభుఁడు శ
క్రానిలపావకార్చితనిజాంఘ్రితలుండు ద్విష వృహత్తమో భానుఁడు... ౮
- ఉ. పన్నగదైత్యభంజనుఁ డపారకృపామతి సంతతాగతా
సన్నజనామరద్రుమము చారుమయూరకలాపహరి శ్రీ
మన్నవక ద్దలోచనుఁడు మన్నభమన్నభమూర్తి పాలితా కన్నుఁడు... ౯

- ఉ. శ్రీనిలయుండు నవ్యపరసీరుహ నేత్రుడు వేణుగాఁచి
 ద్యానిపులుండు నిర్భరదయాపరిపూర్ణుడు వందభామిని
 సూనుడు పాపసూహననసుప్త తనిష్ఠుడు నీలమేఘశోభానిధి... ౧౦
- ఉ. వెన్నుడు భక్తవత్సలుడు వేద్యుఁ డనంతఁ డనంతకాయ యా
 పన్నకరణ్యుఁ డీశుఁడు వివద్యవపు జగవాపలుండు వి
 ద్యమ్నరీర్తికాలి సుగమద్యపదాల్లుఁ డమేయభాగ్యసంపన్నుడు... ౧౧
- ఉ. ధీరుఁడు నిర్ణయాలితసుధీశవహరుఁడు సింధువాభగం
 భీరుఁడు భక్తదుర్జననభీతివిదారుఁడు గోపికాంగనా
 బారుఁడు కంఠముఖ్యుడుదళాశ్రవభంజనబాహుశక్తిదుర్వారుఁడు... ౧౨
- ఉ. మారుడు వందగోత్రకుమారుఁడు నిష్కలటాంగతుంగత్పం
 గారుఁడు యోగిముఖ్యుహృదగురుఁడు ఖండితబాణదైత్యుడో
 ర్వారుఁడు సర్వజేవపరిపాలుఁడు సంతతికాంతకాంత్యకూపారుఁడు... ౧౩
- ఉ. సౌరసమూహరక్షణవిదారుఁడు పాదసరోజభక్తము
 దారుఁడు హరిహరశరనారదపారదచారురీర్తివి
 ప్తారుఁడు డివ్యభాస్వజవతారుఁడు నిర్గతదుస్తరోగ్రహాభారుఁడు... ౧౪
- చ. వరకుఁడు లోకపాలకుఁడు వర్జితకోటిసురేంద్రవైభవా
 కరుఁడు నమస్తద్విరవికాయుఁడీటమణిచ్చటాచభో
 త్కరసమలంకృతాందితపదద్యయః దార్యహితుండు కాస్తుభాభరణుడు.
 చ హరి కరుణాపయోధి నరకాసురవైరి మునీంద్రవద్భవా
 స్కరుఁడు మురారి మాధవుఁడు పర్వమనోబ్ధివివాసపద్మగా
 కరుఁడు జగద్విహారి సుకార్యభువంధరుఁ డాత్రితావరీ భరణుడు... ౧౬
- ఉ. శాస్త్రవబాహుగర్వలంసంతమసార్కవరాక్రమాద్భుత
 మేత్రుఁడు దుష్టశిక్షణదివ్యగరమగదకపుణ్యదా
 రిత్రుఁడు భక్తపాలన గోష్ఠచరిత్రుఁడు ప్రేల్లపద్మయాపాన్రుఁడు... ౧౭
- ఉ. వాసవముఖ్యసర్వసుక వారమనోబుజమోహకృత్తప
 రాసవిలాసమోదితనిరంతరసుందరగోపమూర్తి
 భాసురనేత్రైరవనిభావిత స్థిరపాండ్రచంద్రికాభాసుడు... ౧౮
- ఉ. అవ్యయఁ డప్రమేయఁ డఖిలావనశీలుఁడు లోకపాలసం
 సేప్యఁడు వ్యాసముఖ్యకవిశేఖరకల్పితదివ్యభవ్యస
 త్కావ్యఁడు నందితేంద్రగురుకావ్యఁడు సర్వసుఖర్యసంఘసంభావ్యఁడు... ౧౯
- ఉ. అంగదపుష్పబాణుదిరాంగవిలాసము లుల్లసిల్ల గో
 పాంగవ లంటి కొల్వ యమునాంతికతుంగలవంగలంగనా
 రంగముల నైలంగు యదరాజభిభావణీ భవ్యసత్కృపాపాంగుఁడు... ౨౦

ఉ. అంగదభూమితాంగుడు విహంగతురంగుడు లక్ష్మీతానూపా
గంగుడు తాపసాంబుజపతాంగుడు దగ్ధపయోధికన్యకా
సంగుడు వల్లవీజనభుజాంగుడు భంగవిపత్నిరంపరా భంగుడు... ౨౦

ఉ. ప్రాజ్ఞుడు ధామకౌశలపరాజితమృదరాక్షసావరీ
ప్రాజ్ఞుడు వర్తమానశరణర్యభవిష్యదతీర్థాతకా
ర్యజ్ఞుడు ధామజీవననిరంతరకల్పమకాలకూటస
ర్యజ్ఞుడు కృష్ణమూర్తి మనసాలః గలండు విచారమేటికిన్. ౨౧

ఉ. వింతగ యామునాటవిభువి బ్రథమించినతీవ్రదారుణా
త్యుతదనాసలా బడచి యచ్చటగోపకవత్సపంక్షికి
వంతలుపాపివట్టి గుణమాతుః డనంతుః డనంతసర్దయా
స్వాతుః కృష్ణమూర్తి మనసాలః గలండు విచారమేటికిన్. ౨౨

చ. అభవుః డజాండరక్షకుః డనంతగుణాంబుధి విష్ణువత్సయా
విభుః పరాత్పరుః డజాః విశ్వమయుః డఖిలాంతరాక్షకుః
డిభభయసంహతుః ప్రభుః డిశ్వరుః డాఘ్యుః డూదవాన్యమ ప్రభవుః.

చ. ఋగ్యజురాదివేదచయవృక్షలతాశిఖరప్రకాశసా
భాగ్యకరుడు పంకరుచా బాంధవతేజుః డిశ్వభక్షి
రాగ్యవిరూఢసజ్జనకేరణ్యుః ధీధి నందయాదరీ భాగ్యము... ౨౩

ఉ. రాజితబాహువిక్రమపరాజితదోర్ధదరాక్షసావరీ
తేజుః చాసవప్రముఖదేవగణార్చితసత్పదారుణాం
భోజుః మానిరాజసురభూజుడు సాధుజనావనాతిని
ర్యజ్ఞుడు కృష్ణమూర్తి మనసాలః గలండు విచారమేటికిన్. ౨౪

ఉ. శ్రీరాసః గంగః గృష్ణకవి కేళుపైఁ గరుణాకటాక్షపి
తౌళులు వింది తత్కౌసమచితకావ్యముఁ గాంచి మోదలీ
లాలసమానమానసవిలాసముచే నలరారువేణుగో
పాలుఁడు కృష్ణమూర్తి మనసాలః గలండు విచారమేటికిన్. ౨౫

ఉ. చారక కృష్ణమూర్తిగుణవర్ణన తారకసాజ్ఞవృత్తమల్
సారెకు నెవ్వఁడేని యిశంబుఁ బఠించిన భవ్యకీర్తి జె
న్నారి సమస్తభాగ్యుల నందుచు నందకపాణి సత్పదాం
భోసహధక్షిగర్భి యతిమోదము నొంది కృతాంకుఁ డాభునిన్.

గ్రంథ స్వీకారము.

(1) కృతజ్ఞత—మొదటి భాగము. ఇది మొదటి భాగము. ఇందు మూడు ప్రకరణము లున్నవి. కృతజ్ఞతనుగూర్చి బహువిధములఁ జెప్పించఁబడినది. “గంధీర్వాణముగల యాకృతజ్ఞతాస్వరూపమును గ్రహించుట వర్వజ్ఞతకుఁ గాని సాధ్యముకాదు. కృతజ్ఞతయందలి పరమార్థమును గ్రహించుట కరవ్రహ్మమెఱుంగుట” యను గ్రంథ ప్రకాశకుల వాక్యమునందు సత్యము గలదు. 47 పుటలు. చక్కవియచ్చు, ముద్రివిషయము గల దీని వెల రు 1.2.0.

(2) మాతృ సవతారావళి—ఇందు 27 సీపములలో మాతృసవతారమును దానికి 93 పుటలలో జీవన్ముక్తివిచారణనును సూక్ష్మసూచీవివరణమును గలదు. ఇది పీఠికాపురణాసానినుండి బయలుపెడలిన పునఃప్రచురిత సారస్వత గ్రంథపరణిలోని (అ) అను సృజ్యగలది. సూచకములు విజ్ఞాపనములో “ప్రతిసాధ్య రసాస్పదము లగుపాత్రము లెచ్చటకో కాని కావరాత్రు తిరిది చూచినకొలఁది నమ్మకములు చిలికి సుఖావహమును గ్రంథము మూల దాగకుండఁ బ్రకటించుభాగ్యము వాకుఁ గలిగినందులకుఁ జాలభయ్యుండదు. ఈ గ్రంథమున కవ్వరు కర్తలు మున్నగువిషయములతో నిమిత్తములేకుండఁ నిండలివిషయము లెంతవఱకు వాదరణీయము లనునవి తెలిసికొని వానిఁబట్టి యందలిరసము లఁ జూచిలాడవలయు” నని విన్నవించుచున్నాడు. వెల రు 2.2.0. ఈ (1)

(2) గ్రంథములకుఁ బ్రకాశకులచేతగాని కర్తలచేత తెల్పలేదు.

ఇవి కావలసినవారికి (1) కొరత బహువిధముగాను, డి. పి. సి. ఎస్. ఎస్. ఎస్. ఆర్. పరమహంసము. చెన్నపట్టణము. (2) వి. వి. సుబ్బారావు గారు, గోరప. పీఠాపురము పోస్టు అను స్థానమునందు దొరకును.

(3) విభవ, శుక్ల, ప్రమోదూత, ప్రకృత్యుక్తి సవత్సరముల పంచాంగము. ఇది వర్ణాశ్రయ భక్తిసాక్షాత్కారము శ్రీకాళిదాస యను బ్రహ్మశ్రీ పీఠాధిపతి వేదము బ్రహ్మగ్యులైన గండిచే గుణింపఁబడి చెన్నపురి స్వగర్భ ప్రకాశినిపత్రికా సూచకములగు శ్రీ బై. కోటిశ్వరశర్మ దీక్షితులు, కనుపత్రిమాన్వరణదేయశర్మ గార్లచేఁ బ్రకటించఁబడినది. ఇందు వర్తమానసంవత్సరముతోఁపాలు ముందు మూడుసంవత్సరముల పంచాంగములు కూడఁ గలవు. కాఁబట్టి భవిష్యత్విషయములఁ జెలిసికొనుట కీపుస్తకము చాలనుకరమొసగుచును. వెల రు 0.12.0

ఇది కీలుపాకురొస్తు బృహదావనములో (చెన్నపురము) స్వచ్ఛంద ప్రకాశిని యొకటగు గారియొద్ద దొరకును.

(4) విష్ణుపాదము—ఇది 108 సీసపద్యముల పుస్తకము. బ్ర! అదిభట్ట రామమూర్తిశాస్త్రిగారిచే రచింపఁబడినది. కవిగారి కేలూరు పవరుపేటలో నొకతావున “శ్రీమన్నారాయణపాదచిహ్నిత సర్వసాముద్రికాంచితరేఖా యుతం బగు దక్షిణతామ్రపాదము” దొరకినదట. దానిపైఁ గలిగినభక్తితాత్పర్యములచే స్తుతిపాఠకమును నీకుష్టార్థశేషసీసపద్యములు రచింపఁబడినవి (2) లోకనాయకశతకము రచించిన రామమూర్తిశాస్త్రిగారు పీఠే. ముఖపత్రముపై శ్రీవిష్ణుపాదచిత్రము ముద్రింపఁబడినది. ఈ గ్రంథ మమూల్యమైనది. భక్తజనోపయోగముగ మ! శ్రీ! అప్పన లక్ష్మయ్యగారు గారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది ఏలూరిలో. కవిగారిపేర వ్రాసిన దొరకఁగలదు. శైలికై యొక్కపద్యము.

సీ. వద్యుషితాన్నసంపర్కంబునన్ యమునాజలమ్మురు బావనమ్ముచేసి
సకలపాపక్షయస్థావరబృహదావనమ్మునందున విహార మైవర్చి
స్వర్లోకనందనవనవిలాసోత్తమ పారిజాతముదేగఁ బరువులెత్తి
నవతలతాళసత్సలరసాస్వాదనమదఖరాసురునట్టె ముట్టివైచి [లోసగి
భువి నెగడునీకుపాదమ్ముఁ బూడిసేతు, జలముఁబ్రోక్షించిదశసుమధలము
యస్తదమలభక్తిశ్రద్ధ లందయుడెద, నుదధిగంభీర రామ ధన్యుడనైతి 78.

(5) దాశరథివిలాసము—ఇది యొక్కప్రబంధము. రామాభ్యుదయమువంటిది. కీ. శే. క్రొత్తపల్లి లచ్చయ్యకవిరచించెను. ఈ గ్రంథము కొంత కాలముక్రిందట మంజువాణిపత్రికలోఁ గొంతప్రకటింపఁబడినది. ఇప్పుడు సంపూర్ణముగా, కోలంకివీరవరము సంస్థానముల రాజ్ఞేవణులైన శ్రీరాజా రావు ఇల్లయ్యమ్మ రావుబహద్దరుగారు, శ్రీరాజారామయమ్మ రావు బహద్దరుగారును ముద్రింపించి ప్రకటింపించియున్నారు. కవిత్వము పూర్వకపులకవిత్వముతో సరివచ్చును. నూతనకల్పనలు మనోహరశైలియై గలది. వెల రు 28-0 కావలసినవానికి చిత్రాడలో రామవిలాస గ్రంథమండలిలోను, కాకినాడ నన్నయభట్టారకవిలాసములోను. ఏలూరు కవినాథవిలాసములోను, పితాపురము మైలవరపు యజ్ఞస్వామిగారియొద్దను దొరకును.

(6) ఆంధ్రవచనభారతము—సభావర్ణము. ప్రథమభాగము. కళువెవీరరాజుప్రణీతము. వ్యాసరచితసామ్రాజ్యభారతమునకు సరియగు నాంధ్రభాషాంత

రీతిరగము. మృత్యుమధుః కైలివి రదియునుబడినది. గ్రంథకర్తయగు కరుణాచర
రాజు పదునేడవతాబ్దారమున మైసూరుప్రభుఁడగుదిక్కి దేవరాయలకాలము
న నున్నట్లులు తెలియుచున్నది. హాలాస్యమహాత్మ్య వచనవివర్థ క్తివిలాసభగ
వద్గీతల నాంధ్రమునకు భారతమును గన్నడభాషయందును రదియుంచినవంజ
రా శీతవినుమానుడు. వంజరాజకృతహాలాస్యమహాత్మ్యముభ క్తివిలాసమువరి
మచ్చావాగారమునఁ గలవు. ఆంధ్రవచనభారతమున పథాభీష్టచర్మములే
తమకు లభించినఁనియు వానిని చేర్చుట భాగములుగఁ బ్రకటించుచున్నామని
యుఁ బ్రకాశకులు రాజమహేంద్రవరము గవర్నమెంటుకళాశాలలో నుపా
ధ్యాయులునగు ఎన్. శ్రీ. వేంకటేశంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. అదిర
కాలమున మిగిలినభాగములు బ్రతుకింది పది భాషాసేవ యొందునది కష్ట
మన్నారము. తెల దు ౧౯౧౦.

(7) మ. త్రియకులవర్మగ మను వామాంతరము గలరెడ్డికులవిద్వంసులచు
ద్రిక. పెద్దమండడి వేంకటకృష్ణ శేషాద్రిరమణకృతలచే రదియునుబడి కావ్య
కంఠగణపతికాశ్రమిగాఁచేఁ బరిశోధించబడినది. ఆంధ్రభృత్య వల్లవమంజుల
యవంతరము దక్షిణహిందూస్థానమునకు రాజ్యకాలన మొదలైన రాష్ట్రసూట
మంజురాజులు రట్టులు కాళోమిని పిలువఁబడు చుండి రనియు వారాష్ట్రసూ
టమంజులే యాంధ్రదేశమున రెడ్లని వ్యవహరింపఁబడి రనియు గ్రంథకర్తలు
వ్రాసియున్నారు. రెడ్లు మ. త్రియకులని నిరూపించుటకై మ. త్రియకులలో వివాహ
బాంధవ్యములు, శాసనాధారములు మొదలగు మారనవిషయములు తెల్పు
బడినవి. పాఠకులు ఫలిమిచ్చుముగ వానిని గైకొందురుగాక.

(8) అశ్వలక్ష్మణపాఠము—మనుమంచిభట్టుకరీతము. ఈగ్రంథము
సాగువకంపరాయని కంకితమియఁబడినది. గ్రంథమున, శృతిపతి యొక్కొకచో
గన్నభూపాలుఁడనియు మల్లయామాత్యువకును భీమాంబకును బ్రతుఁడనియు
వర్ణించఁబడియున్నాడు. కొంకణపతి, మిసరగండ, రాయవేశ్యాభజంగ—
మొదలగుచిరుదము లాతఁడఁ గల వని గ్రంథమువలనఁ జేరుచున్నది. ప్రక
టించఁబడిన గ్రంథము నాలు గంతురములు గలిగియున్నది.

వేంకటరత్నోఁ బోర్చిచూడ నందుఁ గలయొడవ యాశ్వాసము
చిత్త గర్జితవర్ణనకారమును తెల్పున దిండుఁ గావవచ్చుటలేదు. ఆగ్రంథము
న వైవాశ్వాసములు గలవు. అందలి చద్యము లీగ్రంథమునఁ గొన్ని కావ
రాకపోవుటయే గాక మిగిలినవి వ్యర్థమగుఁ గూడఁ గన్పించుచున్నవి.

ఒక్కొక్కచోఁ బద్యపాదములు మార్పుఁబడినవి. వివిధమాతృకలను బరిశోధించి యాగ్రంథమును దిలుగఁ బ్రకటించి, మరుమందిభట్టు సాగువకంపరాయల కాలనిర్ణయమును జేయవలసియున్నది. వెల రు 1.0.0 వలయువారు కొండ పల్లి వీరవెంకయ్యగారు బుక్ డెల్లరు రాజమహేంద్రవరము అని వ్రాయవలయును.

(9) రోకనాయకతత్వము—బొమ్మలికాలూకా అజ్ఞాదవాస్తవ్య లగు బ్రహ్మశ్రీ ఆదిభట్టరామమూర్తిగారిచే రచియింపఁబడినది. శైలిశైల్యముకవద్యము. డి. బంధురగంధనైభవభిభాసురపంజరమాశ్రయిచి పుష్పంధయ మేతెరింగున నివాసమొనర్చుకొ యట్లు ప్రేమ సుబంధముమీఁది నావ్యాదయకద్దమున వ్వసియించి నీపు మోహాధుఁడనైన వన్నఁ గృప నారయఁగావలె రోకనాయకా.

Annals of the Bhandakar Oriental Research Institute, Poona, Vol. IX Part 1.

భండార్కరుప్రాచ్యపరిషత్ పరిశోధనాసంఘమువారు తమపత్రికను మాసపత్రికను వినిమయముగాఁ బంపుట కంగీకరించినందున వారికి మాతృకజ్ఞ తాపూర్వక మగువందనముల వర్ణించుచున్నాము. హిందూదేశమునందు సామ్రాజ్యవాదమును గూర్చియుఁ బ్రాచీనరాజ్యవిధానాదిసమస్యలను గూర్చియుఁ జర్చించుపత్రికలయందు వివి యగ్రగణ్యుల నొందు ననుట తెట్టిపండియమును లేదు. మహాభారతమును బాకాంతరములతోఁ బ్రకటించుటకు విశేష ప్రయత్న మొనరించి యాదిపర్వమువందలి మొదటిరెండధ్యాయములను ఏమి ప్రకటించియున్నారు. పైపత్రిక (సం. 9.1) యందు శక్తిభద్రుఁడు భానుఁడు అనువ్యాసమును చిల్లఁగునిపంచాంగిక యనుబడువ్యాసమును ప్రాచీనలిఖిత (పత్రము) లను వ్యాసమును గలవు. ఋగ్వేదమువందలి పదములయర్థము ఋగ్వేదమునందు విభక్తు లెల్లుప్రయోగింపఁబడినవియును వేదసంబంధములగు వ్యాసములు కూడఁగలవు. అశ్వర్యచూడామణిని రచించిన శక్తిభద్రుఁడే భాసవిరచితములగు ప్రతిమాధిపే.కాదిపాటకములరచియింఁజెననువాదమురథ మవ్యాసమున నిరసింపఁబడినది. చిల్లఁగుని పంచాంగిక యనువ్యాసమున వేర్వేరు ప్రవాతప్రతులఁ బోల్చిచూడ నొకచానికొకటి సరిపోవుట లేదనియు, అన్ని ప్రతులలో నొందు శ్లోకములు మాత్రమే సరిపోవుచున్న వనియు నొకవేళ

ద్విగ్రహచండితుడు మొదట నయిన శ్లోకముల మాత్రమే రచించి యందఁ దరువాత జేక కాలానుసారము గ్రంథము విస్తరింపఁబడి యుండవచ్చు ననియు మత్తరహిందూస్థాన ప్రతులయందఁ బూర్వభాగము 'అద్యాపితాం' అని మొదలికఁబడిన శ్లోక ములవలనఁ గానవచ్చుట లేదనియు నీట జర్పించఁబడినది. ఇది విమర్శనీయము.

ఈపత్రిక, ఆ. గ్రంథమునఁ బ్రచురింపఁబడుచున్నది. సంస్కృతభాషాభిమానముగల ప్రతిమనుజుడు నవశ్యము చదువఁదగినది. సంవత్సరమునకుఁ జందా రు 10-0-0.

(11) శ్రీరామశతకము—ఇది మఱి పద్యతోయ రథామాధవరాట్రు గానిచే రచింపఁబడిన కందపద్యశతకము. ఇందు 117 తెనుఁగుపద్యములును 12 సంస్కృతశ్లోకములును గలవు. ఇతిభిరము లగునీపద్యము లన్నియుఁ గవిగారిచే భద్రాద్రిలో శ్రీరామసాన్నిధ్యమునఁ జదివి నమర్పించఁబడినది. ప్రతి పద్యమునకు శబ్దశేష, అర్థశేష, చతుస్రాసము మొదలగు కీర్తికలు గలవు. ఇది నకలాపందగ్రంథమాలికలోని 8 వ పుష్పము. వెల రు. 0.2-0. కావలసి నచోఁ గవిగారియొద్ద నితరలహంగ్రంథములతోపాటు కాకినాడలో దొరకును.

(12) A Descriptive catalogue of the Telugu Manuscripts.

ఇది గవర్నమెంటు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో నున్న తెనుఁగుగ్రంథముల పట్రిక. ప్రబంధసంపుటములలో రెండవదానిలో రెండవభాగము. శృంగారప్రబంధములు. ఇది 1927 సంవత్సరములోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇందు మొదవ మోహిసిద్దిలాసము, మధురవాణివిలాసము, మాధవాభ్యుదయము, రఘువంశము, రత్నావళికణియము, లక్ష్మీవారాయణసంవాదము, వల్లభాంబాపణియము మొదలగు క్రొత్తప్రబంధములను గూర్చి కలదు. వెల రు 4.0-0 తెన్నపురి గవర్నమెంటు ప్రెస్సులో దొరకును.

ఆంధ్రసింహావలోకనసంగ్రహము.

—♦ దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారు ♦—

భాష యంతయుఁ గవికృత్సంగ్రంథములచే జేపించును. కవితత్వములును వారిగ్రంథములునే భాషాసతీమతల్లి కాయువుపట్టులు. కాబట్టి మహాకవుల కృత్యుడయము వారివారిసమయములలో నాంధ్రవాణి యేయేరీతుల లాస్య హాసినది, యేయేకౌత్తయందచందములఁ జెందినది మున్నగు విషయములను మనించుట భాషాచరిత్ర విషయకము కాకపోదు.

ఆంధ్రభాష విశేషముగా సుస్థైర్యముచుండియు స్వల్పముగ వరసము వుడము మున్నగు నితరభాషలనుండియుఁ గొంత సొంతముగను నేర్పడినట్లు చూచుచున్నది. అంతేకాక మఱియొకమిత యున్నది. ఆంధ్రభాష యేర్పాటు యఁబడునప్పుడు అస్యభాషావదములు నట్లు సంగ్రహింపఁబడువిషయంబున త్యంతసుశబ్దాలు సంగ్రహింపఁబడినవి. కావుననే భాష చాల సుందరమైన చుపొగడ్త గన్నది. దానికి మూఁడుప్రబలకారణములు :—

1. కర్ణాటదేశాధిపతియు, నింటఁ గన్నడము మాటలాడునట్లనుమా పఁబడినవాడును విచక్షణుఁడు నగుకృష్ణదేవరాయలు “దేశభాషలందుఁ నుఁగులెస్స” యని తదభివృద్ధికిఁ బ్రోత్సాహం బొసఁగి యాంధ్రభోజనాదు లు గాంచుట.

2. త్యాగరాయలు అరవదేశంబునందు జనించి యాంధ్రరీర్వాణములును వ్రాసినభాషయు నేర్పినను స్వదేశవాసులుప్పొగునట్లరవములోఁ దనభాష లను వెల్లడింపక భావగుంధన కాంధ్రమే యనుకూల మని తనపాటలను నుఁగులోనె రచించుట.

3. ప్రానుదొర మున్నగుఖండాంతరపండితులు, పరికించి, యైరోపాదేశంబులం దిటాలియా భాషవలె నిచ్చుట నాంధ్రమున్న దని గ్రహించుట.

నన్నయభట్టు వాగనుశాసనుఁడు. ఇతనికి వాగనుశాసనుఁ డనియు, భాషానుశాసనుఁ డనియు బిరుదము లున్నట్లు కాలాగతవార్త. ఈతఁడు స్థైర్యప్రాకృతాదిభాషల కనుశాసనుఁ డని యెవ్వరును జెప్పరు. ఆంధ్రమున సూత్రనిర్ణేత యందురు. కావున నాంధ్రవాగనుశాసనుఁ డనుట యొప్పును. బ్లియనచో నతనికి ముం దాంధ్రకవులు గాని సంగ్రంథములు గాని యుండలే

దవవచ్చువా. వీళ్లము. రసవంత మగునుమారసంభవము వన్నెచోడుని
 తెలుగున రచించబడిన ట్లూహించబడుచున్నది. ఇంక వితరంగము లు
 ట్లు చరిత్రవలీకనములు తెలుసుచున్నాడు. నన్నయ వాగనుశాసనత్వ ము
 నేమి? అష్టభాషావాగనుశాసనము దన్న వీయష్టభాష లేవి. అని నేనా
 చించుచుండ శ్రీమూర్తి బాలసరస్వతి, రత్నతీర్థ, శ్రీనివాసాచార్యులు
 రొసంగిన యభిప్రాయ విడి :-

“ఆంధ్రదేశ మరే బాలు తెదదేశము గాని చిన్నదేశము గాదు. కా
 ట్టి యాంధ్రదేశమునకు నైజాము తెలుగు, ఉత్తరప్రదేశము తెలుగు, మద్య
 సు తెలుగు, దత్తమండలము తెలుగు, మైసూరు తెలుగు, ట్లీధపుర తెలు
 గు నని యనేకవిధము లైనవలుకులకు లున్నట్లుగాఁ దొల్లి గూడ ననేకవి
 యు లైన వలుకుల భృషియుండవచ్చును. సూర్యభద్రములను వదలి య
 యెదివిదివిధములుగ విభజింపబడి యుండవచ్చును. అట్లొకభాషయుం దె
 దిదివిధము లయినవలుకుల భృష్ణవృత్తి తొకభాగమువందలి కవీశ్వరుడు త
 దేశపురలుకులదీప్రకార మొకగ్రంథమును రచించినచో వందలి జాతీయా
 సారస్వము లితరభాగములవారి కర్థము కావుగదా! అట్లే, యిప్పుడు రాజ
 హేంద్రవరము మున్నగుదేశభాగములయుం దత్తడి యేవలతో రచింపబడు
 ప్రహసనాదులు బహువిధమున్నగుదేశములయందలివారు చదివి యుండలియ
 ప్రాయస్వరస్యమును సంపూర్ణముగా గ్రహించ వీలులేదుగదా! నైజామును
 డి యొకరు వచ్చి తమదేశపురలుకులదీప్రకార ముపన్యసించినచో నంద
 యభిప్రాయములకు గ్రహించ నొకమరమానువాది వలదు గాదు గదా! మ
 రాసునాఁ తొకయరవ తెలుగున గ్రంథమును విద్వాదిగచో నాత్తరాచుల
 చదివి యుండలియభిప్రాయమును సంపూర్ణముగా నెఱుంగ వీలగువా. ఇట్టివిద్వా
 వన్నయభట్టారకునికాలమునఁ గనిపెట్టబడి దేశభాగముల కన్నింటికి ననుకూ
 లముగా నుడువట్లు భాషాసూత్రములు విద్వాంసబడవలయు నని నిర్ణయింప
 బడినది. అందుకు రసికప్రభువరస మగు రాజనరేంద్రుడు చేయులే యొన
 గను. దేశదేశబండితు లెల్లరు నొకసంఘముగాఁ గూడిరి. వన్నయభట్టు వా
 లో వగ్రస్థానము వహించెను. సుమా రిదువదిసంవత్సరము లాపరిషదాలోచ
 వములు సాగియుండవచ్చును. ఆపరిషదాలోచనముపై తెలు పెదలిన మూత్ర
 ముదాయమే వన్నయభట్టియము. ” అని—

అచార్యులవారు పెరివిచ్చిచవిషయమును సమజసముగానే యున్నది. ఏమి కవణా :—వన్నయభట్టాచార్యులముత్యగ్రంథము లేవియు లేవు. వన్నయభట్టాచార్యులముత్య భారతములోని కొంచెము తిక్తువ మూడుపర్వములునే కదా ! ఆమాత్రములకు లక్ష్యములవిమిలై పే భారతరచనయు నాతడు పూని వనుట యుక్తియు క్తము. వన్నయభట్టాచార్యులచేతకుఁ గొలఁదికాలమే వచ్చియున్నచో భారతభాగముమాత్రము రచించివలె నాతనికి వయోవృద్ధిబాధ్యము కలిగియుండదు. కాబట్టి యావాగనుశాసనుఁ జాంధ్రదేశమునం దన్నిభాగముల వారికి వనుకూల మగువల్లు సమీకరింపఁబడినభాష యొకటి యేర్పడిన సమయపు ఇప్పుడు గ్రామ్యవాదులు సూత్రముల నన్నింటి నుల్లఘించి వగువన్నచో వది యెంత యవనుకూలముగా నుండునో యరయుట యాలోచనసాధ్యమే కదా ! విశ్వఖిలత్వమే ప్రాప్తించినచో గ్రామమానకు, పిండికిఁ దలకు నొక్కొక్కరకప్పుఁ బలుకుబడి యేర్పడిపోవుననినా. అద్వాప లాభ మూహ్యము. ఒకరియభిప్రాయ మొక్కరి కవగతము కాక మరిల వియమితభాషమేరకుఁ బునర్నిర్మాణము జరగవలసివచ్చును గదా.

వన్నయభట్టాచార్యునిచేఁ బరిష్కృతం బయినభాష యితవలె కారితినే యున్నదా మార్పు లేవియు జరుగలేదా యని మిత్రు లడిగెదరు. మాప్రత్యుత్తరము “వాగనుశాసనుఁడు భాషను వియమించును గాని బంధింపలేదు. పూర్వార్థరణములనే భరించవలయునా? యాచార్యవ్యతిరేకములు గాని వనివాధరణములను సుందరాంగులు భరించవచ్చునుగదా ! అట్లే తెనుఁగుభాషయును మహమ్మదీయపరిపాలనములో నితరభాషాపదములు దేశ్యములుగా వంగీకరింపఁబడినవి. కవనకద్దతులు, గ్రంథరచనకద్దతులు మాటివవి. ఈ యాంగ్లేయ పరిపాలనకాలమునఁ దిద్దాపాదము లేన్నియేని వాడుక వనున రించి దేశ్యములుగా నిం దంగీకరింపఁబడెడిని.” అట్లయినచో, సోదరులు అన్యభాషాకల్పగ్రహణము గావించుచున్నారు గదా ! గ్రామ్యభాష నేల యంగీకరింపరా దని పక్కినఁ బ్రత్యుత్తరము—భాషను వియమింపుడు. బంధించుడు, చలవవిహీనము గావింపకుడు. స్వేచ్ఛ తగును. విశ్వఖిలత్వము తగదు. అన్యదేశ్యములను మనభాషాపద్యములకు లోపమవల్లు చేసి యుపయోగింపుడు.

నాటకములయందు, పాత్రచరిత్రకొరకు గ్రామ్యభాష యుపయోగ్యమాయనిన, వ్యక్తియొక్క యంతరుప్ర తెలియఁబడుచున్నది, కాన, నుపయోగ్యమే.

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిచరిత్రమున, సంస్కృతాంధ్రముల వరసయు వరయోగ చరిత్ర గల్పించుకొని నియమవిరుద్ధమార్గముల వనువరాదు. నేత్రలయాక్షేపణముల కొనకుండ గ్రంథరచన కావించవలయును గ్రంథము లైదు పెదలిపిచో, చర్మ నిసిద్ధికిఁ జర్చకు మార్గము లుండవలయును గదా ! చక్కగా భాషానియమముల నెఱిగి పూర్వవికృతగ్రంథములం జరివి తన్ని యనువిరుద్ధవకుఁ గడఁగవలయును. అంతవఱకు వాఁబోటివారు గరాదుగతికముగఁ బూర్వుల వనుపరిపదనను.

— ౧ ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిచరిత్రము —

మహాకవులచే వనుగ్రంథములయందుఁ బొందిన ౬ నేటివఱకు మన యోగించఁబడిన రీతుల 1 పురాణకైలి, 2 ప్రబంధఫక్తి, 3 గీర్వాణాంధ్రీకరణ పద్ధతి, 4 నాటకరీతి, 5 నవలూచన, 6 భావవికృతము. అని విభాగింపవచ్చును.

గీర్వాణభాషము మిన్నపురాణములను వెలఁగిందికచో వారీతిపురాణకైలితో నుండును. ఆంధ్రభాషము నీపురాణములను సంస్కృతభాషతో వికృతజలముడి రదిదికచో, వాకైలి కాంధ్రీకరణకైలి యని చేరికవచ్చును గదా యందుఁ జేరికవచ్చున, కాని, తెలిగంపు కేవలవిషయభేదక ప్రభావముగా నుండును. కావ్యాంధ్రీకరణమునలె నెదిత్యప్రభావముగా నుండక, మహాభారత మూర్ధీకరణమే శృంగారనైషధము నాంధ్రీకరణమే. కవిశ్రయము కొంతవఱకు విషయమును మఱుమో నిడికొని వేర్వేరు భారతమును వెలఁగించెను. శ్రీవాళుఁ దురికంబ విశేషముగా మూలము వనుపరిందినైషధమును వెలఁగించెను. పురాణాంధ్రీకరణ యుక్తేతము విషయభేదక, కావ్యాంధ్రీకరణ యిది విషయములతోపాటు భాషావెదిర్చిది వెలుపుట.

ప్రబంధఫక్తి యవగాఁ గొన్ని వర్గముల మఱుమనని నుంచుకొని యిది యిరువురునట్లు కథాకము నేర్పాటు చేసికొని గ్రంథమును బూరితును.

నాటకముల రీతిని నవలల రీతిని నూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ బెల్లనల ? ఇది భాషాభివృద్ధిచరిత్రముల నీవికృతములను గావించును.

భారతము వివృతచో తరరామాదులు రెండు పాఠికములు మాత్రమునే మిన్నపురాణము విష్ణుపురాణము వివి పురాణకైలి గలవి. వృహిహపురాణము పురాణమే యుగాక యిది ప్రబంధరీతి నొనర్చుటనే యేకాప్రగవను,

ప్రబంధపరమేశ్వరలిడుదమువచ్చియుండును. శృంగారనైషధము సంస్కృతకావ్యాంధ్రీకరణమైతి. శ్రీనాథుడు తెలుగువకుఁ గ్రాంతతెలుగులు సమకూర్చెను. బహుళపాఠరాజ కృతభాగవతమునందలి విశేషమేమనఁ- అది విషయతోధకుఁ బురాణము-ఆలంకారికీర్తిని ప్రబంధము- శ్రీనాథునిసూక్తివైదిత్రి యాభాగమునం గలదు. ఆమహాకవికవితలో నొకవిధమైన జగ్గున్నది. ఇప్పుడొకవికవిత నొకనియమితత్వమున్నది. శ్రీనాథునికవిత నవయావనవిలాసవలెనంటిది. పాఠరాజుది నవయావనయుక్తయు నాచారవలయు నగుభూష్యశ్రీమంటిది. ఈకవి నిస్సృహుఁడు. రాజసత్కారాదుఁ దృణీకరించె ననుట కాధారములున్నవి. ఇతని వివాస * మొటిమిట్ట యనియు నోరుగల్గనియు వివాదములు జనించినవి. పురాద్యష్టాదిక వర్ణనలతోఁ గూడినదిప్రబంధమైతి. దానిపై నిపుడు గొందఱు కసంతుష్టి గలిగినది. కారణము- తొలుత శ్రీనాథుడు కాశీఖండాదులను ప్రబంధరచనకు మాగ్గదర్శకములుగా రచించెను. పిమ్మటఁ బెద్దవాదులు మనుచరిత్రాదులను రచించిరి. ఇవియన్నియు నిరుమించుగా నొక్కొక్కనే యుండుట- పేరులు భేదమే గాని, విషయము సమానముగా నుండుట- ఈసందర్భమున వసుచరిత్రమునుగఱించి యొక్కొకత ప్రసంగింపఁదగును దానిని బట్టముూర్తి భాషాయోషాభూషణముగా రచించుట కొక్కయభిప్రాయము గలదు. అది శ్లేషప్రధానకావ్యము. ఎడతో దానివెనుక, పిల్లవసుచరిత్రములను రచించిరి. ప్రబంధరచనకుఁ గారణ మేమనఁగా, ఒకప్రబంధము నెవరు గాని చదివినచో వానికి లోకసామాన్యజ్ఞములు లన్నియుఁ దెలియవలయు ననునర్థ ముండవచ్చును. కాని, ఒకరు చెప్పినజ్ఞముమే చెడవవారు గతానుగతికముగాఁ జెప్పుటచే బాతకులకు మనోవికాసము కలుగుట లేదేమో యని సంతకము.

ఆప్రబంధము గములోనివాఁడే పింగలి సూరన్న. ఈకవిరత్న మనర్థమైనది. ఈసూరన్నకవి ప్రాసినగ్రంథములు స్వతంత్రపత్రికలవి. మనోవికాసమునకుఁ దగిన నూత్నమార్గములు గలవి. ఇందుఁ గళాపూర్ణోదయము, పద్యములతోడి నవల. ఇట్టికల్పనలు గలగ్రంథము నభూతో నభవిష్యతి- దీని లోనికథాసంవిధానమునకు మేక్కుప్పియొకవియొక్క "కామెడీ ఆఫ్ ఎత్తెరు"

* ఒంటిమిట్టయే యనుటకు- అక్కడివారు చెప్పకొను పాఠరాజాకరణ, పాఠసమిష్టి, పాఠసతాంబులము మొదలైనయాధారములున్నవి. ఈవాదము వాకిలకు కప్రస్తుతము.

పరివర్తనము. నీవిది విల్లకళాపూర్ణోదయ మనవర్తనము. ఈయెనుగ్రంథములు
నేకరితి ముందు కాకతానియైన యుండును. లేదుగూర మేకటరాజును జక్కని
పుంజలం ద్రోక్షిస్తాడు. ఈతనిగ్రంథము గాదివః గేవలంధ్రజాతల కాంధ్ర
కవి గీర్వాణవేత్తలకు గీర్వాణకవి.

ఇటీవల వచ్చుకవి మొదలగులాక్షణికులు ప్రబలిరి.

అవధానములు — వెల్లూరి వీరరాఘవకవి, మాదభూషి మేకటరా
జ్యులుగాదు, మున్నగువారివిషయమునఁ బరిచేసిరి. తిరుపతిమేకటేశ్వరకవులు-
విరిచిచ్చాని సాంధ్రదేశమునందట వ్యాపించితిమి. కాంచల యవధానములు
విరుపక్షాగము లనిపించును గాని. వైపున యలవలునుకొనుటకు నుంచిమా
ర్గమిడి. ఆంధ్రవాటగీతామహాలు ధర్మవర్తము కృష్ణమాచార్యులుగాదు శతా
వధానము. విశేషాంధ్రదేశములో వాటకము వ్రాయ మొదలిడినవారవనాత్మ
ను. తిరుమలబుద్ధిపట్టణము శ్రీనివాసాచార్యులుగాదు చతుశ్చాత్రులండితులు.
ఆంధ్రగీర్వాణకవులు ముందరికలిగి కవిత్వము.

అనువాదములో బ్రాచీనము శ్రీరాములుండితులు, తిరుపతిమేకట
ేశ్వరకవులు, ఇవమిది వేదాంతిక్తగాదు, కవిరాజ శ్రీరామ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి
గాదు, వాదిలికొండ సుబ్బారావుగాదును బురాణరచయితలు.

వినుర్వచములు — మనభాషలో వినుర్వ యనగా సాధారణార్థము.
ఒక్కచండితునిపై నొక్కచండితువకుఁ గలవైరమునుబట్టి గ్రంథములను మధ్య
వస్తులనుగాఁ జెప్పకొని మామగములు గావించుట, వెక్కిరించుట, అక్షేపణము
లలోడి యవవ్యాపణు లిచ్చుట. అందుఁ బై ధర్మవర్తము లగవలుచుట.
వినుర్వచములో సాకారగాక్షేపణము లుండవలయును. అంగీకారము, మెప్పు
ముండవలయును. అప్పుడు పద్వినుర్వచ మనఁదగును.

వచనము — ఆంగ్లకవితమునుండి పుట్టివచనమిది. వచనము వచనములు
మనలోఁ గాదంబర్యాదు లిట్టివియే. ఇందుఁ గథాసంవిధానవైదిత్రి యుండును.
ఇది సాంఘిక, చారిత్రిక, పరిశోధకము లనువిభాగములఁ గలవు. ఇదియుఁ గతా
దుగతికములుగనే యున్నవి.

1. సాంఘికవచన — ఒక బి. ఏ. విద్యార్థి, ఎయింటిలోనో తా వదైకుఁ
గొన్నయింటనో, కష్ట లేక విత్తముకష్ట — ప్రేమ — వారితలిచుండుట యాక్షే
పణ — రసాస్యప్రేమ — ఎవఁ బాటు — కాటులు. మొదలగునవి.

2. చారిత్రికనవల—ఒక బాటసారి, పయనము, అరణ్యము, సర్పము, మణియొక్కఁడు మాటలాడుట, కోటరహస్యములు—యన్యము—ఈతీతిగతానుగతికము.

3. పరిశోధకనవల—ఒకయింట గదితల్లు మూఁడుబడియొందును. తెలివిన నెత్తురు—కవము రమ్యభటాధికారి. రయిలులోనో సర్పములోనో అపరాధి పట్టువడుట. పరిశోధకునకు సత్కారము. ఇట్లు చర్చితచర్చనము.

ఇక నాటకములం గూర్చి చెప్పవలసివడిలేదు. ఇం దెన్నియో కమ్ముతీతిపనులు. గతానుగతిక మిందునగలదు. పెద్దల పనుకరించుట తప్పునడగదు. పుటలు, పేరులు చూచి వాడికి బ్రతులు ప్రాయవలదని మనవి. ఎంత విచారముగా రచించిన పంతులూగుగఁ గృతీయిందును.

ధృతః ధు—సు నీ తి.

— బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు. —

సునీతి—

రా రా ముద్దులకట్టి! నాయనుగకు. త్తా! రా ర! నాకన్నరం
 శ్రీ రా రా! మద నంద సుందరవపు. శ్రీ రా ర! యాలింగనం
 బేరా యాయప్ర? చుంబనంబు గొననీ వేరా కపోలంబు? నా
 డూరాగం బదియేమిరా? జనని, నీ కున్ శత్రుడై పోయెరా?
 ఓ. మో మిట్టద్రిక్పవేది? యిటు. ముంగురులిట్టటుజాతె నేది? హ
 సేమము నెంచవేది? నును. తెక్కిట బాష్పకణంబు లేది? నీ
 కేది కొఱుత గల్గెనో యే. కింతయు దెల్ప వడేది? నాచుహృ
 త్పిమను నాటుతాపమును. దీర్పఁ దలంప వడేది పుత్రకా?
 మ. కనులం బాష్పముగాఱవేల? తనువుం. గంపింపవేలా? ననుగ
 మునుగన్నట్టతెలుగుఁ జూచి కడునా. మోపింపవేలా? ముఖం
 బనిలో. బోలెవరీతి నెట్టియెనె. లా? వేలుపల్కెల? నా
 కను లెట్లోర్చుకొ దుఁబడినీరు వినుం. గాంచంగ నోపుత్రకా?
 మ. పలుకేలుంగరమామెనా? జనని పం. భామించుటే కష్టమా?
 కలగేరంబులఁ బాడి యార్తకుఁ దమిం. గల్గించుటే దోషమా?

- తలలేనట్టిమహర్షిగర్భమున నున్నది - వేరీతు లాసించు కల
దలఁపవచ్చునుట న్యాయముయ్యె ననియే- తండ్రి! కలఁ! మొదలె ?
- చ. పరుసములాడలేదు; పెట- పట్టుల కాగ్రహమొందలేదు; నీ
యిరుగునుటొప్పు నేస్తముల- నేమియు రోసము లాడలేదు; నే
పరియవకుండ నీవనులు- సాగకయండుట కష్టలే దదే
కరణిని వాచయిం గిమక- గాంచిరివో యెఱుంగు ! పుత్ర కా ?
- క. ఉత్తాపపాదుపట్టిని, జల్తజసాపువకు రవ్వ- చేసెడినిన్ను
బల్లినసేవింపక యా, పత్తును దలపెట్టు మూర్ఖ- పశువు గలఁదే ?
- గీ. తేలేచూచివగడు నెట్టి-వాటిపోవు, వందమున మించుచున్న వా-వందమూర్ఖి
దల్లడిలఁజేయనేరీతి-దలఁపుప్రకృతి, గటికివానినిపోలు క- ర్మశుశక్త వ ?
- గీ. నిన్నుఁ బ్రాణపదంబుగా-నెప్పిదలఁచు, తల్లియెడవాపజీకమడి-తగు ననికు?
చెప్పు మెవ్వరు ని స్సేమి-చేసివారో, వారలనుశిక్షచేయక-వదల మపుడు.
- ఉ. తుంటరిపిల్లవాం ద్రవియె- దోసపుచ్చెలుడు మాటలాడి నీ
కంటను నీరుపెట్టిరే? ప్ర- గాధతరం బగుమెత్తి లేక నీ
జంటను నీడివార ? నుచు- జాలముఁ గోయుచునుండఁగానె నెన్
పెంటనె నద్దివార ? విన- నేమి యఁ దెల్ప వడేమి పుత్ర కా ?
- ద్రుప్తము -
- ఉ. అప్పు యిదేలవస్తు ? నిను- వ్యాధిదలంచుచు నెప్పునీచు నె
త్తమ్ముల పోలుపాదముల- దప్పక ధ్యావముచేయువాకు నీ
కమ్మనిసుద్ది తెల్పకయె- కర్తవ్యభాషణలం గలంప నీ
వెప్పెయి నోర్పితవు ? నను- నేల కలంచెదవస్తు ? తల్లిరో ?
- ఉ. తల్లివి ధర్మరూపిణివి- ధన్యపు లోకము గావనెంచు మేల్
చల్లనిదేవి వార్యజన- సంస్తవనీయచరిత్ర వర్ణిక
బల్లకదల్చి యేదో యవ- బాల్పడి యుండఁదలంప నాలుకల్
దిల్లులువోవవే ? జగతి- సిగ్గునుమాట నశంపకుండున ?
- ఉ. చుట్టము గొరనింపక య- సూయతఁ జూచుచు నున్న నిన్నుఁ జే
పట్టినధర్మ యవ్యజన- ధర్మి జాటుచునున్న వాకు నీ
పట్టికి మేలుగూర్చ సమ- భావమునం బరిణామమున్న నొక
గట్ట ! తిరస్కరించుటకు- గన్పకుమారుడె యెంచున భవిన్.

- గీ. తల్లిదండ్రులు మానున- భగవంతుడు, జననియెడ దోసమెంచుతున్న ప్రసిద్ధుఁ
డమ్మసేవింపనట్టికూ-రాత్తుకుడు. పుట్టినను బుట్టకున్నను- బుడమిసమము.
- గీ. తేనెశక్యపదార్థముల్- దెచ్చియాయు, నేర్పనేఱునీతులు- నేర్పచుండ
బుకుతలందున-బెద్దగా-నడుపుచుండ, మాత! నీయెడలోపము-నాటయున్న?
- శా. రారాజల్ వెఱఁగొంచునట్టిఘనసా- మ్రాజ్యేశుపట్టిక సదా
వీరాధీశ్వరసంస్తుతి గనుమహా- వీరాధివీరాధీతున్
జారాహ్లాదపరు, బ్రకాంతమతి, ని- స్వాపుక ద్వదీయాత్మజు
గూరాత్తన్ స్పృశియింపగల్గు జను లీ- ట్లోగెం గలారే? కనన్.
- గీ. కానితల్లిరో! యొకచిన్న-కారణమున, మానసముస్వస్థతను దవ్వు. మాటనిజము
మహిఁగడునసహ్యమానవ-మానభరము, బొందితినిలజ్జ చేగడు-గుందుచుంటి
- గీ. తమ్ముడు త్తయుండు-తండ్రి యొకమ్మున, గూరుచుండ. నేను- గూరుచుండఁ
గోరితమ్మ! తండ్రి-కూర్చి నందీయఁగా, దలచలేదు; మాటు-పలుకులేదు.
- ఉ. చేరువనున్న పిన్ని దరి- తేరఁగవచ్చి యనూనగర్వసం
భావము వెల్లడించి “విను- పట్టి! లభింపఁగరానివండ్లైతె
చేర నగంబు, లాభమది- చేకులునే? యిటు వెట్టివై సదా—
సారెకుఁ గోర కియ్యది య- సుభవ మట్టితలంపు మానుమీ!
- మ. వినుమోయీధ్రువ! నీకు నియ్యెడలఁ దా- వింతేనియన్ లేదు; నీ
జనకాంకమ్ము నలంకరింప ఘనరా- జ్యశ్రీల నన్నింటినిం
గొన నీతమ్ముడె యర్హుడౌ- దలచ నీ- కున్ ‘పాక్కు’లే దింతయౌ
మనము న్నా నడియూసరాజ్యఁ విడియ-స్సద్భవ్య మన్నాటలౌ.
- గీ. నీవునాకొమరుండవై- నెగడిలేని- రాజ్యలాభము, సర్వసం- పూజ్యతయును
గలిగియుండెడిదయ్యయా-కతిమరాలి, పట్టివగు కారణమున-ఫలముచెడియె.
- గీ. అనుచునిట్టులుసుచిప- ల్లాడినాకు, దృఢిగాఁకి నెడఁబాటు-తనరఁజేసె
దలచియెఱుఁగనివ్యక్త ప్రతిదలనుదాల్చివచ్చుచుంటినిహృదినిగాచ్చిచ్చు పెరుఁగ
- ఉ. అమ్మ! యిదేమి పిన్ని యిటు- లాడెను? సౌఖ్యమును జెలంగి నే
దమ్మునితోడఁ గూడుకొని- దృఢిభజింపఁగ నీలులేదె? రా
జ్యమ్మునఁ దాపులేదె? దివి- జాళిలు మేలన నేలునాశ పూ
జ్యమై? తలంప నీయెడల- జన్మము నిష్ఫలమయ్యెనే? కటా?
- గీ. అమ్మ! నీవునుమాటుమా- టాడవేసి, నాడుగోడును నెవ్వరి- తోడఁబలుకఁ
గలుగుదెట్టులనైననా- కతిమరాలి, పట్టుదలనాశనముచేయఁ బ్రతినఁజేతు.

సునీతి—(తవలో)

గీ. చాలినొల్పుగఁదవనోడు. చాటుచుండు, వట్టి నేనువియోగింపఁ. బలుకుచావ
దైవమా? యేలవన్నిట్టి-తరుణిఁగాఁగఁ, నూన్పివావాకఁజెట్టగాఁ-నూర్చుకుండ?
(ప్రకాశముగ)

ఉ. బాలక! నీపరాధవముఁ. బల్లఁబునానుడి నెంచి యోదవం
బాలకయుంటి; బాష్పకణ- బాలము పెక్కులరాలవేర్పుఁగ
లాలవ బుట్టించి, కను- లం దడియొర్తఁగ లేకపోతి; నీ
చాలితితల్లివాడున? కృపారహితార్తము గాక యిట్టిచోన

ఉ. భూరిభవాశ్శయై సకలభూవనుజీకమణిమరత్నయై
సారేసు వాఘః పాణ్ణః గౌసపాగఁగఁ నూర్చుచు నుండు వారికిం
నూరిదివిక్లవై చపక కుంతితకక్షికి వాసుఁ గల్గుట
కారణమయ్యు! నీకిటులు గద్దపరంపర కల్గుచుండఁగన్.

క. క్రూరాత్మరాల విమ్మన్, భూవనుబురిగాఁగఁ జూచు పున్నమువాకున్
మూరప్థు విఁకసురుదిను, మూయుడుత్తముఁడ భాగ్యమహితుఁడు తండ్రి!

గీ. సురుదినికోడఁబల్కిన ముద్దింజము; వాయవా! మాటువల్లంగ నాతరంజె?
శిత్తముం దరుభవమున కుద్భవించె; నీవు దురదృష్టవధమున నిలిచినావు.

ఉ. ధ్యానమునీడలేదు; సురుదామలఁబూజలు మానలేదు; స
మస్తాసత సమ్యులంగనుట మానఁగలే దొకయితగర్వముం
బూనఁగలేదు; విప్రులకు భూరిభవాదుల విచ్చుటకర్మమ
మానఁగలేదు; దైవమిటు మాయలు పన్నుట కేమిహేతువో?

మ. ఎవరో యొక్క రజేయియో కలికి నీకేదోతిరచ్చారము
న్నవిమర్శులుగఁ తేసిరించు మదిలోవస్వస్థతంబూన స
ప్రసనీయాకృత్యజవైన నీకుఁ దగున? తండ్రి! మదీయోక్తుల
సవిమర్శులుల నెంచి కట్టుదల నీస్వారంబున స్వీకరిమా.

ఉ. శాంతిమె భూషణము; భువి శాంతిమె సౌఖ్యకరము; సర్వధా
శాంత మె దెవ్వరైన మువిశాలభరావృతరాజ్యమిచ్చు; వి
శ్రాంతి నొకింత గోరనిది శాంతమె యుం చనయిచ్చు నెంచి నీ
స్వాంతమువందుఁ బ్రాంతపగ సాధనచేయఁదలంపు మానుమా?

ప్రశ్న—

గీ. అమ్మో! నీవు చల్లిన యది నిజము; కాని కల్పము పట్టిని కాచరాని
తలఁపరాని తిరస్కృతిఁ దలనువాల్చి, పట్టుదల వీడియుండుట పనికిఁ జెప్పుచు?

ఉ. ఉత్తముఁ డిట్టి రాజ్యభరమాని యశోలసదాశుఁడై సుసం
పత్తురు బొంది సౌఖ్యములు పల్విధముల్ గ్రహింపు పండ్లు
పత్తులు గల్గుచుండినను పట్టును వీడక యంతకంటె స
ర్వోత్తమమైన స్థానమున శుజ్జ్వలరీతిఁ దపంబు సేసెదన్.

శా. రాజ్యం బక్షాతలేదు; తొంటి క్రియనారాజుంక మాసింప నీ
పూజ్యప్రస్థురదైహికంబులను సుపూర్తిన్ విసర్జింతు నా
పూజ్యాధీశులు పొందలేని గురుసామ్రాజ్యార్థమై విశ్వసా
మ్రాజ్యాధీశుఁ డలంపఁబోయెద మహారణ్యప్రదేశంబులోన్.

గీ. అమ్మో! నాడుదోసంబులన్ని నైచి, కన్నబిడ్డవై నొకకొంత కనికరము
నింపవేఁజెడనమ్మ! యాసింపకమ్మ! మరలనీవురమునకు రామరలుడు నని.

మనీతి—

గీ. ఐదువర్షముల్ నిండనియట్టిచిట్టి, పట్టి వక్తట! నీవిట్టి పగను బూని
యడవులంబడి పోయిన నక్తటకట! తల్లి జీవించగలదని తలఁచినావె?

గీ. వద్దు నాయన! నీవుపోవద్దు తాడ్రి! తల్లికివము నిలువంగఁదలఁచి మైన
నిలువు మిటనీవు; నాతండ్రినిలిచితేని, కన్నులారంగ వేయాలు. గొంచుచుండు.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.

— శ్రీమంకట కాళిదాసకవులు —

ద్రావిడులు సుకవితాధారతో దిశలందు విరజిల్లు భావ శీకరగణంబు
 ఏమూర్తి సుగ్రామ భూమిలో గొనక త్రివేలుచే చొచ్చించి వీరరసము
 వశక్తి తపనామలసాశంబుచే గట్టి పడవైత చావ్యవ్యసేనులంబు
 వీక్షిల్లి వాటిచె నిందుకుడుకలోకముదెల్ల దానవిష్ణుకురములు
 ఎవడు హృదయపపుత్రహృదయకుసార
 మందు బ్రపరించేసె కార్యాన్నియరులు
 అతడు మోగుచుండు గృష్ణరాకమాధిధాను
 దాండ్రభోజాదిబహువిరుదాంకితుడు.

మ. పలుబాహుబలవిక్రమస్ఫురణుడు భాషాద్వయాసంగత
 స్ఫుటసాంప్రద్యము నిష్కళంకకవితాసుధత్వభావము లై
 కటవిస్తాకవచావ్యసంపదము లోకభ్యాసితావ్యసం
 భుటసంబు గలకృష్ణరాయధరణీకాంతుడు సామాన్యుడే ?

మ. అతఁ డుద్బోధరిపుష్కరమూలము సుహృత్ క్రీడాకారణ
 యుతపైకాంతి పరాక్రమప్రకటనాహదంక కల్పరమూ
 స్మరణాభారసరాజవత్తబహు బాంధాస్థిసూక్యస్థిపూ
 రితకృష్ణరాయమాచకాభిరుతివర్ధిష్టుడు కృష్ణు డిల

నీ. ఏదీరుమశాద్రికాధారభూతుడై తపరాయ బూర్ణమధాకరుడు
 ఏమహామహావిహితామహుడై యొప్పు వీక్యరరాయావవీక్యముడు
 ఏరాజతండ్రి యై పేరొందు శ్రీమన్నునిహరాయవ రేంద్రకేళియను
 ఏయుత్తముదితల్లి యై యొప్పువీరము శ్రీనాగమానాభ్యకాంతలలామ
 అతని శ్రీకృష్ణదేవరాయాధిధాను, దాండ్రభోజాదిబహువిరుదాభిరాము
 సర్వపర్వసహాయచక్రవర్తి, మాంసములనెన్నటికీని మిఱవవకమి ?

డి. ఏమిడు వగ్రజన్మ దగువీరవృత్తిహుని వెన్న రాజ్యల
 క్షీరమణిప్రీయం దగుచుగృష్ణుడు రాజ్యధరంబు బానిదు
 ర్వారవరా క్రమక్రమవిభావముడై కడుదేగ తైత్రయా
 క్రూరతి సర్వకర్తృనికరంబు బయించె శుభాకరంబుగ.

చ. చతురరణ ప్రసిద్ధుఁ డగు సాగువక్తవ్యుఁడు జేసామందు భా
రతఘనవీరరాజునిధిరంటు ప్రవాహముగట్టుచుండ, వ
ద్యుతతరధైర్యసాహసముతోను డయి శత్రుశిరోవగంబుల
శిరశరవాలవల్లమున నలకునెట్టె వశేషకత్తియై.

గీ. ఉదయసింహుకి దండెత్తితడధివాఘ, జైవ ప్రహరేశ్వరుని యుద్ధమందు గల్పి
యచటిమగ్గుంటుఁగొనియెఁ బరాక్రమమునఁగీనుఁడనఁగొప్ప రాధరాధిపుఁడుగాఁడె.

మ. తనయన్ నీకునొసంగువాఁడ నని తొల్ల బల్కి వందించున
శ్రుతకాధీశ్వరవీరలు ద్రగజరాట్తైవాఘఁగ శౌర్యధై
ర్యవియుక్తిం గలఁగఁ జయించి ఘనవిధ్యుత్తైధరాదగ్గరం
గనివాసం బొనరింపఁగాఁ దఱిమి; విఖ్యాతుఁడు కృష్ణుఁ డీలఁగ.

మ. అమితద్రోహమొనర్చినట్టి వరపురాజవీరకుండు, త
ద్విమతాంతఃపురభామినీతిలకముల్ వేవేగఁ జేఁజెట్టె
బ్రతుడం బొప్పు వధింపఁజొక వివేకస్థానంబువెండున్ నివా
స మొనర్పఁడిటిపెఁగ; మహాత్ములు కృపాసాంద్రైకచిత్తుల్ గదా.

క. అవీరకు ద్రగజపతి, భూవిభునకుఁ గలుగు ననుఁగుఁబుద్ధిఁగ జన్నా
జేమి దవకుం బట్టపు, దేవిగఁ గైకొనియెఁ గృష్ణచేపుఁడు ప్రేమన్.

సీ. రాక్షసేంద్రపుష్పవరము నిమేషములోన సాధించె నభయదేధపుడు,
తెల్లముఁకొండయన్, వినుకొండ, మాటమాత్ర జయించెనవీరధర్మరతుఁడు
విజయవాటికి జోయి విజయసంపదఁగాంచి తనరాజె నేవర్యతత్పురుండు,
కొండపల్లియువల్లకొండవిను రయంబ కొనియె నేవరనీతికోవిదుండు,
మఱియుఁబొట్టూరు మొదలుగాఁ బరఁగు నెక్కొ

స్థలములజయించె బాలెఁ దైర్యశాలి
పూర్వదిగ్విజ్రయత్రాభినుభవనరుగు
వతఁడుశ్రీకృష్ణదేవరాయఁ కుఘుండు.

గీ. అలకలింగదేశాధీశుఁ డగు ప్రతాప, దుద్రచేత్రపుద్రి, తిరుమలదేవఁ
గృష్ణరాయండుపూర్వదిగ్విజయయాత్రి, జేయునెల్లముపెండ్లదైత్రీకరముగ

మ. ఘనఁ బాశ్చాత్యుఁడు పూర్వదిగ్విజయముం గావించి లోకప్రక
ష్టిని సాధించి, పరిసమేతుఁ డగుదున్ సింహచలస్వామి డ
ర్శవపరంధ మెలర్పఁ జోయి యట విస్తారం బొనర్చెన్ గదా,
ధనధాన్యాభరణాదిదానముల నొదార్పణం బవార్థంబుగఁ.

డి. నై జధుజావరాక్రమమనప్రతిభావిభవాగ్నిలికా
తేజము లుజ్జ్వలత్వమున దిక్ప్రకరంబుల నాక్రమింపఁగా
లింపురీతుమప్రభులవివరములు దహించి, దీర్చియో
తేజగమందు విడువతః జేమలభారు జయించె నుత్పతికా.

౧౧

గి. గజపతులసౌధిరాజులఁగలసగలిది
యశ్వపతులఁ దురుష్కుల నణచివైది
తెనుఁగురాజుల నరపతులను జయించి
మూయిరాయరగండఁడఁ యుభయితుడ
యొందె శ్రీకృష్ణ రామాధిపతి ముండు.

౧౨

గి. పైర్వరభావపు దీవియల్ సాగఁదీసి, స్వచ్ఛహృదయాలరత్నమల్ సావజ్ఞప్తి
భారతీయస్వతంత్రసంపదలఁబొంది, యిచ్చెనతఁడు స్వేచ్ఛాగీరవృష్టిపుష్టి.

గా. అసత్త్వాన్యుఁడు శృష్టరాయఁడు ఘనమై యాంధ్రగీర్వాణభా
షాసాహిత్యసమందితస్ఫుటమనీషావంతుడై సత్సై
త్వాసాధారణదాతురీమయపటుత్వావాప్తి భాషాద్యుగ్
ప్రాసఁ లెక్తకు మిక్కుటము లగుకావ్యము ల్లపుల్ మెచ్చఁగఁ.

౧౩

మ. పటుధైర్యాదీఁ గలింగజేకము జయింపఁబూని దండెత్తియం
తట శ్రీకాకుళవిష్ణుదేవుఁ గలలోపం గాంచితప్రేరణ
ఘటియించె దనప్రీతిమంబు తెలియంగం గృష్ణరాయఁడు పే
కటశైలస్థితదేవతాంకితముగాఁగఁ విష్ణుదిత్తి ముమున్.

౧౪

సి. హరినామకీర్తనాయత్తచిత్తుం డయ్యు హరనామకీర్తనాయత్తుఁ డతఁడు
మధుసూదనమతాధిమానమానితుఁ డయ్యు వవ్యమతదేవతాన్యు డతఁడు
పైష్ణవకపిరాజవరిరక్షకుం డయ్యు, శైవకపీఠరక్షకుఁ డతఁడు
విష్ణుసందర్శనాధికరమాననుఁ డయ్యు, గిరిశనందర్శనాధికరుఁ డతఁడు
అఖలమతనిత్యసమవర్తి న్యాయమూర్తి, సకలవిద్వేకమాన్యరాజన్యనిచయ
మస్తకకిరీటరత్నభామప్రదీప్త, చరణకన్హారుఁ డమృతానంత్రవృణునుడు. ౨౦

కా. ఆయాదార్యవికాస మావితరణవ్యాపారకాంక్షదయం
బాయవ్యాకృపాకటాక్షకలపం బానిత్యసర్వవ్రతం
బాయత్యంతభజాబలప్రకటనం బాసన్గజానీక మా
హా ! యాకృష్ణనియంద హాక పదులం దా, కాపురంబుండుటల్ ? ౨౧

౨౧

- సీ. పెద్దవార్యుని గౌరవింపఁగల్గినరాజు, గౌరవింపఁజే తిన్నకవివరేణ్యు,
అలరామధద్రుని నాదరించినమేటి, యాదరింపఁజే సూరవార్యసుకవి,
భూర్జటికవి సత్కృతులఁ దన్నినఘనంకు, తమవకయున్న మల్లనకమీద్రు,
శ్రీరామకృష్ణుఁ బోషించియుండినతేజు, పోషింపఁజే రామభూషణకవి,
అష్టదిగ్గజప్రఖ్యాతి వలరునట్టి, కవులనెల్లరఁ ప్రోవఁగాఁ గలుగుదాత
తిక్తుగ్గుసమస్తసత్తపులఁ ప్రోచు, వాంఛభోజుఁ డటన్నచో నబ్బురంబె?
- సీ. గురుకళానిధిగానఁ గువలయుఁబుల నేలు రాజప్రధానాప్తిఁ బ్రబలునతఁడు
సరసోత్తముఁడు గాన సత్కమీద్రులఁ బెంచఁఘనకీర్తిసంయుక్తిఁ గ్రాలునతఁడు
బుధభవ్యతరుఁడు గావున బుధావళిఁ దన్నుదాత్మత్వవిఖ్యాతిఁ దనరునతఁడు
మధువదాత్ముఁడుగానమహితాళిఁబోషించు సుచనోయశస్సూర్తినమరునతఁడు
సకలసామంతరాజన్యసికరదత్త, వివిధబహుళోపదావిధావిజితజిష్ణుఁ
డనవరతసత్యవర్తిష్ణుఁ డఘనిరాక, రిష్ణుఁ డతులసహిష్ణుండు కృష్ణుఁ డార!

సీ. పదచారి వినిపించు వైభవస్ఫురణకుఁ గొనుకొండ ముత్తేలకుచ్చుచెల్లు
జక్తిగివినిపించు చాతుర్యమహిమకు రంజిల్లు విజయరములు చెల్లు
తాళవిన్యాసభేదమున వాట్కావకుఁ దులలేని లిరుదుకాహళలు చెల్లు
అభినయం బొనరించు నతిశయప్రేక్షిఁ నిరతంబు దివిగెమ్మల్లరులు చెల్లు
ననుచు నేకోజసూపాలుఁ దనుదివంబు, మెచ్చి ముత్తేలకుచ్చు నీకిచ్చునభను
గలితగుణపేటి యాశ్రితకల్పవాటి, భావజనిఘోటి ముద్దుమంగావఘాటి.

సీ. శివునికంధరముపై శేషునిశిరముపై జలజాతీయురముపైఁ జలదిచలది
భారతివేణిపై బలునికృపాశిపై వారకువీణపైఁ చూటికూటి
తారాద్రితరులపైఁ దాన్యునిగరులపై వలిమలచవులపై వ్రాలివ్రాలి
వరసింహుపద్మపై వందిబల్లున్దుపై గజపతిచెక్కుపైఁ గవిసిగవిసి
చెలఁగ జగములఁ దావకోజ్జ్వలితయశము, హరిహరకటిరసిఁ దీరదుచుల
కచ్చియచ్చుతభూపాలుఁసునకుమార, వినుతకవిచంద్రరఘునాథ మేదిసింద్ర.

సీ. మలయ కేతన పాండ్యమధురాధినాథాగ్ర సామంతస్వపనీకు జయముజయము
కున్నమవ్యయవార్ధికువలయునీనాథ సజ్జనావననీకు జయముజయము
మశ్వరాయాధిప మహానీయలిరుదాంక సంగరాష్ట్రపనీకు జయముజయము
అనుచునెత్త విరాజలు వినుతీసేయ, విశ్వధాత్రిస్థలంబున వెలసితెర.....
తక్కివదిలేదు.

ఇట్టిపద్యములు కవిపేరు తెలియకుండ 25 గలవు. మఱియునైదుపత్ర
ములలో నిట్లుయెవ్వఁడో పేరు తెలియని సీసపద్యము లున్నవి.
ఇతఁడుసామాన్యఁడే తిర్న లేంద్రుకోటి, విజయరఘునాథతోండమాన్విభుఁడీటి,
రాయలిరుదాంకరఘునాథరాల్చాగంక, యను మకుటములతోఁ గొన్నిప
ద్యము లున్నవి. కొన్నిమాలిక లున్నవి.

(33) దత్తాత్రేయశతకము. గ్రం. పం. 158.

ఈశతకము వేదాంతబోధకము. మూడవపద్యములో :—

క. పరమానందయతీంద్రుఁడఁ, బరమవివేకానుబంధభాగ్యోన్నతిచే
తరచించెడఁ గృతీఁ గైకొను, తరుజలికరుణావిధేయ దత్తాత్రేయా.

అని కవిపేరు పరమానందయతీంద్రుఁ డని తెల్పుటచెను. శతకములో
మొదటినుండి 47 పద్యములు మాత్రమే కలవు. కొన్నిపద్యములు —

1. శ్రీనిలసీత వరసాయని, సేవితపాదారవింద చింతితఫలదా
కావుము వను నెల్లప్పుడు, దావరముగ గుణవిధేయ దత్తాత్రేయా.

2. శరణాగతవత్సల మీ, చరణాంబుజములకుఁ బద్యశతకం విపుడే
కరమర్థి విన్నవించెద, ధరలోఁ గుణవిధేయ దత్తాత్రేయ.
 3. ఎఱిగించుకొన్న బెఱుగదు, యెఱిగెను నెఱుగించుకొదవె యెప్పటికిని నీ
యెఱుకకలవాఁడ ముక్తుఁడు, ధరలోపల గుణవిధేయ దత్తాత్రేయ.
 4. తగులెందు తమకులేకే, తగిలితి మని బ్రమసి కర్మతతిచే జీవుల
మగుడ జనించుచు మాయం, దగిలిరయో మోసమాయె దత్తాత్రేయ.
 5. పుట్టక మునుపును దానే, పుట్టిన పిమ్మటను దాని పాలిసిన వెనుక
గట్టిగఁ దానే నిజమున, దట్టంబగు మాయ పోయె దత్తాత్రేయ.
 6. గురుశిష్యులవఁగ నిద్రతీ, గుఱుతులు చెడ్డపుడ ముక్తికుదురై నిలుచు
గురుశిష్యభావ మెఱుగను, దరిమే సన్తానిగేయ దత్తాత్రేయ.
- దత్తాత్రేయశతకములోని దని.
7. ఎంతదయో దాసులపై, బాతంబున మకరి పట్టి బాధింపఁగ శ్రీ
కాంతుండు చక్రమంపెను, దంతావళరాజఁ గాయ దత్తాత్రేయ.
- అనుపద్యమును బల్లెటూరుబహులలో నొరవడికుమర్సుటకై వ్రాయుంతు
8. పైశతకములో నిట్టిపద్యమునకుఁ దావుండునా? వేటొకదత్తాత్రేయశతక
ములోనిదా :
 9. కర్తము జన్తము కొఱకే, కర్తత్యాగంబు ముక్తి గైకొనుకొఱకే
మర్త మిది తెలియ జనులకు, ధర్మమయా గుణవిధేయ దత్తాత్రేయ.
 10. హంసగతివలన నల్లఁడు, సొసారై మగుడఁజచ్చి జనియించు నయా
హంసగతినిలువఁ బ్రాక్షో, త్రింసుండయ మానిగేయ దత్తాత్రేయ.
- శతకముపూర్తిగాలేదు. ఈపుస్తకమునందుఁ గాంతాలలామశతకము,
భాస్కరశతకము, అజనేయదండకమును బలువితము లగుశృంగారాదిపద్యము
లును గలవు.
11. నలు గురు నినుఁ బలుమాఱుచు, నెలుతువు సుగుణోక్తి దీప్తికృత్యాకృతులగా
నలుగురు నినుఁబలుమాఱుచు, బలిబలియనఁ గచ్చిరంగ భాగ్యతరంగా.
 12. చక్రివి దయచే నాదా, ర్యక్రమమునఁ గర్ణుఁడౌ పరాక్రమవక్రో
పక్రమణక్రమపరభీ, మక్రోధారాయశ్చోండమాకారఘనాథా.
 13. నేటిదొలెల్ల నీకును, సాటియ యావిధ్దుమ్ధజాంఘాలికసం
ఘాటనిరాఘాటశర, డ్ఘోటక రాట్రురతి రాజగోపాలపతి.

క. వెలవను పోరా నాతో, పరసాలా చూకలిక జాణతవాలా
పొడుగింటిదాని తైతే, వరహాలా రామకృష్ణ వసుధాసాలా.

సీ. చొకట్లు పోగులు సరిపగల్ తాళిలు గదలంగఁ దేలి వెక్కిరింగవచ్చు
ఉద్దావరంగులు నిద్దంపుకేదముల్ వెలయంగ పిథిగో వెడలవచ్చు
తుచుగ వేటలు తుదెముల్ వేసుక చేకొద్ది తుంటలు సేయవచ్చు
వెలయాండ్ర కేలికల్ వేసుకల్ చూచుచుఁ గోరమీసము తిద్దికొవఁగవచ్చు
గాక యందులకేమి సంగ్రామభూమి, గల్గినపులిరుచువక్రిలఁ ద్రొక్కుటను
కోటికులవర్గరణిరాఘటధైర్య, రాయవిరుదాంక రఘువాధరాజ్యుగాంక.

సీ. చలువచీరలుగట్టి కలుగుసాములువెట్టి నిలుపుటద్దంబున నీడగాంతుఁ
బరిమళంబులుసూర్చి బాగాలపొడిచేర్చి నిగ్గవత్పట్టు నిడమితు
రక్తిగాఁ గనిపింప రాగము ల్వినిపింప మేలైవనిలు మేళమితుఁ
దొడిమ పోవఁగ గిల్లి విడిపూలు వెడచల్లి యనుపుగాఁ బానుపు సలవరింతు
నీపు వత్తు వటంచును భావమువను, అపుర బాగాయెఁ గానీయ దతివమాయ
సూడ నీతోడ తోరణానాళిమాడ, కామినీమోహవాంగ గోశర్లలింగ.

ఈగోశర్లలింగ యరుమకుటము గలశ్శౌర్యగరవద్యములుపెళ్ళులున్నవి.

సీ. ఇది మనోహరకాంతి కింపైనదింబులు దింబులుగా దది బెడఁగుతెంపు
తెంపుగా దది కంటి కింపైనమంజుల మంజుల గా దది మంచిదిగురు
చిగురుగా దది మంచి తగిలెచ్చు పగడంబు పగడంబు గా దది పావకంబు
పావకం బదిగాదు పలుచని చెఱకుపాల్ చెఱకుపా లవిగావు కుఱుచతేనె
కుఱుచతేనియ గాదదికసుమరసము, కుసుమరసమునుగాదదిగొవబుజన్ను
జన్ను గాదది సవిగల్గు సుఫల దీవి, సుఫల దీవియుఁ గాదది సుదతిమోవి.

సీ. గోత్రమరేంద్రుల కొంగుబాగుగా భవములు వెసనిచ్చు దావకర్ణ
కవులచార్మిద్ర్యాధకారంబు లణగింప తరుణార్చనీధుని (?) దావకర్ణ
నిరుచేదలను గన్న విమిషమాత్రంబున దయను గటాక్షించు దావకర్ణ
పాత్రులంచని విన్న మాత్రాన నేవారి దైవ్యమూర్త్యాన్నిన దావకర్ణ
నీసమానుల మహిలోన నేనుగాన, ఘనముగానొక భూయాకాశన మొసంగి
ననుగరుణ జూచు మిక్కిలు నయనకలస, వాధ రాజావిజయరఘువాధరాయ
తొండమాణబహదరు ధరామండలేంద్ర.

పాపమీయర్థి యెవ్వరో, అడిగిన బ్లిచ్చివాడో లేదో.

(34) రామాయణవచనము. గ్రం. సం. 168.

శ్యామరాయకవి రచించిన వచనకావ్యము, ఆరణ్యకాండములోని 75 సగ్గలకుఁ దెరుగు. కవిగూర్చి-

“...సాహిత్యవిద్యాగోష్ఠిప్రసంగంబున నాశ్వలాయనమాత్రుఁడును వాసిష్ఠగోత్రసంభవుఁడును కృష్ణయామాత్యపుత్రుఁడును షడ్వర్షనీపారంగతుఁడును లక్ష్మీపతినామధేయగ్రజ నరుజుఁడును సౌప్రతాంధ్రభాషాకవితానిర్యాహక సకలవిద్యాపారంగతుఁడును అసహాయ శ్యామరాయవిద్యార్థివి యగు నన్నుం బిలిపించి చతుశ్చాస్త్రపండితుడవు కవికులతలకుండవు....కళావల్లభుండ వని కొనియాడి కర్పూరతాంబూలం బొసంగి” కృతిపతి యైనసుబ్బరాయస్వామి పలికి నట్లున్నది. కావున కవివిషయము తెలిసికది. సుబ్బరాయస్వామి యెవ్వరు ?

శ్రీకాంతమతీశాలివాటిశ్వరకరుణాకటాక్ష ప్రశమితసకలాయుధుఁడును సేతుహిమాచలమధ్యవర్తి విద్యత్తవినికరసంస్తూయమానుఁడును దక్షిణకాశీతటతామ్రపద్మతీరస్థిత నిరంతరసత్రాన్నదానసమ్మోహమాన భూసురాశీర్వాదసంప్రాప్త సమేధమానోత్తుంగశతాంగమారంగ తురంగపదాతిసంగతనవరత్నవిరాజితమందిరుఁడును చతురుదధిముద్రితవిశ్వవిశ్వభరావలయపరిపాలన రాజాధిరాజసన్ధానితుఁడును సకలగుణగణాలంకృతుఁడును వాసవకన్యకావరప్రసాదశాశ్వతైశ్వర్యవిలాసుఁడును వైశ్యకులరత్నరత్నాకరుఁడు పరిసెల్లగోత్రసంభవుఁడును తుచ్చులపాటి మన్నాదుస్వామిపాత్రుఁడును మణిప్పార వేంకటకామిస్వామిపుత్రుఁడును నిజసుకృతవిశేషీకృతమహనీయ పాతివ్రత్యాదిగుణకదంబ యగుకృష్ణమాంబావధూగర్భసక్తిముక్తాఫలుండును.....గురుయూర్తి సహోదరుఁడును..... శ్రీవిజయరంగచోక్కనాథమహీవరకరుణాకటాక్షవీక్షణపాత్రుండును వణిగగ్రణి యగు సుబ్బరాయవైశ్యధోరేయుండు”

ఈ శ్యామరాయకవి విజయరంగచోక్కనాథుని కాలములోనివాడైయుండియు సుబ్బరాయస్వామితో- “.....శ్రీమద్రామాయణంబు వచనకావ్యంబుగాఁ జేయు మని పలికితిని నీవు కృతార్థుడ వైతివి. తొల్లి వాల్మీకియ రామాయణ మహాకావ్యంబు భాష్కరకవి షడ్వకావ్యంబుగా రచనచేయుచె రంగనాథకవి ద్విపదకావ్యంబు చేసె నితరులెవ్వరును వచనకావ్యంబుగా రచన చేయనిది నీవు నేను చేసినపుణ్యంబుగా నీపేర నంకితులుగా రచనచేసెద వని”

(కవిచరిత్ర)...వచనసాలంకారంబుగా చాతుర్వర్ణాశ్రమజనంబులు పరియుపయోగ్యంబుగా శ్రీమద్రామాయణంబు...చేయించుచున్నాడు. దీనిబట్టి యిప్పుడు మనకుఁ గనబడు వచనకావ్యము లగురామాయణము లీరామాయణము నకుఁ దరువాతవా ?

ఈసంపుటములో నారణ్యకాండ మొక్కటియే యున్నను, బాలకాండము మొదట నుండఁదగిన యావీరకృత్యాదిపద్యములు నిక్కడఁజేర్చుట మనకేమొక్కకాండమేకాక యన్నికాండములును దెలిపింపబడినవని స్పష్టపడుటకుఁబనికివచ్చింది. కృత్యాదిపద్యములు వ్రాసిన ౧౩ పత్రములలోనివ్రాత మొక్కఁది తక్కినకథాభాగమువ్రాత వేరొక్కఁది. ప్రతిపద్యమునకును “ఇది శ్రీమదారణ్యకాండంబునందు అసహాయశ్యామరాయోవిరచితం బగువచనకావ్యంబునందు పదాఱున్నొకటవస్తకార్థము” అనియుల్లుగలదు. ఆరణ్యకాండము సర్వమును జెప్పడియైదుపద్యలున్నది. సప్తసంఖ్యను దెలుగులో “ఏడు” అనిన రోదనసంఖ్యయని పేరుపెట్టి ఛాందసముగా రచింపఁకొట్టియుంట కలక. అట్లే యిక్కఁవియుఁ బదాఱున్నొక్కటి యనిచెప్పివాడు. ఆయాసర్గముల ప్రారంభమునను —

- క. బాయాహరణానంతర, కామజసంతాపభార భువతరచితా
భూయోన్యవగలత్తా, ధీముతవచనాధిరామ తేజోరామా. ౨౩ సర్గము.
క. రాక్షసకృపానివసిత, పక్షద్యుతుపాదహనుకార్యకరోటి
కుక్షినిలోదనచంచూ, కక్షీక్షణమోక్షవాస భాగ్యనివాసా. ౨౪ సర్గము.
క. భీరకబంధబాధన, పాశల్యభుజప్రసార సంగ్రహనారా
భాకనలత్తణరాజ, ద్రాకాకశీర్తిజాల రామకృపాలా. ౨౫ సర్గము.
ఇట్లాయాతావుల కథాసూచనము విషయసూచికవలెఁ బద్యములు చేర్చివాడు. మొదట శ్యామరాయోవి పద్యకవిత్వముం ౪౦వ చూపి తర్వాత వచనరచనఁ గనఁబడుతము.

- క. శ్రీమలసీ దామోజ్జ్వల, వాతాశ్రజ సేవితాంఘ్రివనరుహయుగళా
కాతర నతజనతైరవ, శీతలగుణసాంద్రసోమ శ్రీరఘురామా.
సీ. ఎవ్వని మునినొచ నిందిరాదేవియు ముదిరంబునకుండి మహిమ లోపఁగు
నెవ్వని నుతీయింప సిద్ధికవనంబు నిచ్చికారదము నన్నిధిమొనర్చు
నెవ్వని బొబులు సిక్షింప నింద్రియగ్రామంబు లన్నియుఁ గదలకుండు

వెన్న నామలు వెన్నతో జమలకు బహుపుత్రలాభంబువరకు చుండు
అతడు శ్రీరాముఁ డభిలషన్తురచరిత్రుఁ, దాన్త్రవవవపాతుఁడువట్టబడి
విసమదమరమునుటరటవివిధరత్న, కాంతికలితపదముగుండుకాంతినొసగు.
సీ. ఎవ్వనిప్రాయుఁబునువ్యంపుఁడోటకు దీర్ఘాంగ తాటక దృష్టియెముక
యెవ్వనికరకరి కీనుఖండముగదా చుండుకోదండదండవరము
ఎవ్వనిబాగాన్ని కిందనన్నులుగదా యతికాయకుంభకగ్లాసురతతి
యెవ్వనివిభిధా లేందీవరాక్షిః బుక్తికంఠుః కలల్ బాతులాట
అతఁడుశ్రీరాము...

- భా. శ్రీచుక్కోపలరాజ ప్రేమ నిజలక్ష్మీకాంతికి చేయఁగాఁ
గామార్థంబులు భరమోక్షము లిలలగాంక్షింపఁ దానియఁగా
సీమాసీత దయవిశేషముఁజై చేదోయివద్దంబుచే
ధామశ్రీసప్త సుబ్బరాయకృతిసేరం బ్రోచి శ్రీసీతరథ.
క. శ్రీచేకటాద్రివేతయ, భావంబువఁ దన్నుఁ డలఁచుభక్తుండగువా
ధీవరు సుబ్బరాయని, కావీశ్వర...కీర్తికాంక్షలనొసఁగు.
మ. శరమావిష్టువు బ్రహ్మపాఠశ్రీయు నశ్వంబు లభావేదముల్
వరఁగఁ ధామశ్రీతేను సూర్యశకులుం బుష్కోత్తరభామమ్మఁదా
పురముల్ గూర్చినజోడు నాసుకృతికిఁ బొందొప్ప శ్రీబాదిగా
సిరి మాణిక్య మహాధనాభ్యజయలక్ష్మీప్రాప్తుఁగాఁ జేయురథ.

ఇట్లేవో మనశ్శామరాయకవి పద్యములు వ్రాసికొనుచుండఁగా-
సీ. దీఁగెయెగటమన్నతిలకవృక్షముమాడ్కి బలువిల్లుయూపువఁబరఁగువాఁడు
కాడకోతెలువొందుకనులంబు తెలుగునఁగరమునకెన్నొందుశరమువాఁడు
కరుణారసప్రసాదు కనుగవ నలరంగఁ జిలువవ్యయోమునఁ తెలఁగువాఁడు
పాదసీవకుఁ జేరుపవనజకరమునఁ గైదొడగైకొని కదలువాఁడు
రాజపుత్రుఁడొకఁడు వర్షరాయనెడి, పలుకులను ననువిలువఁగ భక్తితోడ
వేకువను గలలోపను వెలుగునంది, యేమిచనియవంగను నిట్టిలనియె.

“నామచరిత్రము వీవును, వాదరమునఁ జెరుగుఁజేయు” మని చెప్పి
వాడట. పదవలైలిఁ జిత్తసింపుఁడు: — ఏకాదశస్థప్రకరంభము:—
క. సీతాసాంత్వ్యపపూర్వక, భూతుకరక్షస్సయూనా ఖండవవారా
జాతాదరవన్యాచర, చేతోపయనాభిరామ శ్రీరఘరామా.

దండకారణ్యంబునఁ జనునపు డగ్రభాగంబున శ్రీరామదేవుండును మధ్యంబునందు సుమధ్యమయగు సీతాకాంతముఁ బిఱిదిదెస బాణబాణాస నంబులను పాణిచేరానిందు లక్ష్మణుఁ డనువర్తించి చనునపుడు వారాజకుమారు లిసపుడు నానావిధములగు పర్వతములమధ్య ప్రదేశములు వనములుమిఠమిఠలై రమణీయములగు నదులుంజూచుచు సీతాకాంతామణితోడంగూడి చనునపుడు ఆనదీమధ్యభాగమునఁ జెలువలను నిసుకడిబ్బులందు సంచరించు జెన్నులు జక్కవలు జలంబునందు జనితము లగునీరుకోళ్ళు నీరుకాకులతోడంగూడి తామరలచేఁ దరారు కొలకులు గుంపుకుంపులుగ సంచరించు జిగలను మదగర్వితములై గొప్పలగు కొమ్మలచేఁ గొమరొప్పు వృక్షభయిలను గారెచుపోతులను వనవరాహములను జెల్లరు విడిది పడతెను వేతుండములను వనలోకించుచు దూరంబగు మాగ్గంబును గడచి సూక్ష్మా డస్తగతుండగు సమయంబున సహస్రదళములచే సంకులంబగుపద్మములు నూలులేకులచేఁ బోలుపలరు పుష్పరంబులనెడి తామరససహితులును సమీపదేశంబున సంచరించు సామజములచే సమలంకృతంబును.....యోజనదూరవిశాలం బగురటాకంబు వనలోకించి ప్రసన్నజలంబును రమణీయంబునగు వారటాకంబునందు గీతంబు వాదిత్రంబు నాట్యవిగాము మర్దలంబు పిల్లగ్రోవి కంచుతాళం బనెడి చతుర్విధ వాద్యములనాదంబు వినంబునపుడు నచట నొక్కనిం గావక.....ఇట్లు 151 పత్రములలో నారణ్యకాండము గలదు.

పరివత్తులో—బాలాయోధ్యాకాండములును గలవు.

(35) శ్రీచాలగోపాల శతకము. గ్రం. సం. 901.

ఈశతకము పుసులూరి యుమాపతికిని బాపమాంబకును సుతుండును, శ్రీమదాత్రేయగోత్రుడు నగు పోమనామాత్యునిచే రచింపఁబడినది. అష్టోత్తరశతసీసములతో నలరారుచు గ్రంథము సమగ్రముగ నున్నను, గ్రంథకర్తనివాస మెచటను దెల్పఁబడి యుండలేదు. గ్రంథకర్త కాలమును సూచించు నితరకవులుగాని రాజులుగాని వర్ణింపఁబడియుండలేదు. గ్రంథాంతమున 'శోభకృతు నామసంవత్సర మాగ్గశిరబహుళ ౬ జయవారం పోమూరి సూరప్పగారి మనుమలు రామప్పగారికుమారుడు మృత్యుంజయుడు అను వారు నిత్యపకనార్థమై వ్రాశ్చిమాత్యక చూచి కస్తూరి పోమరాగారి కుమారుడు వెంకన్న.....వ్రాసెను'...ఇం దుదహరింపఁబడిన శోభకృతు

సంవత్సరము శ్రీ. శ 1748 నకు సరిపోవుటచే శతకము 18 శతాబ్దమున రచియింపఁబడియుండవచ్చు నని తోచుచున్నది. శతకమందలి శైలి సరళముగ నున్నను గ్రంథపాఠశేఖక ప్రమాదములతోఁ గొన్నిస్థలముల నవస్వయముగ నున్నది. నీలశైలపాలుఁ డగు గోపాలబాలు నుద్దేశింపఁబడుటచే గ్రంథ మాప్రాంతమున రచియింపఁబడిన దేమో యనుసూచేవా మొదవుచున్నది, గాని, యిదమిత్థ మని నిర్ణయింప వలనులేదు. శైలిని చెల్లుటకై యీక్రింది ఖద్యముల నుదాహరించుచున్నాము.

సీ. శ్రీసుధద్రాక్షతిః జలవౌండ లచ్చికిః బ్రాణేశుఁడమ్యో నేవరమపురుషుఁ
డవని నీలాచలం బనెడివైకుంఠంబుఁ బాలిపుచుండు నేధద్రమూర్తి
బతితపావనయశఃపాండురచంద్రికా ధవళితాబాండుఁ డేదైవరాయఁ
డపవర్గదానదీక్షాంకమై భువనైకపావనం బెవ్వని పాదయుగము
అట్టిసిపాదములకు సాష్టాంగవినతిఁ జేసి కీర్తింతుఁ బురుషార్థసిద్ధికొఱకు
బాలగోపాల కరుణాలవాల నీల, శైలపాలవనీపాల చారులీల.

సీ. గోపికాకుచకుంభ కుంకుమారుణహార కలితవిశాలవక్షంబువాని
రాసశీలికళావిలాసకుమాహాలారంభసంరంభవిభ్రమమువాని
గోపికాగీతానుకూలనృత్యక్రమ ప్రకటహస్తావలేపములవాని
కటకనూపురయుగత్తారానుగత కరతాశప్రబుధకృత్యములవాని
గొమరుగోపాలకాకృతిగొన్నవాని, నిన్నుఁ జెయుతు నామనోనిలయమందు.

సీ. ఇందివరశ్యామ సుందరాంగముతోడ శిఖిపింఛభూషిత శిరముతోడ
మాణిక్యమణివర వేణువాదముతోడ రమణీయపీఠాంబరంబుతోడ
గోపాలకాకృతి కొమరుస్త్రామముతోడ వరహాసితాస్యపద్మంబుతోడ
వనమాలికాగంధ వక్షఃస్థలముతోడ నవరత్నమయభూషణములతోడఁ
గన్నుదోయికేబండుపుగాఁగమదికిఁ, బ్రేమపుట్టఁగ సాక్షాత్కరింపవయ్యో.....

సీ. నిరుపమాగమసార నిగమాంతసంచార నవనీతచోరవందనము నీకు
సకలామరాధ్యక్ష సన్నుతఫాలాక్ష తామరసాక్ష వందనము నీకుఁ
బతితపావననామ భద్రగుణస్తోమ దైవలలామవందనము నీకు
సకలలోకత్రాణ సత్త్వపాపారీణ దాక్షిణ్యవందనము నీకు
లనుచునానంద భావమగ్నాంతరంగ, జనితరతిసీకు నిత్యవందనమొసర్తు...

- చ. వెవకుసాలంతు లత్రైకుపు వేగఁ గవ న్మునువో వ్రజులు దాఁ
తెనువెజిగుంపుటి ర్లొరసి పెల్లు వకుం గఁవంపురత్నముల్
సను శివలుసేతుఁ దధ్ధుఁగము సన్నను దక్ష్యతి కేల చాలెను
గనుఁగొన పట్టి నైకగుణామిర స్వలులును విరయే. ౧౪౪
- క. వలఁ బాపివ జక్తవకవ, వలె జాలియ వెదయు మేలు బుగరులొంగు
లులు వోరెఁ గుచము లగవడ, బలుజొమ్మకులు నైలుగువయ్యెదబాటుఁ.
- చ. తెలువకుఁ గంపుఁగంట వెదత్రైకువి బామ్మఁగాలు లత్రైక
మురు వగుఁ దొల్తఁ గావితెలిముక్కలులై మిటి మెడి యూర్పుఁ బె
క్కిమివఁ గందుమోవివము వారి వెను కిగలుపెక్కుఁ గంపులై
వేఱిఁ జనుగట్టులఁ దొరసి పీటలుఁ గ్రాసిన పావ్రజులులై. ౧౪౬
- గీ. కన్న కైచువ లేక ము న్నిన్నఁదేసి, వకులు వెట్టఁగఁజాలని యెబల తెంపు
కతనలేనిదిజవయూనికడఁగివడచె, నహహాపూ. బోలులధికసాహసలుగారె.
- ఉ. అంతము లేని వంకజభవాండము లొక్కఁడఁ దాల్చుకున్న మే
ర్వింతలమాఱుకొల్లని వదేద్యమహామహిమంబులే నలు
పాస్తంతమువందు లీలగ వహర్నిశముఁ భరింపఁచునట్టియ
క్షాంతకుఁ దోడుగావలెనె కంతుఁడు తోడుగ నొంటి న్నీచునున్న. ౧౪౮
- వ. ఇట్లు చని యార. ౧౪౯
- క. వవరసఫలమిదోషిత, కవిరాజము సుప్రసాదఘటితము నగుచు
భవకాష్ఠి కమ్మకుం బలు, కవిపక్ష్యతిఁబోలు కేళికావన ముండె. ౧౫౦
- వృత్త. చిగురాకుఁజచ్చుతుంటఁ జివరకుకొని పీఠాది పూఁగమ్మనుక్తుల్
మొగిసున్నట్టి మింట న్ననరుతెనువునం బుద్వైఁదేనల్ జడి న్నుం
కుఁగ మేల్పంకంగిపుప్పుబదుపు రవిరతు ల్బర్వఁ గల్పంతకాలం
బుగఠిం బొల్పుచుకోనం లొరవకుదు నడి న్నూర్చిలఁబాటియంతఁ ౧౫౧
- ఉ. తెప్పిటి మెట్టకేల కలు దెక్కినఁ ద్రేవయమండి పూవితుల్
గుప్పిల నున్నమేనువను గొచ్చున బొబ్బలు లేనఁ గ్రిందటం
బుట్టిడి పోలి పాదములు పొక్కుగఁ కేతులఁ దోఁగితోఁగి తే
యప్పటియట్లు పొక్కినను హయని యూర్పుచుఁ బొల్లిపొల్లి యు. ౧౫౨
- ఉ. అంతట నొయ్య లేది చరణాబ్జములుం గవకాబ్జవరపుఁ
దొంతర చానిమాలుకొని మాల్చినఁ గట్టి జరంగుచు న్నది

- జుతిలె నక్రటా యొడలు చెచ్చెర వీడఁ దలంచినన్ తనా
బొత్తట నిల్వఁగా దొరగునేమి యిటెలాగొ దాటి వచ్చితిన్. ౧౫౩
- వ. అనుచుఁ జుతిపురుఁ గనువిచ్చి కనుఁగొనఁ గట్టెనుట నంత.
ఉ. తామరపూఁడునాశములఁ దార్జొను తుమ్మెద యిన్నగుండు లు
ద్దామతఁ సూర్పి నల్లగిసెతావులపుష్పాడిమందు సూరియన్
హేమలత ల్పుచూగ్నిశిఖ లేరుదుబానకిత్రా డమర్చి యా
పై మొగరంబుగట్టిన తుపాకులపై తలెగోలుచూఁకలున్. ౧౫౪
- మాలిని. చికిలితఘకుఁగఘ్న వ్జిల్లు జాశ్వా మొలామా
నికరపుఁబరుల న్రాణించుగేదాగిపువ్వ
ల్లుకటకు మొనయ్యాఁటె ల్లుపుగాఁ సూకి యచ్చోఁ
బ్రకటత నెలగోలుంబారు వెన్నం తెలంగన్. ౧౫౫
- సుగంధి. కచ్చతాతిదాలుతెక్తవక్తెరల్ చెలంగఁగాఁ
బెచ్చుపంచదార మెక్క బీరుమీఱు రంతులన్
గుచ్చి పాంథవైరకోటి గుండెలల్ల వ్రేలఁగాఁ
బచ్చి దేలు మారుతేజిపాఁజ లొప్పె నాదటన్. ౧౫౬
- ఉ. తుమ్మెదనర్చెణ ల్పాయ దూఁగొని పుష్పరసోదదానముల్
గ్రమ్మి భరమ్ముగాఁ గురియఁగాఁ జగురుజిగి మేలుధాతుది
త్రమ్ముగ నొప్పుఁ బువ్వగమి దట్టపుదాలు మెఱుంగుఁగత్తులై
క్రమ్ముగఁ గుంజకుంజరపుఁబుత్తులు రఁజిలె *నక్కుజంబులన్. ౧౫౭
- మత్తకోకిల. పల్లిరత్తిపిడదచక్రనిబద్ధకోకిలఘటికా
వేల్లదారవకీరఁ ఘాటకవిస్ఫుటోదయకేవల
త్ఫుల్లసూనశరాస బాణమనోజ్ఞ సూణసమగ్రతా
సల్లలత్తరుది త్రభూరథసంఘ మాదట నొప్పగన్. ౧౫౮
- కా. నానాసేనల సీగతి న్భవనసన్తాన్యాత్మ జైత్రైక్యయా
త్రానూనంబుగఁ జైత్రమంత్రివరుఁ డాయత్తంబు గావింపఁ దే
జోనవ్యం డసమాయధుండు నిజవిస్ఫుర్తి నివ్వకంబించిన
జ్ఞైసం జాన యిఁకెట్లొకో తెఱకుమ చాత్త నివ్వచారింపుచున్. ౧౫౯
- మత్తకోకిల. ఇకనొక్కయుపాయముం గల దీరఁకు దనప్రాణముల్
గొంక నొక్కతల్లీ హరింపునుఁ గూరి కాఱియ వెట్టకే

పంకి లంఠంబుఁ దీర వే దెవ వారని ధ్రియమందఁ ద
త్సక పేషుక రాగ్నిదుస్సహక య్యుపై నొడ లేప్పుచుగా.

౧౬౧

క. మారుదయ చాలు నరసికి, మాటునలుక వెఱచు నొక్క మాటును దేటుల్
మారుతములు శుకపీకభా, మారుతములు మదఁదహనమానుతము లొగిగా.

ప. అని విశ్వయ్యచి.

౧౬౩

చ. పసిడిమిటాల్గట్టుదిగువం దగు నెత్తమువం దఖండ మై
పొసగు మెఱుగుఁజచ్చదరపుక ఆగిరత్నపు మేలుచట్టు పైఁ
బసగలకోనలోఁ దగుమబుగరరంటులతోఁట కోటలో
ముసరి జనాదిపుష్పవలపు దగ నూరెలపై మునుల్లొనగా.

౧౬౪

కా. పూపూదేనియకాల్వచెత వివిమాపు లొప్పచా ల్కంచెగాఁ
గ్రేవ పుంపెఁగగోరంటల్ వెఱయుచక్కి జ్జల్లెగుర్నిందపూఁ
దీవల్లుం *బలుద్రాక్షకప్పుగల †పండిల్లంటులోఁ దమ్మిపూ
తామి వెల్వగుచల్వచపురముగత్రంపుబలుదిన్న పై.

౧౬౫

కా. కందర్పుం దీరవొందఁ బాంధవనితాకాం X తాంగభాతు ప్రజం
బుదాట వ్వడి గ్రుచ్చి త్రిప్ప వెన నాయాభాతువు ల్గిమ్మ పం
దందం బొదగు చెందొవ ల్లోదలుగా నట్లేర్చి పువ్వమ్మ లా
రం దాఁ బాన్పు రదింది యొదుపయిఁ దాఁ బ్రయోపవేకంబుగాగా.

ప. ఒక లిడి యుగుతుచుఁ బడంతుక పొడ గడలుకొన నుడి తవమనంబున.

చ. తవమదిలోన నుంచుకొనఁ దాపము దుగ్ధర మయ్యె మేనుఁగ
ఘనవవపహ్నిగ్రోల నగు †కాఠకు నేగతి పైఁచె నొక్క య
వ్యవజదభాతుఁ డక్కట యబధము దోఁచెఁ స్వీకరాచరాత్మయా
ఘనున కిదేలయబ్బు మయిఁగాఁక మనుం దిడునంచుఁ జుతిలుగా.

౧౬౬

ఉ. అక్కట వేగిరంతుమచు నందితి నన్నునంపనెట్టలో

నెక్కియకొరి భేవవమనీరమి వచ్చె నటంచు లేయచుం

జన్మున యిట్టివేదనకు శ్రీకతి యాశరరాశిమీఁదఁ దా

నెక్కిని సొఖ్యమొందె నని నచ్చలి (వ్రాలెను) నెజ్జ మెల్లనగా.

౧౬౭

గీ. మదనునాటనయ మ్మన ప్రగునెలఁత, యాత్మవైషమ్య ముడిపిన దైవ నితిఁ
బాన్పునై ఖరిచే బాధపడిచె నమ్మ, తవయునాదిత్య మిల నచేతనము లెట్లు.

ప. ఇవిధంబున వసంబునం గుసుమకేరకయ్య మెలంగు మెలంగ వంతవక్తడ.

*బలుద్రాక్ష †పండిల్లంటులో X తాంగభాతు ప్రజం ‡కాంఠకు స్వీకరాచరాత్మయా

- డి. సుందరయూత యునునుశిసుందరమందిరసేను లేమికి
 దండరః జెంది సుందరులు తద్విధ మొరయు నీలజేసికి
 జూదుగఁ జెప్పినా జెయిం బుల్కువఁ జూచును నుల్కి నెత్తురిం
 గొందల ముది హః మెటగుఁ గోకకుచానుః యేగఁ జెల్లఁజో. ౧౭౨
- క. అని చెలుల మాటుచును మది, వడటా నూచును లతాంగి వడి వడటచటం
 గనుఁగొని తొప్పరయును జెలి, మువతరక్కౌగారవవముఁ గనితొచ్చి జనగా.
- చ. అడుగులబాడఁ జాడ మలయానిలపోతవిభూత మైనపు
 ప్పొడి కయి సంతరం బొడవు పూవిరి లేనియవావఁ గావఁగా
 వృషమిఁ బుత్రంబొక ర్విసురుమాత్రులుకావుల జోకమోక తొ
 వ్వుడు విరపు ల్లోలంకుగమివజ్జలు వన్నియుఁ జూచి యురటగా. ౧౭౩
- డి. ముప్పుర మైవ మైసక లపూర్యపుటూపు కడిది తెట్టయుం
 గ్రమ్మఁగ మిక్కిలిం గమలి కన్పకు నిగ్గడ నీ వెజొంపముల్
 *గ్రమ్ముడి జాటుపువ్వులును గుబ్బచనుంగవ వీకుగత్తుముల్
 కొమ్మవదారవిడములు నూడఁగ నోచివల్లోవఁ జెల్పుఁగఁ. ౧౭౪
- క. అత్తెరువువఁ జవ నొత్తడఁ, జత్తభవునియొవపెట్టఁ జేరి బలువగల్
 కుత్తుకబుటిగ నొంటిగఁ, జత్తము తత్తటముఁజెడఁ జొలిలుదానిగా. ౧౭౫
- చ. పగలొనరించుచేది సెక ప్రమ్మినలేదొగజేనిలేకతోఁ
 వగవువ కేసుదాని సెకచాలుపువేలుపు సోక జోకతో
 నొగిలివపూలదండ వగ నూల్చెనుదాని వపాప్తకాంసి మై
 జగి X విడవాడు కాకవిరదిన్నతసంబు వహించు నెచ్చెలిగా. ౧౭౬
- సీ. వీరులు ముయి వద్ది + వె (నవగు) కుయివీసుఁ గలకంతకలకంతగావతరికి
 మునుఁగు తెట్టఁగఁబూని వెసఁద్రోచుబడి ముటమాధుర్యమాధుర్య మధువిస్మతికి
 నీ స్తరిందియు మొడి + నీ స్తరింపమిఁ జెముఁ బల్లవపల్లవధల్లపాతికి
 వడఁకి మునుగుడ గొఱుపపాటు మలయాగమలయాగమవమీరచలవక్యతికి
 నిల్లుదొలుదొల్తభయవడి మెఱిఁగియొత్తఁ,దనువుదొఱఁగుఁగడలఁచినదానికకట
 మారుచెమ్మలకేగొజోమాఱిగొనఁగ,ననుచు వెచ్చగనూర్చుచునడలుదాని
- చ. కనుఁగవ విద్వి చూచు మదిఁ గన్పకుఁ గృష్ణుఁ డటంచుఁ జొగటం
 దవతుతమాలసాలయచిధట్టము చాల్చెను రిత్త కోఁగిలిం

- చివఁ దవచేతిలోఁబడఁడుఁ జెన్నటి కన్నుల నీరు కనింది నం
(డి) నవలపాన్పుఁ జేరి విధిఁ ద్రిప్పుచు నెచ్చగఁజూపు నెచ్చెలిగ. ౧౭౯
- క. ఉడుగనికన్నీర్వలనం, బడి బాటె సకల్యుఁ జూచి పాపపుడైవం
బాడలిచట విసువ \times నీయఁడు, చెడఁజూచెను గటకటాయనీయమదాఁక.
- ఉ. అత్త మొలక జెలంగఁజుమహావసవంబు కరంబు చేగచే
హస్తాత్తి హరింప మున్ను మన సూదివవాడత్ర మున్నుతోటలగ
రిత్తమొలక వైలంగ విహరించుట నీమది తెగ్గ జోఁచునే
దత్తురకాడ యుచవఁగఁ దగ్గియ నీహసరించు అన్నజో. ౧౮౦
- డి. పల్లవవృత్తి నీ వధరపల్లవఘాతకు మ్రొక్కు టటికో
పల్లవమున్ హసించు తగిపట్టది యుచునో తత్సహాసము
వృల్లథ పంచమీనులన వర్తిలఁజేరినో యుచు నే నన
వైలనఁ బాట మోవి గొని మేలగు తెవులు నించు అన్నజో. ౧౮౧
- చ. కలికిమిటారిగుచ్చచరుగట్టుల ప్రేరువ కోర్వఁజాల వి
చ్చలు మగమాత్ర వామెడఁ బాపంగఁగ నిల్పుచునో సుధానసం
బు లొయికనీక మోవి పలుమోపున వాచుచునో యి కేది కా
వలె నది గూర్తునుచుఁ దమివాటఁగ నిట్లరించు అన్నజో. ౧౮౨
- చ. తలఁపున నిల్పుచు వ్రుతురఁ బాలిమి నిల్పఁగలేక కాఁగిట
న్నిలుపున గుచ్చి మోమువయ నెచ్చెగ మూఁది యు మోవి తేనియ
ల్పలుమొన బాని చెప్పుఁగవఁ బల్కలు గీటుచు వంతఁ గేలిమి
యలరులపాప్పువై † తెనఁగియూకుట యెన్నఁ దొలో మనోహరా ౧౮౩
- చ. మగని † మొలుగుఁజేల మిటు మూర్పడఁ గట్టితి వారఁడు వ్రయ
ముగ ధవదీయవస్త్రములు బాసె నెలుంగ రిచేయి విత యు
త గలవటే పమాటములు వారిరొ సన్నకుసన్న పోయి పూ
ర్వగతిఁ బాపంగరాదె యని రామ లవంగ మెలంగు అన్నజో. ౧౮౪
- చ. అని చుమించుదానిఁ దరు వారయ సంతకడిందియోడ ది
ట్లును విడ చొర యు చిటునటు బొరలాడెనుదాని నిక న
వ్గనివళరాత్తు మాతీకోపఁగాఁ బరియేమి దయఁ దొలంగెఁగా
ననరుది నీలజేతీ యని నెచ్చగవెల్లి ముచ్చుగుపైదలిగ ౧౮౫

- గీ సకలభూషణలక్షణసంగమములు, నీకనాడుచుఁ జూడ్చికి వింత యగుచు
లలితవైఖరి గనియునబ్రులుగాఁగ, సదృశవస్తు నిబంధన సకలు దాని. ౧౮౭
- చ. అనయము మారుఁ డేయుపుర్రటమ్ముల నెక్కులు గాఁడి వాడి నె
మ్మనమున వంతఁ జూతిలుచు మక్కువఁ జెక్కిటఁ జేయుఁజేర్చి నె
క్కును (పెను)వేదురండు ననుఁగున్నవలారతనంబుఁ జూచి గ
క్కున భయవిహ్వలాత్మ యు క్రొవైఱుఁగారు మిటారికలైలన్. ౧౮౮
- ఉ. సుదడి చెందకుండ నొకచాటున నుంచెయ నీలవేణి తా
ముందుగఁ బోయి కౌఁగిటను ముద్దియఁ *జేర్చి ముఖాంబుజాంబుపైఁ
జుడునునుంగురు ల్జరగఁ జేరిచి చెక్కిట నిచ్చలంబుగాఁ
బొందిన మేలు కేర్పిగిది పొందుగ విడులు సింద నిట్లనన్. ౧౮౯
- ఉ. అమ్మకచెల్ల చెల్వ గుణమైన వయస్యలఁ బాయ వెన్నఁదై
నమ్మజీ వారికన్నఁ దమి వాఁవయి నెక్కుడు గల్గదాన వీ
విన్నెయి నొంటి రాఁ దగునె యొకడుగోలపు నీకడిందిచై
దమ్ము లిఁ కేమనందగుఁ బదమ్ములు పుప్పొడి కెట్లు లోర్చునే. ౧౯౦
- ఉ. పల్లవసంగతి నైలఁగుపంచము లుండెనుచోలు మాటకే
యిల్లడ మైన బేరజము లీఁగెనుమాటు విహరిపాటు ఆ
పిల్లడితాపు చూడఁగనె బెట్టు హరించెడిఘ్రుచ్చు హెచ్చి సొం
పిల్లెనునిక్త యక్త యిది భీతిల కిచ్చటి కేలవచ్చితే. ౧౯౧
- క. నగువారి నెఱుంగవైతివి, తగ వారడిపాలు సేయఁ దలఁచితి వయ్యో
మగువా యింతటి కట్టిడి, తెగు వాను మటంచు నెవరు చెలిపిరి తల్లీ! ౧౯౨
- క. శయ మానుచుఁ జెక్కిట సెం, శయ మానఁ బనేమికుసుమశరవలననయో
భయమా నవలా నీకు న, భయ మానలివాఱుఁ డిచ్చుఁ బరమార్థముగన్. ౧౯౩
- చ. సకియ మరుండు నీమకనుసన్నలవాఁ డటె యొక్కకుత్తు కై
పికము శుకమ్ము నీవలుకుఁబేరిమి దాటఁగలేదు నీమ న
డ్డి కనుగుణంబు నంచగమి; కీవి వసాతుఁ డలంతి నీవనీ
వకుఁ డటె సద్దచేయుచు భవాదృశ కిట్లులు రాఁగ నర్హమే. ౧౯౪
- క. మొదట నసంగుడు మదనుఁ, డదనున విరియంగఁబాటునట్టివి శరమల్
వదల వని మృదులవిషమత, మదనువలన భీతి నీకు మది వలదమ్మా. ౧౯౫

ఉ. నీరవరాగతోషముల నీట దొలంగఁగఁ దాఁ బయోగుహా
 బీరుదిరాపుఁ గన్నులకు నీ దవఁగూకక యును: దొల్లఁ ద
 స్మీరజజాతికి దవము నేను ఫలిచెఁ గదే కటాకటా
 నీరవరాగము ల్గలిగి నీ టలు నీకనుకొను సాటికా

౧౧౭

చ. చెలువరొ పూత్రఁజేసి బుదిర్రడి నైవకు మావ కెప్పుడు
 వ్రలమును యును: బుప్పాకియమారము నేగతి నోర్చితన్న నా
 కులమదబాధరప్రకరకుట్టవ నైనఁ దొలంగ కెఱయు
 గలయుఁగఁ బన్ను లేరిజడికకాయ కూయి దాని నైదితే

౧౧౮

పీ. చెలమువ జీవిదుజలజనాశంబులు దిరుముదగతులు సుధిల్లుచోటు
 నతిరక్తముఖిత సుతరపకృలద్విక నదకుక్కల్లలు నవ్వామద్విక్
 కనుగొవుగదుగఁ జొక్కపులే జుక్కొడిది మునుపిసాసులు చెలఁగుచాయ
 మలిసచ్చవము: బూని యథు కూర్త వాసన సొల్లుచుత్తా? పెంపెక్కునంక
 యాటను మెలఁగంగఁ గటక పునిటికి వద్ది
 తో ఘనమృతాలభుజకాండ యోసుమిబ
 దకవవసన యోకిఫలయతరుణచరణ
 యోసురభిళాంగి నెప్పుడి నోటలేక.

చ. మెలఁతరొ కృష్ణుపై మరసు మెత్తరి దొరకడిది యయ్యెనే
 కలితమృతుత్వసంపదల గాదిలి చుదురమాను యాదిగాఁ
 గలసుకుమారవస్తువులఁ గా దను నిచ్చెలువపుమీరు నేఁ
 తెల యిటుకూటి బల్కటికిచ్చెల్లఁ బెట్టఁగఁ బట్టి నక్కటా.

౧౧౯

క. గురుశిష్యచే మహాగమ, గురుకుర్తయు గనియె మున్ను గురుకుద యిపుమం
 బరికింపఁ గనియె మన్తధ, గురుశిష్య మహాగమపురుషున్ముఖుల్

౨౦౦

గీ. అతిఘనాగమసంబాధ మతివ కమర

పతిఘనాగమసంబాధ మబలఁ గన్న

యిరుఁడు చెందఁదొ చాయయు నెనయలేదొ

కారణగుణులు కార్యులు గనఁగరాదొ.

౨౦౧

గీ. కృష్ణునాదు నరాగత గీలుకొన్న

యితి కవరాగసంగత్య మెట్లు పాపఁగు

- నెప్పుడో బరాగ మెప్పుడు సహించునెంతి
కీపుడు దాని సహించుట యెంతయరుదు. ౨౦౨
- వినుపి వధ్యుని తపదాధ్యక్షుని ప్రసాదము మున్ను సంతాపవదగఁ
తేనునేటికిఁ దల్లియా యాయ బోలి, చల్లఁతేయవె మున్నులఁ జంచలాశీ.
ఇట్లు పల్కుచు వాలోన. ౨౦౩
- అక్కట యెందునైన హానిగాములు చక్కనివారిఁ గోరరో
మక్కు వెఱింగి లేంద్రి గరిమం బ్రియుఁ గూర్పఁగ వే రమింపరో
చక్కఁగ నూడి యిట్టిపలుజాడలబూమెలు చూచినారమా
యత్కన్దో నీకుఁ గల్గె నని యాడెను చేడలఁ జూచి వారలక. ౨౦౪
- ద. కనలుచుఁ బల్కి పల్లు కనుగొందని ముద్దులగున్న యెప్పుని
మనమునఁ గోరుకొన్న యలమాధవు నీధవుగా ఘటించు నీ
జనకుఁడు * నేనొకటి పో యరిసాఖ్యము నొందెను తెల్లవాతీను
గనుఁగొనువారు మెత్తురు వగ్గొని తొప్పుక కిట్లు చొత్తురే. ౨౦౫
- ద. పొలతిరొ యాడుచందమునఁ బుట్టికకారికి నెల్లఁ గోరికలో
గలయవె నీకె యన్నలులు గా దిక నే మని యంటివేని పైఁ
దొలఁగఁగనీక కూర్చి మదిఁ దొట్టిన గుట్టుగ మట్టు సేయుచు
నెల్లఁగుపొలంతి యెన్నఁదగుమేటి నెలంఠలలోనఁ దైదరీ. ౨౦౬
- క. కన్నుల నీ లేటికిఁ దెలి, గన్నులచెలి కొన్ని నాల్గు గదమం దగవే
కన్నుల మూఁతం తేకొని, కన్నులవిల్పొలతారి గదచెను పిదకక. ౨౦౭
- మ. అని నీ గ్గక్కఁగ బల్కినా దమణి యయ్యబ్రాహ్మీకఁకంబున
న్ననుఁగేల్లములు గట్టిగాఁ దెవచి కన్నుంగోడఁ గ్రొవ్వేడినీ
రొవఁక న్యాడినమోము దమ్మి చెలిమద్దుం జన్నుఁబూబంతులం
దను వొత్తిల్లఁగఁ జక్కఁ తేర్చి కరహించిందం బల్లు మందంబుగక. ౨౦౮
- † ఉ. కాఁకలుముంచు మేనుగలకట్టిదేతండ్రికిఁ బుట్టునాకు మై
కాఁకలుగాక (సాఖ్యములు గల్గు) నె యత్కట తప్పునంటిగా
కాఁకల కోసమై కొఱఁగొందిన నోములు నోచునాకు బ
ల్లొకలు గాక యాజమున కాంచెన కాఁకలు తత్తనూజయై. ౨౦౯
- ఉ. సావలుపట్ట నోర్పు నిమచక్కని కూతురఁ (గాలియొరగా)
నూజుమోసలచ్చుటల కోడని గ్రయేటికి ముద్దుఁజెల్లెలక

హానికి మూలము జగతి నాదిక కోర్చివజ్జేడితోడఁ గా
నేని భరింప నావశ్యమై యిట్టి యయోగదవాన్నికీలంక.

200

చ. సనుగనిసట్టివారలక నావయ్యఁ గూర్చి యొకింతలేక య
వ్యసటఁ దొలంగఁజేయుట యవాస్తవ మై యిటు లందుకోఁగ ని
ర్భవి మది మీకుఁ బట్ట దని పాల్పడి చెప్పఁగనేల యిద్ది మీ
కెఱిమరుకల యేని దుచిఁబుట్టున గ్రక్కున నీదృశోక్తులక.

201

క. అటువంటిల్లిదొడ్లు, నిటువంటి యనుగుఁజెలుల నే నందుటఁగా
యిటు లాప దెవసి కోరిక, చిటుకురు మనకుండ నమరి చెలువదితిఁగా.

ఉ. నీలరుచి శ్రీలంకు సురనిమ్మగచెగట దర్శచంద్రిక
మేలగుదర్శివాదముల మెచ్చుగ నప్రజకన్నమూకు లే
వేళ నుతుల ఘటించు రనివేలమదీయమనోవ్యభాధిదా
లాలసరం జనించి యులిలాలితిఁ జెందెను మీదుకీర్తులక.

202

నీ. కన్నవారికిఁ జెప్పి కరుణ పుట్టఁగఁజేసి తలఁపు చేకూర్చుచే తల్లులార
మీ రైన హానికి నామేనితాపముఁ చెల్పి యితని నిం దుపరే యుత్తులార
మున్నిటికార్యంబుఁ జెన్నుగా ఘటియించు చెలువల వివరట మెలఁతలార
భాగ్యవంతుల కిలఁ బ్రాణవాసము మీచు పుణ్యంబుగలదటపొలఁతులార
నే విశేషించి మీదాన నెలఁతలార, మనసు మీదెంతకటికయేయగువలార
యిరువయ్యంబునఁ దీరునే వనితలార, తాళఁజాలను మీయాన తరుణులార!

నీ. వెతకింతైనఁ దాళితి నయో నేఁజెల్ల నేనంతకటికినే నీలవేణి
యామఁబుట్టుకఁ జెందివట్టి యీతులకల్ల నీలాగు లేదట నీలవేణి
యెటువంటిదని యైన నీదేర్పఁగల పని నన్ని నన్ని నీన్న నీలవేణి
కూర్చిచే నుండెను కొమ్మలలోఁ జాల నెవరుదాపపుగడ నీలవేణి
నీరునెవ రెందుఁ జోయెనే నీలవేణి, నేర్చుచేఁ గార్య మీదేర్చు నీలవేణి
యేల యావట్టిమాటలు నీలవేణి, తాళ హరియాన యిక నేను నీలవేణి.

ఉ. చక్రరవిల్లుఁ జేయునుమసాయకపక్షై వ్ర పాధియాసముల
గ్రక్కునఁబోకమున్న చెలికత్తియ మొత్తము నేయానారిడిం
జక్కఁగఁ బల్లు లంగడికిఁ జేరకమున్న ప్రియంబుగాఁ బ్రియు
న్నక్కున గారవింపఁ గలయంతకు నోచితివంట నెచ్చెరి.

203

- సీ. మాధవాధరసుధామాధుర్యమునఁ దేలు పంశంబుజన్మలు పడయనైతి
హరిభుజాంతరవాసనిరతి నింపార హారమణిస్వరూప నై యమరనైతి
యాదవమామిమోహాసితాపాంగకలాపంబు నై యేని యోషనైతి
గమలామనోనాయకమనః ప్రియోద్దామమాధవినై యెట్లు మలయనైతి
నకట వీనిలో నేదెవనొకటియెవఁ బొంగును బ్రియాంగసంగమాధంగసుఖము
తపనసుతనైతి దాపంబుఁ దలఁగనైతి, తెలులుమీ చేతిరట్ట చేవలయనైతి.
- క. వలపు పగవారికైన, స్వల దది యెలులన్న నట్టి వలపున మేనఁ
దొలఁచెనుఁ బ్రాణము లీగడె, నిలుపుటయేగండమయ్యె నిక్కము చెలువా.
- గీ. ఒరులవెత యొరు లెఱుఁగ రా నున్వి ననుట
నిజ మనుఁగుఁజెల్వలే రవ్వ నెఱపఁజొచ్చి
రకట మదితాప మిటు మీకు నరసి తెలియఁ
బడదు మోహ(వాఁడెఱుఁ)గుఁ గావటిధరమ్ము. ౨౧౯
- చ. పతులను గోరు నెల్లరకుఁ *బాటులివే యయినట్లులెన నీ
సతులు చెలంగి నన్ను నెకసక్తియు లాడుదురే యిదంత నా
కత యగుఁబోలు నెట్లయినఁ గానియు ప్రాణము లిష్ట మేన ను
న్నతఱిఁ గదా యి తెవ్వరు ననంగల యాదీక లబ్ధిగోచనా. ౨౨౦
- గీ. బొర యప్రస్తుతప్రశంసాన్వితంబు, కల్లునను వ్యాజనిందానిబద్ధస్తాత్తి
లలితసంగతభాష నేర్పొలయనన్ను, మీరు నవ్వుటయెఱుఁగనెమలఁతలార
- గీ. ననిత యథాంతరన్యాస మొనరు నెట్లు, మదికి నిరచేక్షవస్తుసమర్థసమున
మదికి నిం పగుఁ గాదె నామాస్యఘటిత, భవ్యవస్తువిశేషసంబంధమమర.
- సీ. కలదన్నఁ గలవానిఁ గలిమిచేడియతేనిఁ గరమున నుడివాలు గలుగువానిఁ
గడలినుండెనువానిఁ గఱిఁగా చువగవానిఁగరుణసిల్పెడుచూపుగాంచువానిఁ
గలికినవ్వులవానిఁ గొస్తుధద్యుతివానిఁ గనఁగ నశక్యమా కరలవానిఁ
గనకంపురుషు లీనఁగలపచ్చడమువానిఁ గలుగుకాలం బెల్లఁ గలుగువానిఁ
గన్నైవ్రేతలవయసులు గొన్నవానిఁ, గన్నయితయు నవలీలఁ గన్నవానిఁ
గన్నులనుగమంచునెకమిడుగన్నవాని, గాంతుగ నోచునక్కాంతకాంతకాంత
- చ. అలదమయంతిఁ (బోరె) నను నంచితపుణ్య నోనయ్య మన్నలుం
దలఁపుము మాధవాప్రకృతతాకథనస్ఫుటభాగ్యుగా నయో

విలసితయానతూత్రమున విచ్ఛేది నొందకు మంచైవడిగా

జెలయుము తత్కృతోపకృతి వేగనొనర్చి క్రియాసమాపరణ. ౨౨౪

వ. అని తరణితవయాతకుణి యయోగశిఖిభారణి యై నలుక నప్పులుకులు
(ములుకులు) వోలె నునికి నులుకుదిలుక నద్విలుకలకొలికి యుక్కలికి
దైర్యము గునుర నెవరు గనురూ దియ్యుదతంబు మునుర నిట్లనియె. ౨౨౫
నీ పంచత్వమే కొను బాణము ల్లాందిన యతనుఁడు ని న్నేమి యనఁగలండు
*ఘనవైరమున మందగతిఁబూని వెల్లనా రాయంచగమి యేమిసేయఁగలడు
మధుసేవనంబున మాట పూను కికారివలనిభయం జేసి వచ్చు నీకు
మధుపత్వమున భూమాలివ్యగుణవృద్ధి జేసభృగములు నీతెరువురావు
బహుళపక్షవిరోధి యా మంకజారి, బడత గుణగంధమాత్రము వడయుఁగాలి
వెక్కుసపుమాటలాడుదుఁ జిత్తుఁ జెలుక, యురమాత్రమునీ కేలవారతల్లి.

గీ. చెప్పు చెప్పున కొకకొన్ని చుట్టుకుండుఁ
జెలచు చెలమకు వొకకొన్ని సేనయండు
మడచు సేవలు నీపంటిమానవతుల
దైర్యకుంచుక ముగలింపఁ దలఁచు నెల్లు.

౨౨౭

మ. వెడకూపుగమి నూలుపోగునను కీర్తిగట్టుదుం దుటనిల్
గడికొడ ల్పడ గాదుగాడి రసము గావితు మీవాకముఁ
మడుమటఁ బడఁద్రోది గాలములఁ గ్రుచ్చుజేరి కందర్పని
బడఁత దుర్బలుఁ జేసి పుచ్చెద భయోత్పాతంబు నీకేటికిన్.

౨౨౮

న. అని యూచిడిలఁ బలికిన నప్పులుకులయెడ ననాదరంబు చేరి వెడనప్పు
నవ్వి యవ్విరిఁజోడి నీలవేణి కిట్లనియె.

౨౨౯

చ. కలికినొ ప్రోకచేడియపు గాన నెవం లికి యోట దీరఁగాఁ
బలికితి విశె నీకు మలుమాట వదింపఁగఁ జాలఁ గుతుపూ
ములుకుల మున్నె నాయొడలు మోహము చాణి తొలఁగుఁ బ్రాణముల్
బలువగ నిల్చి తింతవడిఁ బట్టఁగలే నిక నిక్కు మోచెరి.

౨౩౦

డి. కన్నులు మూసివత్త పాడకట్టిన (నాకురి) గాగి లీరయం
చున్నుడువంగ నోరెగువఁ జూడఁగనీ దపు జేకనుండియో

పన్నుచు వచ్చు నాచుప్రతిబంధము న్నీడయు నంతలోనె మే
 నున్ననుచుం జలించును గనుంగవ విప్పుగ మాయ (మా) సఖి. ౨౩౧
 మత్తకోకిల. నీవు నాయెడఁ గూర్చి బోటివి నెన్ని నాపయ్యు గల్గినం
 బూవుఁబోఁడిరో నాచుకోరికఁ బొల్పు నొక్కరహస్యమే
 చూపె నీమది నెంతలే దని చూడ కప్పుని వేగమే
 చేప దప్పక తీర్చె దేనియుఁ జెప్పెద న్నిరు తల్లియున్. ౨౩౨

వ. అది యే మని యంటివేని. ౨౩౩

శా. సాక్షాన్తాధవగార్తసంగతికి నోఁచం గావునన్ దీని క
 బాటు గన్తురివన్నె జ్ఞాభితసువహ్లాంభోజపత్రంబుపై
 నక్షీణస్థితి వ్రాసి నన్నును దదీయాంచన్నహేమాధారస
 ద్వ్యక్షోమధ్యమపీఠి రూఢిగ లిఖింపం జూచి మైసం జెలీ. ౨౩౪

క. చిత్తరి చిత్తములోపలి, యుత్తల మొకకొంతయైన నుడిపెన నిటుగాఁ
 జిత్తము నిలువంగదవే, యుత్తమసుకృతంబు నీకు నొనరు నటంచున్ ౨౩౫

చ. పలికి గళ స్వరందరసబఁధురగంధరసాంధబాభరా
 కలితరవంబులం బ్రసవకమ్రవిసమ్రసామ్రతామ్రకో
 మలనవపల్లవగ్రసవమంజుకపాయితకంఠ కాకలీ
 కలకలకంఠనాదములఁ గల్గి తటాలున నుల్లి యల్లియున్. ౨౩౬

వ. అప్పు డప్పల్లవపాణి కపటకోపికావల్లనాయల్లక మెల్లం...దురంతసంతా
 పంబున నెంతయు నొల్లంబోయిన నీలవేషి తోడి నీలవేణులం గూడి కటక
 టుబడి చింతించి యీయింతికి సంతాపంబు బలవంతు (బలుతుల) నంతం
 బుఁ జెంద నేర దీయెడఁ గొంతకొంత శాంతిబొంద శిశిరోపచారంబులు పచ
 రింపం దగు ననినఁ దత్సహితమై తత్సహితలు తల్లియాయత్తచిత్తమై
 రమ్యవసరంబున. ౨౩౭

—కాళిందికిఁ జెలులు శిశిరోపచారములు చేయుట—

ఉ. తావుల మోక*మావిగమితావుల గొజ్జగనీరుయంత్రముల్
 త్రేవలఁ జల్లఁగాఁ జగురు † గేదఁగిపూదడిగట్టి వట్టివేర్
 పై వజ్రులరు దెంగలువపండిరి చెందొవరేకవంటి కొ
 మ్మోవులచందువాపగడ మొగ్గల నిగ్గులచప్పురంబుల్ ౨౩౮

*మామిగమి † గేదడిపూదడి

- మగంధి. కప్పుకంఠుచిత్తు నొప్పు గప్పుచైచితర్పు మే
 ల్నుపోడి న్ననిందికట్టి పువ్వు పెట్టహాదిగ్
 అప్పుడంతిఁ దెచ్చి, తెచ్చి ధంబుబాటు లందఱు,
 వెప్పురాది వేగ మూచి కీరలించు వస్తువుల్. ౨౩౮
- ఉ. పాకనచువచ్చెనుమదసంకుమరాగుల కేసరాగి
 దూరవరాగకుంకుమపమజ్జ్వలవల్లవహాద్యక
 జ్జ్వలకుపారసీరనిసహారనమంజసపుష్పముగిరి
 వారము లాదిగాఁ గొనుచు వచ్చి కరం బుదాచువేస్తువన్. ౨౪౦
- చ. మలమంజర్యము బొడల మాటి కలాది మృగాలవల్లరి
 కలయెదయొలు లంఘనము బాహువులు గడియించి వేరిలి
 స్వలయఃగఁ దెల్లవచ్చు యిది పెల్లుగఁ గన్తు కంధరంబును
 గలయఃగఁ బూరి యిది శివకైవడిఁ తేసి రమంగభీతిగ్. ౨౪౧
- చ. మృగమదతర్క యొకటను మేక వలాది కరాగరాగపా
 భగవదీదళంబుఁ గటిపై నిడి చువొవపువ్వులెత్తుః బొ
 ల్లుగ నెదమందివచ్చి పతి వొచ్చె వవారతకొఁభక్తియొ
 గనురునిజాతరంగ యనుఁగానఁ దదాకృతి దాచెనో యనఁ. ౨౪౨
- ఉ. అంగఁజఁ దంగవాఘవహృదంతరకర్పరసీను స్నేహము
 బ్బుగి వభంగురం బునుచు భాసిలఁగా దగ్గరై దశాంతరం
 బు గడియించి శ్రోతఁ బరిపూర్ణరీగాంచి యయోగదీప మే
 చు గను స్రుష్టుచు నిసలసంఘటితవ్యవహరిలంబునన్. ౨౪౩
- సీ. వదములఁ జూరరాకు లొడవించి జంఘల స్తరనూనతిలకము ల్లుతులకొల్పి
 తొడల వరంజిత వ్యవహించి పాపగాతుకటిపైఁ బరాగవైశ్రవము నింది
 వమముఁ బుష్కరభంగి తొవహించి యాచన జోకగాఁ గన్పూరితగ్ దీర్చి
 చమ్మల నుచ్చము ల్లుకరించి నెత్తునఁ జందనం బలాది భజనముల నిస
 కాండమిడి పెళ్లులనుజాద్ర భుదమలఁది, నేటికై నాలమునఁగూర్చి వెలఁదియంగ
 సామ్యపదపత్మకీర్తివిచారణ బలె, వెల్లు దీరితిఁ తేసిరి శిరదధులు.
- చ. ఎవరక యితులెల్లఁ గడియించినవల్లవమావగుచ్చముల్
 తొడరి వియోగవహ్నివై తొట్టుగ జలవ్యవ నీరుదీరి యె

కుమారు గమలంగ వచ్చి కుశోమలిగాత్రము వొచ్చి వామను
 దశమకు దోహదక్రియనునై †కవశించిన లేతతీవనాన్. ౨౪౧

ఉనుతాపమీలద్వ్యుత్పలంబుల మిర్రకరమాగ్ధవక్రియః గజపరామ
 వగః పొగల్గొని ముట తెగయుడొడుబునః జువకన్నీరంబు నలువరామ
 కన్నీటివజ్రము గ్రమ్ము చచ్చిట్టల ఘనసాగజలధార లునువరామ
 నిట్టూర్పువడగాలిః బట్టూను మైదీగ వల వహ్నిశిఖ నిల్చడలఁపరామ
 చందమును కాండతేజఃప్రచండకరణ, దండవిభవ

మోహబహుళాంధకారంబుముంచిజాతి, మృగమహంబునడిలకమప్పించరామ
 అతనుతాపంబు హరియ్యువ మగములను, తెలులు సేస్పికబహువిధశీతలములు
 నతనుతాపంబు హరియ్యు తెనంగవితతి, వతనుతాపంబుహరియ్యువవబ్బురంబు
 జడములగుటనుసృతాపశాంతిసేయ, నంచుఁ జెలులేలయిడిరినుమాదికములు
 జడతఁ గాంచివద్రవ్యము ల్లగతినియతి, గలపు సేయఁగఁ దన్నహత్కార్యమెల్లు
 తనులతఁ బల్లవసుమములు, ఘనతం గొనునేని యతనుఘనశిఖ యేతె
 దరులతాపం బడఁచున, ఘనములు నవియెన్ని కృష్ణఘనమే చిక్కిన.

ఈవిధమున నేర్పొప్పుఁగ, వావిరి శిశిరోవవిధులు వర్తించి యెక్కి
 తా వెలఁదిఁ దెలిసి నగరికి, వేవేగం నోడి తెచ్చి వెలఁదులు స్త్రీతిన్.

పసిఁడియుప్పడిగ నునుబూఁజాన్పుమోఁద
 సకియ నిరవొందనునిది హెచ్చరికమిగులఁ
 గలితపూగ్వక్తాప్రచంగంబుచేతఁ
 బ్రాప్తు గడపును నుండిరి ముప్పు చేసి.

మామాసహాయపితా, జామావిరహాయథవ్యపాశేతపురా
 థేమ మునిగేయ జలద, చ్చాయలపెల్లాయ సకలజగదున్నేయా. ౨౪౨

యము. ఇది శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందమిలిచాంతఃకరణపోలూరి మాధ
 వయజ్వసముజ్జ్వలత్కృపాక్షిత కటాక్షావాదిత పాండిత్యాధరణ ప్రధంజన
 మంశాద్ధిరాకాశశాంక నిరంతరారాధితచిత్తశాంక అభివవ నన్నయథ
 ట్టారకాపహంబలపత్యాప్యాయశి మహాపాథ్యాయ థట్టారక ప్రణీతం
 వైవకాశీచీకన్యాపరిణయంబునునుహప్రబంధంబునకు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీ కృష్ణ
కాళిందీక న్యాపరిణయము.

—+—+—+—
స్థితి సూక్తానము.

క. శ్రీరాజమూర్తిహృదయ, స్ఫూరణముచేచరీక ప్రకాశవర్ణితా
ఘోరాఘోరిమిరదినకర, తానావల్లభవిరామ దశరథరామా.

వ. మహాత్మా దీవ్యదిర్భువన నవధంబుము.

— / సూక్తాన ప్రతిమవర్ణనము. / —

- క. అంతట మంతటివచ్చెరి, యంతర మగలంగఁ నూతులముట గడుచూ
గాంతి పొందుచు వ్రాలెను, తంత వసం దవను కాంతి చెదరఁగ వ్రాలెన్
- గీ. వాసుదేవీవరదమదుర్వారకమహిమ, చురకంతకుఁ దలుగనొయ్యవ మెరుకకు
మేరుగనొగులుగ నప్పుడుభాసుముతు, శక్తిగ(దీప)స్వయామబురధిగమియె.
- పీ. అనురక్తమండలు దగుచుఁ బూర్వగమ మూని ప్రతీతి యి పొప్పునేసి
సర్వవర్ణాక్రమాచారము ల్పడిపొంది తా సర్వభూమిఁ దవరి నిలిది
నలుదిక్కులకు గరంబుల(చేరి) కలరాతి చక్రసర్వజన్మత్తి చక్రమనిది
కుముదంబులకుఁ బొంగు సుంగునట్లు మెలంగి పుద్గి కామోదకటిమ గఱి
కాలగతి వసుమయిదివఁగదఁగదక్కి, కాంతిగైకొనియెకరాగమూలమంది
వసుప్ర సుదిగ్నిచరంత్తభావఁగనుచు, నలునానందవారిధివ్రాలెనుచు.
- గీ. ప్రాది పుష్పమిదిక యుఁ జేరట్టి యాచు, బాతిగాఁ దక్కురచ్చవిచ్చమామ్యుఁ
గానిచో నెద్దికత మవ్యకాల మెడయు, నరుణిమచ్చట సంకలఁబరఁగుచుండ.
- గీ. చందమామ్రాదరోదిరఖండవన్నీ, కీల సంతయుఁ గ్రాగినఁ బాలఁబాల
వరుణిమధజెలె వాచరకాతవమున, దుడివెలుపెక్కె బ్రహ్మాండభాండమెల్ల
- క. కొండలకు మేలుబంగను, కొండలరాయనికి ముత్తి గొవకొడఁ జెప్తునె
మొనుకొనుమాపులకు దను, మండములకు నట్టిమెడఁ గదాకది యెదురె.
- మ. లేను లోకంబులు లోకభాంధపుఁ దనం దాగర్తసాక్షిత్వముం
గొను చతుష్పత్తిఁ గాంచి కాలగతిచేఁ గుంభిధవత్రేణఁ జై
చని యవ్వాచుణిసేవ గైకొనియె నుష్ణప్రాసఁ దలైబచే
గదియెన్ ఘోరగభీరవార్ధిచరవాకారోనుపాతిత్వమున్.

సీ సకలజగచ్చరజంతుసంతానసంతతనేత్రక్షిప్తసంతతులతోడః
జక్రాంగదాపత్యసరపాథిలావసంఘటనైకహేతుభాగ్యంబుతోడః
దనుభారణక్రియాభావకుచ్చావచనమృత్యుద్వాహృతిభరముతోడః
బద్ధినీముఖప్రళవ్యతరామోదకారణాద్యుష్ణవైఖరులతోడ
వస్త్రమించెను జలరాశి వతిరయమువ, వనధిజల పెల్ల కధికపావవతఃజెంద
దొలుతనుడి వెళునుడుపులఁగడలుకొ నెను, బెడఁగుఁబోఁదీసిగైకొన్న పెద్దవేల్పు
గీ. అక్షిగతురీతి జరులుదన్నక్షిగతుగఁ, జలుబరైరి పితృప్రసూనంగియనుచుఁ
గలువమదివోవఁగడిగికోవలయుననియొ, వవజమిత్తుండువేగంబవసధిమునిగె
సీ. ఇనపాతకృత మైవఘవవివరంబునఁ, లెకెమ్మ బాదబప్రళ యవంగ
జలములోనుండి యుల్బులుత్రోవ మీదికిఁ బొంగు లేబవదంపురం గవంగఁ
గాలుండు జక్కవకవ మది నేర్పుగఁ జూతించి పొడమిందు చిచ్చవంగఁ
గుముదిని నిద్ర పైకొనకుండ వవరాక వెలయుచు దీపంపువెలుఁ గవంగ
నపుడుసూర్యుండుపాఠివకాటవతనితోడఁ, గొంతదవ్వేగియితఃపల్కిగ్గు కిపోవఁ
దీరమున నిల్చుగరుడనితేటయనఁగ, నింపుదళుకొత్తై సాంధ్యరాగంపుసాంపు.
చ. అరయఁగ సర్వమిత్తుఁ డగునట్టి యిళుం దరుగంగ నింక మా
కిరవులు సేరి సద్దడఁగి యేకజీ యుండెడివేళయే నికా
చము దధికారి తాదృశులె పోక్కిము గొంతు రటంచు వంతుల
స్వరములు సేయుచు నివహగజాలము సేరుఁ గలాయసీమలఁ. ౧౩
ఉ. తారలఁ బెండ్లియాడఁ బ్రమదంబువ రా జగుచేర నింపు సా
పార కళోరమారమణి యాకసపుంబలువేదిమోడ వి
స్తారముగాఁగఁ గల్పసుమజాలము నిచెను నా వధంబునం
దారక లుల్లసిల్లెఁ గలితద్యుతు లెల్లడఁ బయ్యచుండఁగఁ. ౧౪
క. చందారపతప్రదిశా, శుండాలము బుదగఁ గ్రుంకి శుంభచ్చూడా
దూడములఁ బైకి కమ్మఁగ, విండెను శీకరము లవఁగ నెఱసెం దారల్.
చ. పగ లొవరించు చక్రకరభావము గైకొని మమ్ము సేయచు
దగు లయినట్టిపంగజవిరావము నేను నినుండు నోయె నె
వ్వగ మది మాను మానె ననివారణ శీతకరుండు రాజ దా
నోగి జనుచెంచు కంచుఁ తెలువొందెను మిన్నువఁ దారకావజల్. ౧౫

ధాతు	కర్మకాండ	కేమకాండ.
కొను	స { గ్రహణే క్రయణేచ	గ్రహించుట క్రయముసేయుట
కొనుకొను	స పార్థక్రయణే	తనకైక్రయముసేయుట
కొనియాడు	స స్తుతౌ	స్తుతించుట
కొనిపోవు } కొంపోవు }	స గృహీత్వాగమనే	గ్రహించుకొనిపోవుట
కొలుగు	స దంశనే	కలుచుట
కొలులు	అ పూర్తౌ	విందుట
కొలు	స మానే	మానముసేయుట (ధాన్యాదులుకొలుచు)
	సేనాయాంచ	సేవించుట
కొల్పవు } కొల్పవు }	అ మడే	మడించుట.
కొనరు } కొనురు }	అతికాంతయాం స దానానంతరం పునఃకింది	మిక్కిలికోరుట ఇచ్చినవెరుక మరలఁ గొం
	ద్దేయమిక్కి ప్రాప్తనాయాంచ	చెమిస్తునిప్రాప్తించుట
కోరు	స తంచలాదివిజేచనే	చియ్యము మొదలైనవానిని అభ్యర్థించుట
కోపగించు	అ కోపే	కోపపడుట
కోయు	స పుష్పాద్యకచయే	పుష్పాదులు చెట్లలోనుండి గ్రహించుట
	అవనే	వైరు మొదలైనవికోయుట
కోరు	స కాంతయాం	కాంతించుట
	వరణేచ	వరించుట
కోరుకొను	స వరణే	వరించుట
కోరాడు	స వరాహాదీవాంఘ్రదాద్య	వంతులు మొదలైనవి మట్టి తాళివికిరగాదా
		త్రవ్వించుట వలనావలవెదచ లుట

ధాతువు		కర్మము	కేయము.
క్రొలు	స	పానే	క్రాగుట
కోల్పుడు	అ	స్వార్థవ్యవహారే	పోగొట్టుకొనుట
కోల్పుచు	స	వారే	ఁకొనుట
కోలుచును	అ	విజృంభణే	విజృంభించుట
కోల్పించు	స	రణోద్యోగకరణే	రణోద్యోగముగాఁజేయుట
కొను	స	ప్రాగవ్యధీయ స్వాగత్య కార్యస్యవాప్యవశీకరణే	మున్నోకొనికొనున్న యర్థమునైన గార్యమునైన స్వవశముగాఁ జేసికొనుట
కొనించు	స	అలింగనే	అలింగవము చేసికొనుట

గ

గ్రక్రదలు	అ	భృశచలనే	మిక్కిలి కదలుట
గట్టించు	స	ఘట్టవయాపూరిణే	ఘట్టవచేసికూరుట
		ఫలకేమప్యదివా పూర్వ రూపవ్యవసయనేచ	ఫలకమీఁదనుసి మొదలైన వానిచేత మొదటియాపుమాపుట
గడు	అ	అగ్రిక్రమణే	అగ్రిక్రమించుట
	స	లంఘనేచ. గ్ర	దాటుట
గడిచు	}	స	అన్తనే
గణించు			అర్జించుట
గండరించు	అ	ఆవిర్భావే	ఆవిర్భవించుట
గడిచెను	}	అ	ప్రాశతాయా
గడిచీరు			ప్రాశుడౌట
గతుకు	స	కుసలస్వాదే	కుక్క యాస్వాదించుట
గంతుకొను	}	అ	మృతౌ
గంతుకొల్పు			చచ్చుట
గదుము	}	స	ప్రేక్షే
గదుముకొను			పొందుట
(దురు)			

భా శు	మ. శ్చు. శ్చా. శ్చా.	తె. శ్చ. శ్చా.
గరుదుకొను	స ధర్మ నే	ధర్మించుట
గద్దించు	} స	ధర్మించుట
గదమాయించు		
గద్దరించు		
	అ	ముఖము మొదలైనవ్రుట్టు
గలతరించు	అ	అకస్మికముగా గగురువొడుగుట
గలవరించు	} స	పాత్రలో నీర్లుకలియఁ పెట్టు
గలబరించు		
గాడు		
	స	పేదన
	అ	విధతాయాంచ
గారించు	స	ప్రీతి నే
గాలించు	స	పాత్రలో జలముచేత వియ్యము మొదలైన వారిలోని తాల్గుకోఁగించుట.
		పెదకుట
గిచ్	స	సఖికోదనే
గింజ	స	కార్యణ్యయాంచనే
గింజకొను	} అ	అపదాహస్తపాదాదిక
గిజగిజలాడు		
గిట్టు	అ	మృత
		సమృత
గిజిగొను	స	పరిశీలన
గిలుబాడు	స	చాక్ష్య
గిల్లు	స	అంగుష్ఠరద్దనీభ్యామూర్వాకాచకోదహనే
		మునుబట్టి లాగుట
	సఖిమరకరనేచ	సఖిమరమునేయట. పండ్లు
		గిల్లు

ధాతువు	సంకృతార్థము	లెనుఁగఁగము.
గీచు	స రేఖాకారము తే	రేఖాకారముగా తలము సేయుట
గీటు	స అసనే	చిమ్ముట
గీటుకొను	స సంకేతే	సంకేతము సేయుట
	శుద్ధనామారణేచ	శుద్ధనగాఁజుంపుట
గీటుడఁచు	స మారణే	చంపుట
గీయు	౧ } స	రేఖలిఖనే
గీరు		
గీలు	స	ఫలాద్యాస్వాదనభేదే
		దంతములతో ఫలాదుల నుడఁకుట
		బాణప్రయోగే
		ప్రహరేచ
గీటుకొను	స సంకేతే	సంకేతము సేయుట
గుంకు	అ హైశ్యే	తగ్గుట
		మజ్జనే
		మునుఁగుట
		అస్తమయేచ
		అస్తమించుట
గుచ్	} స	శలాకాదీనామంతః
గుచ్		
		ప్రవేశే
గుంజ	స	హతాత్మర్షణే
		బలాత్కారముగా నీడ్చుట
		వాసస్సహశ్యపాదే
		బట్టముద్దగాఁజేసి రెండుచేతులతో నుడుకుట
గుజగుజలాడు	అ విఘోషల్పనే	ఒక విషయమై రహస్యముగాఁ గుంపులుగూడి మాటలాడుకొనుట.
గుంజలాడు	స	హతాదన్యోన్యకర్షణే
		బలాత్కారముగా నొకనినొకఁడీడ్చుకొనుట
గుటుక్తు	౧ } అ	మృతే
గుండువేయు		
		చచ్చుట

భామత	మధ్యకాండ	తెలుగుగీతము.
గుండ్రించు	అ పిత్తనో పేదలంబ్రభమజే పిత్తము చేరలే గులుదిరుగుట	
గుడ్డు	స ముష్టిభూతే	పిడికిటంగొట్టుట
గుడ్డులాడు	స అవ్యోచ్యముష్టిభూతే	ఒకనినొకడు గుడ్డుకొనుట
గుడ్డలిచు	స ముద్దా లేవళివనే	గుడ్డలితో ద్రవ్యుట
గుడియించు	స అవస్థాపనే	నిలుపుట
గుడగుడలాడు	అ సగడ్డదరోదనే విభోజల్పనేచ	డగ్గుత్తికతో నేళ్ళుట ఒకనివిషయమైరహస్యముగా గుంపులుగూడి మాటలాడుకొ నుట
గునియు	అ ప్రితివిస్రంభా వ్నాద చనువుచేర మెల్లమెల్లగా స మందయూచనాయూ	దుగుట
గుప్ప	స గాఢావభూతే	గట్టిగాదంచుట
గుప్పటించు గా	} స వాసస్సంపాత్యపాణి భ్యానిజ్ఞజనే	బట్టముద్దగాఁజేసి రెండుచేతు
గుప్పించు		లతో నుడుగుట
గుంపించు	స ఈర్ష్యమూర్చితభా వజే	ఈర్ష్యచేత వికారపు మాటలా డుట
గుబాళించు	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
గుబుకు	} స ముష్టికాడనే	పిడికిట కాడనముచేయుట
గుముకు		
గులుకొను	అ ఉద్యోగే	ఉద్యోగించుట
గుట్టువెట్టు	} అ విద్రామాంకంక ఘోషే	గులకవెట్టుట
గుట్టువెట్టు		
గుట్టరు	అ అసమృత్యాకోపే	అసమృతచేత గోపించుట
గుసగుసలాడు	అ ఉపాంశుచుంధ్రజే	రహస్యముగా నాలోచించుట
గొంటు	స నోదనే	లోయట
	అ విషమచలనేచ	ఎచ్చుతగ్గుగాఁగదలుట
గొట్లు	అ విషమచలనే	ఎచ్చుతగ్గుగాఁగదలుట
గొట్టించు	స ఘట్టవయాపూరజే	ఘట్టవచేసికూరుట

ధాతు		మంజుశాస్త్రము	తెనుకశాస్త్రము
		ఫలశేషమ్యాదివా	ఫలశమిదమసి మొదలైన
		పూర్వసూపవ్యవ	వానిచేత మొదటిరూపు మా
		నయనేచ	పుట
గలు	స	జయే	జయించుట
నేడించు	స	బహిరవవోదనే	ఆవరణికిక్రొయట
నేలించు	స	అవహానే	అవహాసముచేయుట
గ్రాన్	స	భవనే	త్రవ్వట
గొలుగు	స	ఉపాంశుజల్పనే	తనలోఁదాను మెల్లగామాట
గొనుగు			లాడుట
గొలుగు	స	మౌర్యగ్గణే	మౌరముచేయుట
గోఁగు	స	కందూయనాదా	దశదలరువట్లు గోళ్ళతోగీచు
			ట (కుండగోఁతెను)
గోఁ	స	మహుర్వివేచనే	మాటిమాటికి వివేదించుట
గోఁలాడు		అవిమోచనేచ	విడుదనివాడగుట
గోఁయు	స	మహుర్భావనే	మాటిమాటికి యోదించుట
గోలించు	స	స్నేహభర్జనే	చమురుపోసి వేయించుట
			చ
చక్రాకు	స	మారణే	చంపుట
చక్	అ	మృశా	మృతుఁడౌట
చదికిలఁబడు			
చదికిలఁబడు	అ	విశీర్ణవతనే	కూలఁబడుట
చదియు	అ	చూర్ణిభావే	చూర్ణముగుట
చదుపు	స	మారణే	చంపుట
చదువు	స	విద్యాభ్యాసే	విద్యయభ్యసించుట
		వతనేచ	వఱియించుట
చదు	అ	గమనే	పోవుట
		అర్హత్వేచ	తగుట
చదుదెంచు	అ	ఆగమనే	వచ్చుట
చప్పించు	స	అప్వాదవిశేషే	రుదించుట

ధాతు		సంస్కృతాధు	తెలుగుధు.
చమురు	}	స స్నేహలేపనే	మొయ్య మొక్కలైచివట్టిందిరాదు
చరుము		అమృతేచ	తడవుట
చట	స	అస్ఫులనే	అప్పునిచుట
చలు		ప్రహారే	గొట్టుట
		అయఃప్రభృతికలా	అతున్ను మొదలగునవి పొడి
		కాశ్మణే	గొరుట
చల్లు	స	ప్రాక్షణే	ప్రాక్షించుట
		భీషావాపే	విత్తవము వేయుట
		వికిరణేచ	వెదచల్లుట
చల్లారు	అ	ఉష్ణశాంతౌ	వేడిలేనిదవుట
		అగ్నిశాంతౌచ	నిప్పుకొనిచుట
చలివాపు	స	భయవారణేనసం శ్యనే	భయముచేర్చి గుఱ్ఱగొనుట
చాచు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపజేయుట
చాటు	}	స విశ్వాముక్తోవ్యవశ్యే	విశ్విశ్వాముక్తోమీది యందలిను
చాటించు		పాంక్షాబనే	ను చెలియుజేయుట
చాచు	స	శాశాదిషుస్థుర్ణణే	పాప మొదలగునానిమోడ రా చుట
చాపు	స	ప్రసారణే	ప్రసరింపజేయుట
చారు	స	ఖలాశాపవ్యూర్ణవ్యా దివాధాన్యాదీనాం రాశీకరిణే	కళము మొదలైనవానిలోఁ జే పుదుకట్ట మొదలైనవానిచేత ధాన్యాదులు ప్రోగునీయుట.
చాయి	అ	పర్యాప్తే	పర్యాప్తమగుట
		శక్తౌచ	శక్తువగుట
చాలించు	స	కార్యవిరమణే	పని నిలుపుట
చాల్చు	అ	యావత్పరణే	అంతయుఁబడుట
చిక్కు	అ	కార్యే	కృశించుట
		లాభే	అభించుట
		శేషే	మిగులుట
		మాప్తగ్రాహేచ	చేతికిఁబట్టవచ్చుట

భాగము	కంఠ్యభాగము	తెలుగుభాగము.
చిత్తవసు	అ తంఘావాం కరస్య	చారములు కరస్యరము మేళనము
	కమేళనే	గులు
	కప్తచాస్తా	కప్తమునందుట
	మాస్త్రగాపేద	చేతికి బుద్ధవసుట
చిత్తకౌము	అ అగ్నాతాయాం	అగ్నికౌముట
	పరాధీకతాయాం	పరాధీకదేవుట
చిత్తము	} అ	పల్లవోత్పల్లై
చిత్తించు		
చిత్తు	ప	వస్త్రాదీవాం ద్వైతీక
	రసే	వస్త్రములు మొదలై పవాదిరెండుగాఁ జేయుట
చిత్తికౌట్టు	ప	కాలావాంకస్యానే
చిత్తు	} అ	శుక్లఫలాదీవాం క్వత
చిత్తులు		
చిత్తించు	ప	కోపవికృత
చిత్తించు	ప	బుద్ధ్యాకోపే
చిత్తుకు	} అ	విగ్రహే
చిత్తుకు		
చిత్తువు	ప	మారినే
చిత్తుము	} ప	విగ్రహకరణే
చిత్తు	అ	స్కందనే
చిత్తుకు	అ	వృద్ధా
చిత్తుగు	అ	వస్త్రాదీకే
చిత్తవోపు	అ	భేదే
చిత్తిలు	అ	ఉక్తమే
చిత్తు	ప	భేదనే
చిత్తుకు	అ	అతిపాకమాన్వితే
చిత్తు	ప	అపనే
చిత్తుగు	అ	వస్త్రాదీకే
చిత్తులంబారు	} అ	తేకోరకయదక్కనే
చిత్తులంబారు		
	చతుర్రుకథానే	గుమ్మలు చెదరుట

ధాతువు	సంస్కృతాధు	తెలుగుగ్రంథం.
చిలుము	స విశ్లిగ్గరణే	చిరుకువ్వులు చేయుట
చిలచిలలాడు	అ కోపవికారే	కోపవికారము నొందుట
చిట్టముట్టాడు		
చిలుకు	స మథనే	మథించుట
చిల్లు	స ప్రోక్షణే	ప్రోక్షించుట
చిలకొడు	స ప్రోక్షణే	ప్రోక్షించుట
చిల్వ	స తమనే	తమ్రుట [ట
చిత్తుకు	స తైత్తిశ్యే	తైత్తిశ్యమాట, అపగ్రాంతిని
	అస్వాదువిశేషే	ఫలాదులాస్వాదించుట
చీకాకువడు	అ వ్యాకులత్యే	వ్యాకులంబగుట
చీదరవడు		
చీరు	స వాసాదులవిస్సారణి	చీరుడి పోవువల్లు చేరికొనుట
	క్రియాదాం	
చీరు	స భేదనే	బద్ధలుచేయుట
చీలు	స ఆహ్వానే	హిలుచుట
చీలు	స మంకాదిదళనే	మంకు మొదలైదవి బద్ధలవుట
చీపు	స తమనే	తమ్రుట
చుట్టు	స తేష్టనే	తేష్టనచేయుట
చుట్టుముట్టు		
చుట్టుకొను	స తరితేష్టనే	తరితేష్టించుట
చుట్టచేయు		
చులుపుచు	స దహనే	కాల్చుట
చూచు	స దర్శనే	దర్శనము సేయుట
చూడు	స దహనే	కాల్చుట
చూపట్టు	అ దర్శనవిషయతా	అగ్రవడుట
	యాం	
చూపట్టుకొను	స ప్రరీక్షయాం	ప్రరీక్షించుట
చూపట్టుకొను	అనువద్రవదర్శనావ	అనువద్రవమురాకుండఁ గాచు
	ప్రాసద	చుండుట

ధాతువు	సంస్కృతాగ్రము	తెలుగుగ్రము.
వెక్కు	స తక్షణే	తక్షణము సేయుట
	ఉపగూహనే	దోపుట
	శివర్యపరిఖననే	పయిపయిగాఁ ద్రవ్వట
	ప్రతివపనేచ	రత్నములు చెక్కిననియును
వెక్కు చెదరు	అ ఈషద్భృగే	ఈషద్భృగమగుట
వెంగు	అ క్రీడాదిషుపరాధవే	అట మొదలైనవానిలోఁ బరాభూతుఁడగుట
వెంగలించు	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
వెటాయించు(గ్ర)	అ విరోధే	విరోధమవుట
వెట్టవట్టు	స వివాహే	వివాహమవుట
వెను	అ కార్యవైకల్యే	కార్యవైకల్యమగుట
వెణుకు	స స్పృశే	స్పృశించుట
వెణుకు		
వెడరు	అ ఉత్పత్యకరిత్యప్రసరిణే	ఎగసియంతటను బ్రసరించుట
వెడరు	సేవాపరాధవే	దండు పరాభూతమగుట
	చలనేచ	కదలుట
వెందు	స ప్రాప్తే	పొందట
వెనయు	స స్పృశే	స్పృశించుట
వెప్ప	స ఉక్తా	పలుకుట
వెమర్చు		
వెమ్మటిలు	అ ఆర్ద్రత్వే	ఆర్ద్రమౌట
వెమ్మగించు		
వెరువు	అ ఉపగూహనే	దోపుట
వెరుగు	స పరాపవనే	చేటతోఁ దవుడు మొదలైనది విడఁజేయుట
వెరుచు	స కార్యవైకల్యకరణే	కార్యవైకల్యము సేయుట
వెరువు		
వెలూడు	అ ఎప్రక్షాదాయాం	దరికోరాడు
వెలుము	స లేపనే	రాచుట

ధాతువు	సంస్కృతాధము	తెలుగుాధము.
చెలు	అ ఋణాదిర్యాతనే	అప్పుదీటుట
	అప్రదిబుధే	ప్రతిబుధము లేదవుట
	మృతౌచ	చచ్చుట
చెలగు	అ శోభాయా	శోభించుట
చెలరేగు	అ అతివ్యాప్తా	మిక్కిలి వ్యాపించుట
	అత్యుత్తతౌచ	మిక్కిలి నుద్యమించుట
చేకులు	హస్తగతే	హస్తగతమాట
చేకూలు	అ అనుకూల్యేచ	అనుకూలమగుట
చేకూను		
చేటుమఃకు		
చేటుమూను	అ దైవప్రాతికూల్యప్రాప్తా	దైవప్రాతికూల్యము పొందుట
చేడ్చు		
చేఁచు	స నికుంజే	బావి మొకలైనదానితోనుండి నీళ్ళుచేడుట
చేఁపు	అ క్షీరప్రస్నవే	పాలు ఉబుకుట
	స క్షీరప్రస్నవకరిణేచ	ఆప్ర పాలులుకఁతేయుట
చేఁపడు	అ హస్తగతే	హస్తగతమాట
చేఁపట్టు	స అవలంబే	అవలంబించుట
	వివాహేచ	వివాహమగుట
చేఁపొచ్చు	అ ప్రణామే	మ్రొక్కుట
చేయు	స కరణే	సఱపుట
చేరు	స ప్రాప్తా	పొందుట
	స ఉపధాకే	అరుకొనుట
	అ హస్తగతేచ	హస్తగతమాట
చేరుచు	స పుష్పాదిధారణే	పుష్పాదులు ధరించుట
చేర్చు	ప్రావణేచ	పొందించుట
చొక్క	అ మత్తతాయాం	మత్తగొనుట
	క్రాంతౌ	బడలుట
	మృతౌచ	చచ్చుట

ధాతువు	సంస్కృతాగ్రము	తెలుగుగ్రము.
చొచ్చుచు } చొచ్చెను	స అంతఃప్రవేశే	లోపలికిఁ బ్రవేశించుట
చొనువు	స అంతఃప్రవేశనే	లోపలికిఁ బ్రవేశింపఁజేయుట
	బాణప్రయోగేచ	బాణములు ప్రయోగించుట
చొప్పుకు	అ అనుకూల్యే	అనుకూలమవుట
చొప్పిల్లు	అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
చొరవేయు	అ అంతఃప్రవేశే	లోపలికిఁ బ్రవేశించుట
	స అంతఃప్రవేశనేచ	లోపలికిఁ బ్రవేశింపఁజేయుట

బి

జంకు	అ భయే	భయపడుట
జక్కించు	అ అనవమృశ్యకరణే	విచారించక చేయుట
జడియు	అ భయే	భయపడుట
జడనుపడు	అ బలహాన్యామాంధ్యే	బలహానిచేత మందపడుట
జరుగు	అ మనాగపసర్పణే	మెల్లగా నావలబోవుట
	కాలగతౌచ	కాలము గడచుట
జల్లించు	స తిరఉభ్రానుజ్ఞసశో	జల్లెవలోఁ ద్రిప్పి ఫరిశోధించుట

ధనే

జల్లును } జల్లుమను } జలపరించు }	అ అనిష్టదర్శనశ్రవణాది	అనిష్టవస్తువును జూచుటవలనైన
	జన్యకంఠస్వేదపులకో	వినుటవలననైన శరీరము కంఠ
	జ్ఞేదాకా	స్వేదోమాచామలుగలదాట
జవుకు	అ	కురుపు మొదలైనది మెత్తగిలుట
జవురు	స రజ్వాదివాతాడనే	త్రాకు మొదలైనవానితోఁ

గొట్టుట

	సమూహనేచ	ప్రోగుగాఁజేయుట
జవురుకొను	స సమూహ్యాగ్రహణే	ప్రోగుగాఁజేసి యెత్తికొనుట
జాడించు	స జలేవస్త్రాదిప్రక్షిప్త్య	జలమునందు బట్ట మొదలైనదా
	మాలిన్యాపనయనే	నినివేసి మైలవోఁ గొట్టుట
	ప్రహారేచ	కొట్టుట

ధాతువు	సంస్కృతాధు	తెలుగుధు
జాను	అ పలాయనే	పలాయుతుఁడౌట
	గ్రంథివిస్రంసే	ముడివిడిపోవుట
	పాదాదిస్థలవర్తదే	కాలు మొదలైనది స్థలవదుగుట
	జలస్రావే	నీళ్ళు ప్రవించుట
	అపరాధే	తప్పుట
బాగ్గొను	స విసర్జనేచ.గ్రా	విడుచుట మాటబాటిరినది
అతపను	అ ప్రవహే	ప్రవహించుట
	అ అభ్యాసే	అభ్యసనుగుట
	అనుకూల్యేచ	అనుకూలించుట (ఓంపెనరుట)
జలుగు	స శ్లిష్టమాత్సరిభినే	ఒకదానితోనొకటి కలియువట్లు సన్నముగావ్రాయుట
జేరు	}	}
జేరాడు		
జేరుకాడు	}	}
జాగు		
జాగును	}	}
జాటు		
	స చోదనే	పాయసము మొదలైనది నోటితో ధ్వరిగా గ్రహించుట
జేప్రరించు	}	}
జొత్తిల్లు		
జొచ్చిల్లు	}	}
జోకొట్టు		
	స బాలావమనీయ	పిల్లకాయల నూరాన్ని నిద్రపు
	ప్రస్వాపనే	చుట
జోకు	స ఉపాలభే	లిట్టుట
జోడించు	స ద్వితీయేనసంయో	రెండవదానితోఁగూర్చుట
	జనే	
జోపు	స అవనోదనే	అవలఁద్రోయుట
జోలవాడు	స బాలావమనీయ	పిల్లకాయలనూరాన్ని నిద్రపు
	స్వాపనే	చుట

భాతువు

సంస్కృతాగమము

తెలుగుగమము.

ట

టక్కు
టక్కుచేయు
టక్కులాడు

}

స ప్రతారణే

వంచనసేయుట

డ

డగ్గలు
డమ్మరు గ్రా
డయ్య
డాగు
డావలించు
డాయు

అ సన్నిధానే

సమీపించుట

అ మృతౌ

చచ్చుట

అ బలహానౌ

బలహీనుడగుట

అ ఆదృశ్యతాయాం

ఆదృశ్యుండవుట

అ పార్శ్వదేశప్రాప్తౌ

ప్రక్కజేరుట

స సన్నిధానే

సమీపించుట

డిగు
డిగ్గు
డించు
డించుపడు
డిల్లపడు
డిగొను
డిలుపడు
డుయ్య

}

అ అవతరణే

దిగుట

అ మృతౌ

చచ్చుట

అ బలహానౌ

బలహీనుండవుట

అ నిశ్చేష్టతాయాం

నిశ్చేష్టుండవుట

స కలహాభ్యుత్థానే

ఎదిరించుట

అ బలహానౌ

బలహీనమవుట

అ మఃప్ర్యాదితో ని

పిషికిలి మొదలైనదానివలన జాతి

స్మరణే

పోవుట

పరాగతౌ

వెనుకదీయుట

విస్తప్తేచ

విచ్చిపోవుట

డుల్లు
డులుచు

అ కతనే

పడుట

స ఆవస్తాసనే

వదిలించుట

కతనేచ

పడవేయుట

డక్కు
డొంకు

స అవరోధనే

అడ్డగించుట

అ మౌన్యే

తగ్గిపోవుట

డొల్లు

అ కతనే

పడుట

పరివర్తనేచ

పొర్లుట

ధాతు	సంస్కృతాధము	తెలుగుధము.
	త్ర	
తక్కు	అ శేషే	మిగులుట-తక్కినదియని
	పరిహారేచ	పరిహరించుట-పోకతక్కినది
తగు	అ అన్వతాయా	అన్వేషింపట
తగ్గు	అ ప్రోష్యే	తక్కువగుట
తగులు	స ప్రాప్తౌ	పొందుట
	స స్పృశ్యే	అంటుట
	అ లగ్నోచ	పట్టుపడుట
తగుల్పడు	అ లగ్నో	పట్టువడుట
తగులుకొను	అ లగ్నో	పట్టువడుట
	దగ్ధోచ	కాలుట
తగలవేయు	స దహనే	కాలుట
	వ్యతిషంజనేచ	అంటునట్లుచేయుట
తగలబడు	అ దగ్ధో	కాలుట
త్రచే	స మథనే	మథించుట
తట్టు	స తాడనే	తాటించుట
తటాయించు	స నిర్భిద్యగమనే	భేదించుకొనిపోవుట
తడయు	అ ఆలస్యే	ఆలస్యముసేయుట
తడియు	అ ఆర్ద్రీభావే	ఆర్ద్రమవుట
తడవు	}	స ఆమర్శనే అంతటస్పృశించుట
తడువు		
తందు	స దేయాశోద్ధృహనే	ఈవలయునర్థమునురాబట్టుట
తడబడు	}	అ సంభ్రమే తొట్టువడుట
తర్తటిలు		
తత్తెల్లు		
తత్తరపడు		
తత్తరకొను		
తందరిలు	}	అ సంభ్రమే తొట్టువడుట
తందెల్లు		
తన్ను		స పాదతాడనే పాదములతోగొట్టుట

ధాతు		కంఠ్యైకాగ్రము	తెలుగుగ్రము.
తనకు	}		
తనకు		అ ప్రకాశే	ప్రకాశించుట
తనకు			
తనియు		అ తృప్తా	తృప్తిపొందుట
తన్ను కాదు	అ	విష్టవేషణేనావి	వట్టినదివట్టుగా పిడువనివాడౌట
		మోచనే	
		స్వయస్వపాద	తన్నుచానుదన్నుకొనుట
		తాడినే	
		అన్యోన్యపాదతా	ఒకనినొకండు తన్నుకొనుట
		డనేచ	
తన్నులాదు	అ	అన్యోన్యపాదతా	ఒకనిచేతనొకండుతన్నుపడుట
		డనే	
తప్పు	స	అతిక్రమే	అతిక్రమించుట
తమకు	అ	చలనే	కదలుట
		పరాగతావిశ్లేకే	వెనుకొడియుట
తమకించు	స	అత్యనురాగే	మిక్కిలియనురాగముపొందుట
తరలు	అ	చలనే	చలించుట
		నిర్గమనేచ	బయలుపెట్టుట
తరు	అ	ప్రస్థానే	పయనమగుట
తరు	స	మథనే	మథించుట
తరతరలాదు	అ	అతిసంభ్రమే	మిక్కిలివిదొట్టుపడుట
తలుగు	స	హింసతాయాం	తక్కువౌట
		ఫలాదీనామన	ఫలాదులు రెండుచేతులతోబట్టు
		ఖండనేచ	కొనికోయుట
తలము	స	ధావతోనుధావ	పరుగెత్తువానివెంటి దానును
		నేనవేగజననే	బరుగెత్తుచు వానికివేగముపుట్టించుట
		ఆక్రమణే	ఆక్రమించుట
		తాణోల్లసానే	తడిమెనవట్టుట
తలుము	స	ధావతోనుధావ	పరుగెత్తువాని వెంటి దానును
		నేనవేగజననే	బరుగెత్తుచు వానికివేగముపుట్టించుట

విషయసూచిక.

౧. కవి—కవిత	౪౧-౫౭
కాశీ వ్యాసాచార్యులు గారు.			
౨. గ్రంథవిమర్శనపద్ధతి—విమర్శనము	౫౮-౬౪
కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యకాశ్రి గారు.			
౩. సంస్కృతరాఘవపాండివీయవిమర్శనము	౬౫-౭౨
యాయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు గారు.			
శ్రీరంగం సోమేశ్వరకాశ్రి గారు.			
౪. తెలుగు పాటలు	౭౩-౮౦
కాశీభట్ట కృష్ణరాయకాశ్రి గారు.			
౫. తచటతపలు	౮౧-౮౭
కో॥ వేం॥ కృష్ణమాచార్యులు గారు.			
౬. రెండ చాటుపద్యములు	౮౭-౮౮
కోట భాస్కరరావుగారు.			
౭. ఆంధ్రపండితరాయశతకము	౮౯-౯౬
సత్యవోలు సోమసుందరకవిగారు.			
౮. బాలవ్యాకరణము	౯౭-౯౮
చంద్రాభట్ట రామమూర్తిగారు.			
౯. గ్రంథస్వీకారము	౯౯-౧౦౨
౧౦. కాశీండిక వ్యాపరిణయము	౧౦౨-౧౦౪
అహోబిలవతి.			
౧౧. ధాతుమాల	౧౦౫-౧౧౬
చిన్నయమూరి.			

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, ఆధివృద్ధి పొందియిడుము, అవివక్షణమునఁ జరిగెను చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్ప్రయోజ్ఞ ప్రయోజనములు. ఈపరిషత్ ప్రయోజ్ఞలపై వర్ణించిపడకు మార్గములలో నొన్ని యాశించి పోయినవలెనగుచున్నది :-

i తెలుగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుట లక్ష్యము చేయున గ్రంథమున నివరించు గ్రంథము మనుష్యులు నొకటి కరింది ప్రయోగించుట ;

ii తెలుగుభాషకు సహితముతం భాషలలోఁ గలసామ్యములను పోల్చుమున నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణమును కరింది ప్రయోగించుట ;

iii ఆధునికకావ్య గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటవలన పాఠభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకవ్యాకరణము నిర్ణయించుట ;

iv అంద్రదేశప్రాచీనకవిప్రాంతపండితులకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, అధ్యయన వానిలో మిక్కిలి లక్ష్యవీణములైన యాధారముల పోషణమున నవివక్షణముగాఁ జెలుగుచేయుమొక్కయఁ బ్రజలయొక్కయఁ జరిగె మొకటి కరింది ప్రయోగించుటయు ;

v పద్యరచయితలకును నీచేయవలగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట ;

vi అంద్రభాషలోని నుండిగ్రంథముల వండిత పరిష్కారము చేయించి నిర్ణయముఁ బ్రయోగించుట ;

vii తెలుగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జెప్పించు నొక పుస్తకము ప్రకటించుట ;

viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గురించి చర్చించుటకుఁగూడ పాఠశాలపాఠకుల నేర్పించుట ;

ix తెలుగు పాఠశాలరచయితలకుఁ బరీక్షలు గావించి పాఠశాలపాఠకులను, పాఠశాల పాఠకులను, యోగ్యతాపుస్తకమును, నొసంగుట ;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి పొందియిడు. ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ జెలుగు గ్రంథము లుండవలయును ; ప్రాంతప్రతిబుగూడ నుండవలయును ;

xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు ఆధివృద్ధి నుపకరించు చన్ని వార్యములను నేర్పించుట.